

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»
1 (70), 2022

Алматы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»
1 (70)

Алматы, 2022

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру:
өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
№1 (70), 2022

2001 ж. бастап шығады.
Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір

Бас редактор – PhD, қауым.
профессор **Искаков Т.М.**

Бас редактордың орынбасары және
жауапты хатшы – п.ғ.к., ҚР ЖАК доценті
Ш.Ә. Ақбаева

Редакция алқасы:

Reser Gulmes – Associate Professor (Түркия);

Xie Henging – Professor (Қытай);

Rafis Abazov – PhD докторы, Колумбия
университетінің профессоры (АҚШ);

Omer Zaimoglu – PhD докторы, Акдениз
университетінің доценті (Түркия);

К.Д. Добаев – п.ғ.д., профессор (Қырғызстан);

А.Т. Калдыбаева – Қырғызстан
Республикасы. Бішкек қаласы, И.Арабаев
атындағы Қырғыз мемлекеттік
университетінің профессоры, п.ғ.д.
(Қырғызстан);

О.В. Шалаяпин – п.ғ.д., профессор (Ресей);

Н.Б. Смирнова – п.ғ.д., доцент (Ресей);

М.Ж. Тәнірберген – п.ғ.к., М.Әуезов
атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік
педагогикалық университетінің профессоры;

Б.Н. Байділдә – Қазақстан еңбек сіңірген
қайраткері, Т.Жүргенов атындағы ҚазҰӨА
профессоры;

Л.Ш. Какимова – п.ғ.к., доцент;

А.Қ. Ахметова – п.ғ.д., профессор;

В.В. Ващенко – әскер.ғ.к., ҚР ЖАК доценті;

Р.Ж. Нарибай – б.ғ.к. ҚР ЖАК доценті,
кафедра профессоры

Қ.Қ. Мұратаев – өнертану кандидаты, профессор;

А.С. Сманова – п.ғ.к., қауым.профессор;

М.Ә. Султанова – өнертану кандидаты,
қауым.профессор;

Ж.Н. Шайгозова – п.ғ.к., қауым.профессор;

З.Ж. Рабилова – PhD доктор, аға оқытушы.

© Абай атындағы

Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2022

Қазақстан Республикасының Мәдениет және
ақпарат министрлігінде 2009 жылы
мамырдың 8-де тіркелген №10099-Ж

Басуға 07.12.2021. қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 11,75 е.б.т.
Таралымы 300 дана. Тапсырыс 456.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасы

**М А З М Ұ Н Ы
С О Д Е Р Ж А Н И Е
C O N T E N T**

**I БӨЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ
РАЗДЕЛ I. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ
ОБРАЗОВАНИЕ**

Ж. Шайгозова, С. Кульсариева, А. Ибрагимов. Казахские традиционные ремесла в советский период: состояние и вопросы изучения 6

Ж. Шайгозова, С. Кульсариева, А. Ибрагимов. Кеңес кезеңіндегі қазақтың дәстүрлі колөнері: жағдайы мен зерттеу мәселелері

Zh. Shaigozova, S. Kulsariev, A. Ibragimov. Kazakh traditional crafts in the soviet period: status and issues of study

А.Хазбулатов, А. Ибрагимов. Казахские традиционные ремесла в письменных и визуальных источниках дореволюционного периода 17

А.Хазбулатов, А.Ибрагимов. Революция кезеңге дейінгі жазба және көрнекі дерек көздеріндегі қазақтың дәстүрлі колөнері
A. Khazbulatov, A. Ibragimov. Kazakh traditional crafts in written and visual sources from the pre-revolutionary period

Ж.А.Шажабаета, Е.У. Құлжабаев. Көркемдік білім шығармашылық тұлғаны қалыптастырудың негізгі құралы ретінде 26

Ж.А. Шажабаета, Е.У. Кулжабаев. Художественное образование как основное средство формирования творческой личности

J.A. Shazhabaeva, E.U. Kulzhabaev. Art education as the main means of forming a creative personality

Оспанов Б.Е. Некоторые теоретические вопросы – использования различных художественных материалов и средств в процессе обучения изобразительному искусству 31

Оспанов Б.Е. Бейнелеу өнерін оқыту процесінде түрлі көркем материалдар мен құралдарды қолданудың кейбір теориялық сұрақтары

Ospanov B.E. Some theoretical questions - the use of various art materials and means in the process of teaching fine arts

**II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ
РАЗДЕЛ II. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

Л.Ш.Какимова, М.А.Смайл. Қашықтықтан оқытуды музыка сабағында қолдану тәжірибесі 37

Л.Ш. Какимова, М.А. Смайл. Опыт применения дистанционного обучения на уроках музыки

L.Sh.Kakimova, M.A. Smail. Experience applying distance learning in music lessons

Әбдікәрімова Г.М. Қазақ эпосының филолог - фольклортанушы ғалымдардың еңбектерінде зерттелуі 45

Абдикаримова Г. М. Изучение казахского эпоса в производстве филологов-фольклористов

Abdikarimova G. M. The legacy of folk traditions in music pedagogy

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
№ 1 (70), 2022

Выходит, с 2001 года.
Периодичность – 4 номера в год

Главный редактор – PhD, ассоц. профессор Искаков Т.М.

Заместитель главного редактора и ответственный секретарь –
к.п.н., доцент ВАК РК Акбаева Ш.А.

Члены ред.коллегии:

Reser Gulmes – Associate Professor (Турция);

Xie Henging – Professor (Китай);

Rafis Abazov – доктор PhD, Профессор Колумбийского университета (США);

Omer Zaimoglu – доктор PhD, Доцент университета Акдениз (Турция);

Добаев К.Д. – д.п.н., профессор (Киргизия);

Калдыбаева А.Т. – Республика Киргизия. г. Бишкек, д.п.н., профессор Киргизского государственного университета им. И.Арабаева (Киргизия);

Шалаян О.В. – д.п.н., профессор (Россия);

Смирнова Н.Б. – д.п.н., доцент (Россия);

Танирбергенов М.Ж. – д.п.н., профессор Южно-Казахстанского педагогического государственного университета им. М.Ауэзова;

Байдилда Б.Н. – заслуженный деятель Казахстана, профессор КазНАИ им.Т.Жургенова;

Какимова Л.Ш. – к.п.н., доцент;

Ахметова А.Қ. – д.п.н., профессор;

Вашенко В.В. – канд.военных н., доцент ВАК РК;

Нарибай Р.Ж. – к.б.н., доцент ВАК РК, профессор кафедры

Муратаев К.К. – профессор, кандидат искусствоведение;

Сманова А.С. – к.п.н., ассоц.профессор;

Султанова М.Э. – кандидат

искусствоведение, ассоц.профессор;

Шайгозова Ж.Н. – к.п.н., ассоц. профессор;

Рабилова З.Ж. – доктор PhD,

ст. преподаватель;

© Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2022

Зарегистрировано Министерство культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10099-Ж

Подписано в печать 07.12.2021.
Формат 60x84¹/₈. Объем 13,75 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 456.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая
Издательство «Ұлағат»

Казахского национального педагогического университета имени Абая

III БӨЛІМ. СӘНДІ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР
РАЗДЕЛ III. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ
ИСКУССТВО

Г.Б.Арыстанова, Ж.Е.Нурлан, А.Атабаева. Қыз-келіншектерге арналған киімдер үлгісін әрлеу бөлшектерін қызметіне орай дұрыс пайдалану 51

Г.Б.Арыстанова, Ж.Е.Нурлан, А.Атабаева. Правильное использование образцов ткани на одежду для невесты
G.B.Arystanova, Zh.E.Nurlan, A.Atabayeva. Correct use of fabric samples for the bride

Е.О.Омарова, М.Нурсайнова, К.Шуақова. Ұлттық нақыштағы заманауи топтаманы жобалау 55

Е.О.Омарова, М.Нурсайнова, К.Шуақова. Разработка современной коллекции одежды по национальному колориту
E.O.Omarova, M.Nursainova, K.Shuakova. Development of a modern clothing collection according to the national color

А.М.Исабек., А.С.Сманова. Ұлттық киімдерінің дәстүрлі материалдардағы қазіргі көркемдік ерекшелігі 59

А.М.Исабек., А.С.Сманова. Современные художественные особенности национальной одежды в традиционных материалах
A.M.Issabek. A.S.Smanova. Modern artistic features of national clothes in traditional materials

А.М.Исабек., А.С.Сманова. Қазақ ұлттық киімдерінің дизайндық ерекшелігі 64

А.М.Исабек., А.С.Сманова. Конструктивная особенность казахской национальной одежды

A.M. Issabek, A.S.Smanova. Design feature of the kazakh national clothing

IV БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ
РАЗДЕЛ IV. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

Сманова А.С., Өмер Займоғлу, Рамазан Ердем. Дәстүрлі және заманауи ұлттық өнердегі экодизайн эволюциясын зерттеу кезеңдері 69

Сманова А.С., Өмер Займоғлу, Рамазан Ердем. Этапы исследования эволюции экодизайна в традиционном и современном национальном искусстве

A.S. Smanova, Omer Zaimoglu, Ramazan Erdem. Stages of studying the evolution of ecodesign in traditional and

Г.Б.Арыстанова, Г. Аскарбекова, А. Қабланова. Қазақи этно киімінің дамуын заманауи тұрғыда талдау 75

Г.Б.Арыстанова, Г. Аскарбекова, А. Қабланова. Современный анализ развития казахской этно одежды

G.B.Arystanova, G. Askarbekova, A. Kablanova. Modern analysis of the development of kazakh ethno clothing

Е.О.Омарова, Б. Тынымбай, А.Орынбек. XX ғасырдың сән бастауы және эпоха портреті 80

Е.О.Омарова, Б.Тынымбай, А.Орынбек. Мода начала хх века и эпоха портрета

E.O.Omarova, B. Tynymbay, A. OrynbeK. Fashion of the early хх century and the era of the portrait

Мухадиев Ә.М., Байқұлақов Н.Т. Әйнекті заманауи сәулет дизайнында қолданудың жаңа технологиялары 84

**Kazakh national pedagogical
university named after Abai**

BULLETIN

**A series of
«Art education: art – theory – methods»
№1 (70), 2022**

Periodicity – 4 issues per year.
Published since 2001

**Chief Editor – PhD, assoc. Professor
Iskakov T.M.**

**Deputy chief editor and Executive Secretary –
candidate of pedagogic Sciences, HAC associate
Professor A.Sh. Akbaeva**

Members of editorship:

Reser Gulmes – Associate Professor (Turkey);

Xie Henging – Professor (China);

**Rafis Abazov – doctor PhD, Professor at Columbia
University (USA);**

**Omer Zaimoglu – doctor PhD, associate Professor
at Akdeniz University (Turkey);**

**Dobaev D.K. – doctor of pedagogical sciences,
Professor (Kyrgyzstan);**

**Kaldybayeva A.T. – The Republic of Kyrgyzstan.
Bishkek, doctor of Economics, Professor of Kyrgyz
state University named after I. Arabaev (Kyrgyzstan
);**

Shalyapin O.V. – doctor of science, Professor (Russia);

**Smirnova N.B. doctor of pedagogical Sciences,
associate Professor (Russia);**

**Tanirbergenov M. Zh. – doctor of pedagogical
Sciences, Professor of the South Kazakhstan
pedagogical state University named after
M. Auezov;**

**Baidilda B.N.-honored worker of Kazakhstan,
Professor of KazNAI named after T. Zhurgenov;**

**Kakimova L.S. – candidate of pedagogical
Sciences, associate Professor;**

**Akhmetova A.K. doctor of pedagogical Sciences,
Professor;**

**Vashchenko V.V. – Candidate of military Sciences,
associate Professor of the higher attestation
Commission of the Republic
of Kazakhstan;**

**Naribay R.Zh. – Candidate of biological Sciences,
associate Professor of HAC RK, Professor of the
Department**

Musataev K.K. – Professor, candidate of art history;

**Smanova A.S. – candidate of pedagogical sciences,
Associate Professor;**

**Sultanova M.E. – candidate of art history,
Associate Professor;**

**Shaikozova Zh. – candidate of pedagogical
sciences, Associate Professor;**

Rabilova Z.Zh. – doctor PhD, senior lecturer.

**© Kazakh National Pedagogical University
named after Abai, 2022**

Registered in the Ministry of Culture and
Information of the RK, 8 May, 2009
№ 10099-Ж.

Signed to print 07.12.2021.

Format 60x84 1/8. Book paper. 13,75
300 copies. Order 456.

050010, 13 Dostyk ave.
Almaty. KazNPU. Abai Publisher "Ulagat" Kazakh
National Pedagogical University named after Abai

Мухадиев Ә.М., Байкулаков Н.Т. Новые технологии
применения стекла в современном архитектурном дизайне
Mukhadiyev A. M., Baikulakov N.T. New technologies of glass
application in modern architectural design

Елубай А.Б., Бауржанова А.Б. Archicad сәулетшілер мен 90
дизайнерлер үшін жаңа мүмкіндіктер

Елубай А.Б., Бауржанова А.Б. Archicad новые возможности
для архитекторов и дизайнеров

Yelubay A.B., Baurzhanova A.B. Archicad new opportunities for
architects and designers

Р.А.Ибатбекова., А.С.Сманова. Дизайндағы визуализация 97
мүмкіндіктері

Р.А.Ибатбекова., А.С.Сманова. Возможности визуализации в
дизайне

R.A.Ibatbekova., A.S.Smanova. Visualization possibilities in design

I БӨЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ
РАЗДЕЛ I. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

УДК 7.5527

МРНТИ 18.07

Ж. Шайгозова¹, С. Кульсариева², А. Ибрагимов³

¹ к.п.н., ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,

Казахстан, г. Алматы,

² кандидат исторических наук, Казахский научно-исследовательский институт культуры, Казахстан, г. Алматы

³ к.п.н., Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, г. Алматы, e-mail: aman.07@inbox.ru

КАЗАХСКИЕ ТРАДИЦИОННЫЕ ремесла в советский период: состояние и вопросы изучения

Аннотация

Настоящая статья подготовлена в рамках проекта МОН РК «Исследование традиционных ремесел современного Казахстана: состояние и поиск путей сохранения» и раскрывает первый этап исследования. Он был посвящен изучению состояния традиционных казахских ремесел в исторической ретроспективе и, в частности в советский период. Установлено, что в этот период собран и проанализирован огромный фактологический материал по традиционным казахским ремеслам, который служит основой для изучения их состояния в современности.

Таким образом, в советский период была создана огромная научная и источниковедческая база по казахским ремеслам, зафиксированы многие его виды и некоторые технологические особенности создания, представлены сведения о некоторых потомственных мастерах.

Ключевые слова: казахские традиционные ремесла, исторические и визуальные источники, советский период, Казахстан

Аңдатпа

Ж. Шайгозова¹, С. Кульсариева², А. Ибрагимов³

КЕҢЕС КЕЗЕҢІНДЕГІ ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚОЛӨНЕРІ: ЖАҒДАЙЫ МЕН ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

¹ п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы,

² тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақ ғылыми-зерттеу мәдениет институты, Қазақстан, Алматы

³ п.ғ.к., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы, e-mail: aman.07@inbox.ru

Бұл мақала ҚР БҒМ «Қазіргі Қазақстанның дәстүрлі қолөнерін зерттеу: жағдайы және сақтау жолдарын іздестіру» жобасы аясында дайындалып, зерттеудің бірінші кезеңін ашып көрсетеді. Ол тарихи ретроспективада, атап айтқанда, кеңестік кезеңдегі қазақтың дәстүрлі қолөнерінің жай-күйін зерттеуге арналды. Осы кезеңде қазақтың дәстүрлі қолөнеріне қатысты орасан зор деректі

материалдар жинақталып, сарапталып, олардың қазіргі замандағы күйін зерттеуге негіз болғаны анықталды.

Осылайша, кеңестік кезеңде қазақ қолөнерінің орасан зор ғылыми-зерттеу қоры құрылып, оның көптеген түрлері мен жасаудың кейбір технологиялық ерекшеліктері жазылып, кейбір тұқым атадан балаға тарап, үйренген шеберлер туралы деректер келтірілді.

Түйін сөздер: Қазақтың дәстүрлі қолөнері, тарихи және көрнекі дереккөздер, кеңестік кезең, Қазақстан

Abstract

KAZAKH TRADITIONAL CRAFTS IN THE SOVIET PERIOD: STATUS AND ISSUES OF STUDY

Zh. Shaigozova¹, S. Kulsariev², A. Ibragimov³

¹*c.p.s., Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty*

²*c.h.s., Kazakh Scientific Research Institute of Culture, Kazakhstan, Almaty*

³*c.p.s., Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty,*

e-mail: aman.07@inbox.ru

This article was prepared as a part of the MES project, 'The study of traditional crafts of modern Kazakhstan: status and search for ways of conservation', and reveals the first stage of the research. It was dedicated to the study of the status of traditional Kazakh crafts in a historical retrospective, and in particular in the Soviet period. It was found that in this period a huge amount of factual material on traditional Kazakh crafts was collected and analyzed, which serves as the basis for the study of their condition in the present.

Thus during the Soviet period a huge scientific and source study base was created on Kazakh crafts, many types of its production and some technological features were recorded and information about some hereditary craftsmen was presented.

Keywords: Kazakh traditional crafts, historical and visual sources, Soviet period, Kazakhstan

Данная часть, аналитического материала представляет собой обзор научной литературы и источников, раскрывающий состояние казахских ремесел и вопросы их изучения в советский период. Одной из первых работ, опубликованных в 1925 году в журнале «Восток», является статья С.М. Дудина [1] по киргизскому орнаменту, где автор, кроме кыргызов, рассматривает орнамент казахов Семипалатинской и других областей Казахстана. Автор подробно рассматривает особенности орнамента на примере резьбы по дереву, кости и традиционном текстиле. Анализируя глубокое влияние общеевропейской культуры на ремесла Средней Азии, автор пишет, что искусство орнаментики уменьшается буквально на глазах, и поэтому сейчас чрезвычайно важно дособирать образцы по возможности всего, что делалось и делается еще в крае по части этого искусства [1, с. 165]. Таким образом, уже в начале XX в. специалисты отмечают оскудение орнамента, изменение колористической палитры декора традиционных изделий (в связи с активным использованием мастерами фабричных красок).

Следующей важной для настоящего исследования работой является труд С.И. Руденко «Опыт быта северо-восточных казахов» (1930) [2], где автор в контексте рассматриваемой проблематики рассматривает и домашние ремесла. К примеру, отмечается наличие двух видов чая: ак чий – простой, белый и узорчатый – ораган чий. Для последнего используется исключительно мягкая шерсть монгольских баранов. Это вид чая является предметом активной торговли. Деревянную посуду мастера изготавливали из цельного дерева, а кожаная посуда в большом количестве изготавливалась для кумыса. «Сырмак в восточном Казахстане пользуются весьма широким распространением и не только у казахов», отмечает ученый [2, с.47]. Исследуя прикладное искусство народов Средней Азии, Б. Денике пишет о том, что резьбой по дереву увлекалось не только оседлое население: таджики и узбеки, но и кочевники: казахи и киргизы. «Резьбу по дереву у киргизов (казахов) можно разбить на два типа: плоскую резьбу и как бы горельефную» [3, с.66]. Далее автор рассматривает ковровое искусство, уделяя большое внимание туркменским коврам. К сожалению, данные по казахским коврам в издании представлены вскользь.

Одной из примечательных сторон советского времени была организация декад искусства. В середине 1930-х годов искусство народов СССР является постоянным участником различных декад. Одна из интересных выставок, посвященных казахскому искусству прошла в Москве в 1934 году.

Во Всесоюзной газете «Правда» от 20 мая 1936 года помещена маленькая заметка о выставке казахского искусства, которая была проведена в рамках декады казахского искусства в Москве. На выставке были представлены образцы традиционных и современных ремесел Казахстана. Так, «особенно выделяются работы Алебаевых, обладающих тончайшим чувством цвета и большой выдумкой. Всеобщее внимание привлекает также колоссальная войлочная кошма с нежнейшими розовыми узорами работы Барлыбаевой. Большое место на выставке занимает орнамент. Очень интересны образцы женского платья с узорной серебряной и золотой вышивкой. И в этом разделе, наряду с современными головными уборами казахской женщины, показаны старинные свадебные головные уборы, шапки бывших казахских ханов и т.д. Большим искусством отличаются также кожаные изделия с художественным тиснением (сосуды для кумыса, ложки, сумки), а также седла и уздечки с серебряной резьбой», отмечает автор заметки [4, с. 2].

Тремя годами позже, в 1939 году, опубликован альбом «Казахский народный орнамент» [5] со вступительной статьей искусствоведа В. Чепелева. Альбом составлен на основе полевых материалов художника Е.А. Клодта, работавшего в 1927, 1930, 1934 -1935 годах в Казахстане, преимущественно в северо-восточных его районах. В. Чепелев, восхищенный казахским орнаментом, пишет: художественная обработка вещи в казахском народном творчестве очень высока. Простейшие линейные узоры всегда насыщены яркими и ясными цветовыми решениями. Особая сила и привлекательность декоративной казахской культуры сказываются в цвете. Именно потому, что казахское искусство в основном сводилось к узору, народные художники особенно ярко выявили лиризм, эмоциональность своего творчества в цвете, в его ритмике, в гармоничных цветовых композициях [5, с.7]. Сам же альбом содержит более 54 таблиц с изображением орнаментальных композиций в дереве, войлоке, коврах и т.д.

В те же годы активно стала развиваться непосредственно казахстанская этнография. Так, в журнале «Советская этнография» в 1943 году вышла статья Н.С. Сабитова «Этнографическая работа в Казахстане» [6]. Этот сектор состоял из трех штатных работников (заведующего и двух младших научных сотрудников), но, несмотря на столь малое количество сотрудников, отделом проводилась большая работа. В 1946-1947 гг. было организовано две этнографические экспедиции: в Восточно-Казахстанскую и Семипалатинскую области и в Алма-Атинскую и Талды-Курганскую области. В результате был собран материал, характеризующий культуру и быт казахов (жилища, одежда, пища, предметы домашнего обихода, народные обычаи и обряды, материалы фольклорного характера) [6, с.211]. Позже этим отделом реализованы экспедиции в восточные и юго-восточные области Казахстана, которые нашли отражение в другой работе автора [7]. Подробно на этой работе мы не будем останавливаться, так как материалы, здесь представлены данные в основном фольклорного характера.

В 1950 году в том же журнале опубликована большая статья О.А. Корбе о культуре и быте казахского аула [8] и декоративном искусстве колхозниц Казахстана [9]. Если не принимать во внимание идеологическое вступление автора, в ней представлены достаточно интересные сведения о состоянии традиционных ремесел Казахстана в рассматриваемый период на примерах Алмаатинской и Жамбылской областей. Так, автор, анализируя два современных типа жилищ казахов: бревенчатый дом (ағаш – үй) и глиняный (саманный) дом подчеркивает, что их интерьер буквально «перенесен» из юрты. Как правило, такие дома состоят из двух или более комнат. Первая от входа (ауыз – үй) обычно украшена очень просто: стол с посудой, низкий традиционный круглый столик [8, с.71]. Далее автор отмечает, что пол обычно устилали кошмой, или текемет или алашой.

Во второй комнате, которую называли конак-үй или тор-үй было сосредоточено традиционное убранство. Так, по замечанию автора: «...предметы его почти всегда размещены в отделенном порядке: стена против входа завешена полосатой или узорчатой, часто очень красочной алашой; поверх нее висят шитые полотенце, фотографии и почетные грамоты в рамках, головные уборы, иногда портфель и т. п. В углу или вдоль стены против входа висит лучшая одежда семьи, закрытая вышитой занавеской (киим-перде). Иногда здесь же находится «джук» состоящий из сундуков, чемоданов раз: размеров, закрытых алашой, стеганых одеял и подушек. По одной стен стоит под белым пологом (шимылдык) одна, а зачастую и никелированные кровати, на которых спят

молодые хозяйка дома, младшие дети; низ кроватей закрыт подзором, украшенным вышивкой и кружевом. У кровати висит настенное украшение тус-кииз - либо тамбурной вышивкой по бархату и гладким цветным шелковым сатиновым центральным полем, либо, с каймой, сделанной из искусно подобранных разноцветных лоскутков хлопчатобумажной или шелковой ткани, а иногда и бархата, либо сделанное из узбекской вышивки типа сюзани машинной работы. В Кегеньском районе тус-кииз зачастую украшен аппликацией из красной материи по черному полю. В Чуйском районе нередко вместо тус-кииза висит красивая узорчатая алаша... Пол устлан текеметом, часто новым и очень красивой выделки, и алаша поверх которых на тор (почетное место в доме) кладется корпе, подстилка для сидения, стеганная на вате, иногда покрытая лоскутной мозаикой (курак корпе). На окнах - белые занавески, часто с вышкой на концах, иногда тюлевые или марлевые. Во многих домах на дверях висят драпировки из пестрого ситца» [8, с.73].

Следовательно, в послевоенное время быт казахов, несмотря на активное оседание, в основном сохраняет традиционный уклад, особенно в области производства изделий домашнего женского ремесла. При этом, автор отмечает, что в сельских магазинах достаточно товаров промышленного производства (одежды, тканей и т.д.), которыми активно пользуются сельчане.

В каждом доме у хозяйки-колхозницы имелся ткацкий станок, на котором плелись – алаша, всевозможные попоны и другие вещи, отличающиеся высокой степенью художественности. Следовательно, в сельских местностях Казахстана в тот период домашние женские промыслы все еще активно функционируют и развиваются, что особенно видно по интерьеру жилищ.

В этот же период проходит активная трансформация национальной одежды, которую постепенно стала вытеснять одежда городского типа. О.А. Корбе [8, с.82] отмечает, что в те годы мужчины носили одежду городского типа (костюмы военного образца), но неизменным оставалась традиция ношения национальных головных уборов. Это борик, калпак, тумак и другие.

О влиянии городской культуры на национальную одежду отмечают исследователи Г.П. Васильева и Н.А. Кисляков [10]: «старинные женские головные уборы - тяжелый туркменский «борик» и «яшмак» (платок, закрывающий рот), высокий киргизский тюрбан - элечек», казахский «кимешек» и др. исчезли их заменили платки, носимые женщинами разных национальностей по-разному», а «с костюмом фабричного производства, например, иногда носят национальные головные уборы, халаты; рубаху традиционного покроя - с покупными брюками, и т.д. Женская национальная одежда более устойчива, однако в нее так же, как в мужскую, быстрее проникают те новые элементы, которые отвечают эстетическим представлениям народа» [10, с. 10].

Интересны сведения О.А. Корбе о сохранившейся в те годы традиции ношения девичьего головного убора – тахия, «представляющий собой круглую шапочку с твердой основой, обтянутой красным кумачом, и обшитую монетами, бусинами, пуговицами. Часто к тахия пришивается султанчик из перьев филина в прошлом игравший роль оберега, а теперь воспринимаемый как головное украшение» [8, с.83]. Также автором отмечается и достаточно развитое ювелирное искусство местных мастеров, пользующееся большим спросом у женщин всех возрастов.

Обзор, представленных материалов, собранных во время полевых экспедиций (1950-1960 гг.) позволяет говорить о том, что традиционные ремесла (особенно женские), а также ювелирное искусство сохранились в тот период на достаточно хорошем уровне. Но, вместе с тем в жизнь сельчан активно стал входить городской стиль жизни, что особенно проявляется в одежде, где изделия фабричного производства активно вытесняли народную, частично сохранившись лишь в традиции ношения головных уборов национального типа. Об этом же в 1950-х годах известный тюрколог Баймырза Хайт, живший в те годы в Германии, отмечает, что казахи строят свои дома «в русском стиле», а молодежь носит «русскую одежду» [11, с.318].

В одном из журналов «Советская этнография» в 1959 году опубликована статья Е.И. Маховой и Г.Л. Чепелевец [12], которая посвящена анализу выставки декоративного искусства казахов, прошедшей 13-25 декабря 1958 года в Москве в выставочном зале Союза художников СССР. На данной выставке была представлена практически вся палитра декоративного искусства казахов, сформированная преимущественно из фондов Центрального музея Казахстана (ныне Центральный государственный музей РК, г. Алматы). На выставке экспонировались: «ковры войлочные, ворсовые, безворсовые и вышитые; орнаментированные изделия из войлока и шерсти; образцы узорного ткачества и плетения; мебель и различные бытовые предметы из дерева, украшенные резьбой, росписью и костью; конская сбруя с тиснением по коже и металлическими накладками; старинные

костюмы; женские ювелирные украшения и другие произведения народного творчества, связанные с убранством жилища, утвари и одежды» [12, с.115].

Также в экспозиции была представлена восьмиканатная юрта с богато оформленным интерьером. Далее авторы пишут о традиционных казахских войлочных коврах: сырмаке и текемете производство, которых по мнению авторов повсеместно было распространено и в тот момент. «Невозможно найти жилище, особенно в сельской местности, где бы эти прекрасные изделия не вносили в его убранство особый национальный колорит. В советское время, с переходом казахов на оседлый образ жизни и переселением в благоустроенные дома, войлочные ковры не утратили своего практического значения», - пишут авторы [12, с.117].

В этой работе встречается ряд интересных сведений по анализу композиции некоторых ковров и их особенностям. К примеру, авторы отмечают старинный и уникальный кокчетавский тускииз, который отличался не только разнообразием орнаментального декора, но и сочетанием различных техник вышивок - золотошвейная и тамбурная вышивка, аппликация. Особое внимание ученых привлекают и работы современных мастериц (имеется в виду советского периода). Так, в статье отмечено мастерство известной народной вышивальщицы Рымжан Барлыбаевой, а также творчество двух западноказахстанских мастериц Хадичи Бекмухаммедовой и Мубины Ниязовой, которые специально к этой выставке создали «два парных настенных ковра «мауты-текемет» с однотипным растительным узором, но разной расцветкой» [12, с.118].

Не менее интересными были и образцы золотошвейного искусства. Помимо старинных образцов, на выставке экспонировались работы известных современных народных мастериц-вышивальщиц Халимы Есереповой и Нурзады Тойкиной.

К описываемой авторами декаде были подготовлены красочные альбомы по истории казахского костюма – составители С.С. Есов и Н.А. Оразбаева [13], где представлены практически все виды традиционных казахских костюмов с подробным описанием. К этой декаде были подготовлены два фундаментальных труда Т.М. Басенова, до сих пор не утратившие своей актуальности: «Прикладное искусство Казахстана» и «Казахский народный орнамент» [14-15].

В 1959 году был издан колоссальный труд сектора этнографии Института истории, археологии и этнографии АН КазССР [16]. По сути этот сборник является одним из первых фундаментальных трудов, раскрывающих многие стороны традиционных ремесел Казахстана в советский период.

Анализируя казахское войлочное производство, Э.А. Масанов опирается не только на данные дореволюционных авторов, но и на материалы, собранные во время собственных полевых экспедиций по Казахстану в 1950-е годы. Ученый рассматривает инструменты для стрижки овец, сам процесс стрижки и предварительной обработки шерсти, останавливается на ассортименте изделий войлочного производства и многих других деталях этого процесса. Для настоящего исследования ценными представляются материалы ученого о старинных способах изготовления войлочных изделий, которые в принципе хорошо описаны в научной литературе (сабау, талдыру, киіз тебу, киіз басу и др.). По мнению ученого общий процесс производства войлока по всему Казахстану был идентичным, а его локальных особенностей или различий было мало. Отличались лишь некоторые детали. Э.А. Масанов отмечает, что способ «киіз тебу» применялся не везде. Например, в Кустанайском уезде Тургайской области его не знали [16, с.108]. Суть этого способа заключалась в том чтобы женщины катят рулон с кошмой до соседнего аула, где им выносили кумыз или другое угощение белого цвета. Это угощение сначала обязательно капалось на кошму, а уже потом его употребляли гости – катальщицы кошмы. Так, «на весь путь до соседнего аула и обратно уходило 1,5-2 часа» [16, с.108]. При катании больших кошем могли использоваться и лошади.

Среди всех видов ремесел именно войлочное производство у казахов занимало главное место и отличалось большим объемом производства. Автор выделяет ряд причин: первая, шерсть – самый распространенный материал и доступное сырье, а «...поскольку войлочная юрта имела широкое распространение, ее покрытие, оборудование и украшения базировались исключительно на производстве кошмы и других шерстяных изделиях» [16, с.111]. Во-вторых, основная доля войлочного производства – это удовлетворение собственных потребностей из-за постоянной необходимости ремонта или обновления войлочных изделий из-за его недолговечности. В ходу были текеметы, сырмаки, другие разнообразные изделия домашнего обихода и одежда.

Одним из важных аспектов войлочного производства был красильный промысел. «Краски получали из разных растительных корней и минералов (охра, медная синь и др.). На рубеже XIX – XX столетий казахи окрашивали шерсть как кустарными растительными, так и привозными анилиновыми красками, которые в то время, в силу своей сравнительной дешевизны, обилия и доступности, вытесняли растительные краски. В результате этого обстоятельства производство растительных красок в Казахстане в начале XX в. резко сократилось [16, с.111].

Ценными представляются сведения автора о процессе подготовки красительных растений, их сборе и заготовке. Приготовление растительных красок происходило осенью. В эту пору они лучше добывали нужные им травы и растительные корни. Почти повсеместно наиболее известными красящими растениями были «томар бояу» и «кызыл бояу шөп» (марена). Их выкапывали осенью из земли в определенном количестве и очищали от верхней кожицы. Если краски готовили немедленно, то корни шли в дело сразу в свежем виде, лишь промытые холодной водой. В том случае, когда приготовление красок откладывали на неопределенное время, корни не только промывали, но и сушили на солнце; затем корни терли в ступах, превращая их в мелкий порошок, который могли хранить в сухом месте долгое время. При кипячении с квасцами корни «томар бояу» давали желтую краску, а «кызыл бояу шөп» – красную. Зеленую краску казахи получали из полыни (ермен-жусан) и из листьев березы, прозрачно-красную – из лишая (кына), золотисто-желтую – из грибов (атқулак) и т.д. [16, с.114]. Этот вид промысла, на наш взгляд является самым малоизученным аспектом отечественной науки.

Далее ученый разбирает виды текеметов, которые изготавливались не только валянием, но и с применением аппликации. Последний назывался – оюлы текемет. Для его изготовления применялся не только войлок, но и дорогие ткани и бахрама. Огромное значение в быту у казахов имели и чехлы для сундуков и багажные сумы, вышитые ковры – тускизы, сырмаки и многое другое.

Таким образом, анализируя исторические данные, Э.А. Масанов приходит к выводу, что «с середины XIX в. в Казахстане развивалось производство войлока специально на продажу», приобретаемая «характер кустарного производства» [16, с.126].

Другая статья, представляющая большой интерес в фокусе настоящего проекта, которая представлена в рассматриваемом сборнике – работа Н.А. Оразбаевой *об искусстве резьбы по кости*. Обработки кости как материала для украшения деревянных предметов, седел, хозяйственной утвари, музыкальных инструментов и т.п. в XIX в. уже носила черты профессионализированного ремесленного производства [16, с.145], пишет этнограф. В этой статье по сведениям, собранным во время многочисленных экспедиций Н.А. Оразбаевой раскрыты некоторые элементы техники обработки кости (заготовка костей, вываривание материала и т.д.).

Искусство резьбы по кости было распространено практически по всему Казахстану. Особенно славились мастера-косторезы Семипалатинской области, Центрального и Западного Казахстана... К сожалению, в настоящее время искусство резьбы по кости в Казахстане почти забыто. Резьбой по кости ныне занимаются лишь редкие старые мастера, сократив до минимума ассортимент своих изделий [16, с.156] – констатирует ученый.

Интересные сведения о традиционном казахском зергерстве мы встречаем в другой статье этого же сборника. Ее автор, этнограф В.В. Востров на основе богатых полевых материалов описывает инструментарий зергеров; анализирует форму украшений, технические приемы и орнаментальные мотивы на основе региональных особенностей; а также детально исследует некоторые изделия – серебряные зубочистки, браслеты, гребни, фрагменты деталей мебели, украшенной серебром, пояса и т.д. Привлекательны и выводы ученого о специфике браслетов казахов Среднего жуза (найманов, кереев и аргынов).

В 1967 году свет увидела книга «Культура и быт казахского колхозного аула» [17] под общей редакцией А.Х. Маргулана и В.В. Вострова. Материал для книги собирался в течении четырех лет в Талды-Курганской и Алмаатинской областях. В монографии последовательно представлены разделы «Общественное хозяйство», «Материальная культура», «Семья и семейный быт», «Культура современного колхозного аула». Во второй главе представлены сведения о казахских ремеслах, которая снабжена множеством фотографий и рисунков. Большое внимание уделено вопросам войлочного и ткацкого ремесла, выделки национальных казахских ковровых и войлочных изделий – текеметов, сырмаков, тускизов, есть сведения и по мужским ремеслам. При этом, авторы уже тогда отмечали, что «такие ремесла, как ювелирное, токарное и резьба, бытовавшие в прошлом, сейчас

почти полностью исчезли. Это связано, в первую очередь, с коренной ломкой в экономике современного аула. Развитие социалистического колхозного производства требовало максимального количества рабочих рук. В силу этого все трудоспособное население было полностью занято в общественном производстве, овладевая совершенно новыми навыками и новыми профессиями. Отсюда вполне естественно, что для ювелирной, токарной работы и для резьбы, требующих определенных навыков и мастерства, не хватало времени, а потому молодежь не могла перенять это искусство от старшего поколения» [17, с.164].

Отдельного внимания заслуживает статья Н.А. Оразбаевой «Комплекс женских украшений работы мастеров Западного Казахстана в собраниях Центрального государственного музея КазССР» [18], где автор детально описывает коллекцию музея, стремится выделить региональные особенности ювелирного искусства Западного Казахстана.

Рассматриваемый альбом создан на основе самой крупной коллекции того времени, которая на тот момент хранилась в фондах Центрального государственного музея КазССР и насчитывала более пяти тысяч экземпляров. Ценными представляются материалы, которые изложены во вступительной статье этого каталога. Так, автором описаны наиболее уникальные образцы ремесленного производства, описаны орнаментальные композиции, которыми декорированы эти изделия.

Резюмируя, Н.А. Оразбаева отмечает, что женщины по-прежнему прядут шерсть, вышивают ковры и ткнут паласы. Меняются только орнаментальные мотивы: теперь девушки шьют «крылья самолета», ткнут «колесо самолета», но по-прежнему радостно переливаются яркие краски этих узоров» [19, с. 58].

Ювелирное искусство Западного Казахстана было и в фокусе Ш.Ж. Мынжасаровой [20]. Автор, на основе анализа более 600 украшений приходит к выводу о том, что ювелирное искусство этого региона генетически преемственно к гуннской эпохе, прослеживаются сходные признаки в технике и декоре украшений.

Немалую долю в этом процессе «обогащения» играют открывшиеся артели ремесел в Алматы, Шымкенте, Семипалатинске и других городах Казахстана, которые были призваны не только объединить народных мастеров и художников, но и работать в русле создания нового художественного стиля советского государства. В Алма-Ате в 1935 году открывается Научно-экспериментальная керамическая станция Казпромсовета. О работе этой станции казахстанский искусствовед С. Шкляева [21, с. 14] отмечает, что вариации казахских орнаментов приводили к эклектике. Порой разные формы керамических сосудов расписывались казахскими орнаментами.

Параллельно развивались и знаменитые артели «Ковровщицы» в Алматы, Кызылорде, Семипалатинске. В этих артелях мастерицы занимались вышивкой, ручным ткачеством, росписью платков и т.д. Здесь горизонтальный станок был заменен на вертикальный, а продукция в виде ворсовых и безворсовых ковров обрела большую популярность во всем союзе. Алмаатинская артель в 1960 году была преобразована коврово-ткацкую фабрику, где помимо фабричных ковров, выполненных на механизированных станках, выпускались и ковры ручной работы.

Нельзя не отметить, что в эти годы активно развивается и художественное образование, которое кроме прочего ставило задачу формирования местных кадров: художников-прикладников, керамистов, ювелиров и т.д.

В те же годы в стране стали появляться и развиваться заводы по керамике и фарфору. Функционировали несколько заводов: Алма-Атинский завод художественной керамики, Капчагайский фарфоровый завод, Кокчетавский и Целиноградский фарфоровые заводы. Об их продукции прекрасно описано в статье российского ученого И.А. Гольского [22]. Поэтому мы не будем останавливаться на них подробно, а лишь приведем слова самого исследователя, который четко подметил, что «стилистические особенности казахстанской керамики и фарфора XX века искусственно формируются в русле традиционных направлений народного искусства, таких как кошмовалание, тиснение по коже, резьба по дереву. В поисках ярко выраженного национального своеобразия в керамике и фарфоре художниками повторяются формы кожаных сосудов - вариации торсыков. Но преимущественно бытовая посуда и декоративные вазы имели общеевропейские формы, которые лишь декорировались казахским орнаментальным мотивом бараньих рогов» [22, с. 126]. О специфике сувенирной продукции Казахстана в рассматриваемый период изложено в книге Г. Поздняковой и Н. Синенькой [23].

В начале 1950-х годов получила развитие ювелирная промышленность Казахстана. Одним из первых стал «Алматинский ювелирный завод», который является основоположником ювелирного производства в Республике. В 1960-е годы на алма-атинской фабрике «Сувенир» изготавливались ювелирные украшения. В то же время начинает функционировать и фабрика художественных промыслов «Тускииз» в г. Алматы.

О начале работ на фабрике С.А. Шкляева пишет: мастерица С.А. Азербаетова, владеющая традиционной техникой изготовления ковров *тускииз*, выполняла многие другие предметы: коврики, дорожки, дамские сумки, пояса, головные уборы. В.В. Бородаева, Е.Н. Лаптева, Т.Н. Ниязова осваивали золотошвейную вышивку для орнаментации *шапан*, тюбетеек. Р.Г. Дубатова выполняла сумки, диванные подушки [21, с. 22].

В те годы проводились активные выставки, собирались лучшие изделия декоративно-прикладного искусства. А лучшие образцы по мнению А.М. Турлыбековой [24, с. 132] были направлены на международную выставку в Монреаль.

Орнаменту Казахстана в архитектуре, посвящен еще один монументальный труд казахстанского архитектора и этнографа Т. Басенова [25]. Автор в своем труде представил глубокий анализ генезиса развития смыслового содержания архитектурного орнамента на основе сравнительного анализа орнаментики бытовых изделий, выявил приемы синтеза орнаментального искусства и архитектуры на конкретных примерах исторических памятников, подробно и детально выявил аспекты синхронизации некоторых орнаментальных мотивов, а также в некоторой степени рассмотрел камнерезное искусство казахов. Издание богато проиллюстрировано.

При этом, войлочное производство было самым развитым из всех видов ремесел. Войлок шел на покрытие юрты, на изготовление халатов, чулок, головных уборов, узорных кошм, ковров, чехлов на различные предметы; кроме того, войлок шел на продажу в виде отдельных кусков, которые продавали на аршин. Только та семья могла перенести суровую зиму, которая запасалась достаточным количеством войлока [26, с. 33]. Далее автор подробно рассматривает деревообрабатывающее ремесло казахов, анализируя его специфику, ассортимент изделий, технологические особенности и т.д.

Не менее ценными представляется сведения Э.А. Масанова о практически утерянном сегодня ремесле – традиционной казахской резьбе по кости и камню. Здесь автор рассматривает ее особенности, технологию, приводит исторические сведения.

В 1969 году известный казахский этнограф С. Касиманов опубликовал монографию, посвященную прикладному искусству казахов («Қазақ халқының қолөнері») [27]. Эта книга не теряет своей актуальности по сей день: в ней представлен богатый этнографический материал по всем видам ремесел, хорошо проиллюстрированный. Кроме, этого автор выделяет наиболее употребляемых 50 казахских узоров с названиями, а в некоторых случаях с изображениями.

В контексте настоящего исследования большую ценность имеют статические данные приведенные автором по количеству народных мастеров по видам ремесел в разрезе областей Казахстана. К примеру, общее количество мастеров по всему Казахстану на тот период составляло 1656 человек, а по обработке дерева всего 278 человек. Самое меньшее количество мастеров, специализирующихся на окрашивании изделий/нитей и т.д. всего 21 человек. Данные представлены в табличном виде на 155 странице, анализируемой монографии. Таким образом, уже к 1970 годам количество мастеров показывает значительное сокращение их числа. Значимым представляется и словарь традиционных названий, связанных с ремесленным производством, представленный в книге.

Энциклопедическим трудом в области культурного наследия казахов представляется другая работа С. Муканова «Халық мұрасы» [28]. В пяти разделах монографии представлены народные легенды, шежиры, размышления о хозяйстве и быте, о культурном, литературном наследии дореволюционных казахов. Ценными представляется сведения о казахских ремеслах, бытовавших у казахов в дореволюционный период. Эту книгу в целом можно отнести к изданиям универсального содержания, раскрывающих многие аспекты историко-этнографического характера.

В 1970-1980 годах продолжается активное изучение ремесел Казахстана, выходит ряд статей, фундаментальных книг и проводятся значительные выставки. Это статья Г.П. Васильевой за 1979 год [29], где автор отмечает, что костюм жителей региона «сочетает элементы традиционной одежды с городскими общеевропейскими формами. Костюм постепенно избавляется от устаревших, не соответствующих изменившимся условиям жизни элементов... Люди старшего возраста, особенно

женщины, в сельской местности обычно сохраняют традиционный костюм. Традиционный костюм значительная часть населения использует как праздничный» [29, с. 26].

Некоторые образцы казахских ремесел были представлены и на «Межреспубликанской выставке художников Средней Азии и Казахстана» в Ашхабаде в 1972 году. В 1973 году на базе Республиканского музея народного прикладного искусства в Алма-Ате состоялась первая выставка «Декоративно-прикладное искусство Казахстана с древнейших времен по наши дни», где были представлены уникальные экспонаты Государственного Эрмитажа (Ленинград), Государственного исторического музея (Москва) и некоторых музеев Казахстана. В 1974 году прошла «Выставка изобразительного искусства Казахской ССР» в городах Ленинград, Таллин и Вильнюс, где помимо произведений изобразительного искусства были представлены и образцы ремесленного производства.

Помимо республиканских выставок казахские ремесла в советский период экспонировались и на известных площадках мира. К примеру, с 1972 по 1974 год экспозиция под названием «Декоративно-прикладное искусство народов СССР» прошла в ряде городов США: Нью-Йорк, Сан-Франциско, Чикаго и Лос-Анжелес. Аналогичная экспозиция в 1973 году прошла в Венгрии, Болгарии, Румынии и др. странах. Отдельная выставка, посвященная графике и народно-прикладному искусству Казахстана, прошла в Дании (Копенгаген, Брендвиг) в 1975 году. Ежегодно проводились передвижные выставки. Таким образом, советская культурная политика стремилась к популяризации культурного наследия народов СССР в страновом и международном масштабах.

Активно выпускались и различные каталоги. Так, в 1986 году в издательстве «Өнер» издан каталог, посвященный ювелирному искусству Средней Азии и Казахстана [38], где представлены уникальные образцы, датируемые XIX - началом XX века из фондов Московского Государственного музея искусства народов Востока.

В 1980-е годы опубликованы ряд трудов, ставших классическими в изучении казахского прикладного искусства. Это работы М.С. Муканова, посвященные казахским домашним ремеслам [30] и казахской юрте [31]; У. Джанибекова «Культура казахского ремесла» [32] и «Эхо... По следам легенды о золотой домбре» [33]. Каждая из этих книг содержит массу сведений по истории и генезису казахских ремесел, их специфике и являются ценным источником по исследованию современного состояния ремесел Казахстана.

По-прежнему актуальны мысли некоторые мысли автора о состоянии народных ремесел: в Казахстане трудятся тысячи умельцев, создающих на традиционной основе подлинно народные художественные произведения. Особенно славятся ими Тургайская, Чимкентская, Кызыл-Ординская и некоторые другие области. Однако творческие усилия части народных мастеров еще не редко остаются вне поля зрения общественности, организаций и ведомств, призванных заниматься этим участком работы» [30, с.7].

В работе У. Джанибекова «Культура казахского ремесла» [32], ценными для нашего исследования являются не только сведения по ремеслам, но и некоторые аспекты реконструкции семантики казахского орнамента, а также выводы о состоянии ремесел и их использовании в современных условиях. Так, У. Джанибеков пишет, что «к использованию традиций национального зодчества и ремесла следовало бы предъявить более высокие требования. Необходимо соединить усилия народных мастеров, возможности местной промышленности с научными исследованиями в этой области и внедрять результаты их совместной работы в практику производства товаров массового потребления, сочетая национальные традиции с современными требованиями» [32, с.29]. Сказанные более 38 лет назад эти слова, актуальными представляются и сегодня.

Классическим по исследуемой тематике является широко известный труд академика А.Х. Маргулана «Казахское народное прикладное искусство» [34-37]. В первом томе рассматриваются вопросы экономических предпосылок развития художественных ремесел, истоки народного искусства, виды ремесел, орнамент, костюм и многое другое. Второй том издания посвящен традиционному казахскому текстилю: войлоку и другим изделиям декоративного убранства юрты, народному костюму. Третий том издания содержит сведения по традиционной резьбе по дереву и кости, а также художественной обработке металла и тиснению по коже. Все издания богато проиллюстрированы уникальными экспонатами из разных коллекций фондов музеев Казахстана и России.

Другим изданием академика А.Х. Маргулана, где затрагиваются вопросы генезиса и декора казахской юрты, является сборник разновременных и неопубликованных трудов «Мир казаха» [37]. Автор пишет: «Неотъемлемым элементом мира казаха является орнамент. Нет предмета домашнего обихода, который не был бы украшен орнаментом: посуда, оружие, сбруя, одежда, постельные принадлежности, сумы и чехлы для сундуков и т.д. Предметы убранства юрты выполнены техникой резьбы, тиснения, инкрустации, аппликации и т.д.» [37, с.54].

Не менее монументальным трудом в области казахских ремесел представляется работа известного казахстанского этнографа Х. Аргынбаева «Қазақ халқының қолөнері» [38], где автор подробно рассматривает, изучаемую нами проблематику. К этим классическим трудам, мы будем обращаться в контексте реализации настоящего проекта еще не раз.

В рассматриваемом ракурсе большой интерес представляет труд А.В. Коновалова «Казахи Южного Алтая: (проблемы формирования этнической группы)» [39], опубликованная в 1986 году. В ней автор раскрывает хозяйственную деятельность, материальную и духовную культуру кош-агачских казахов, встречаются сведения и о ремеслах этой этнической группы.

В те же годы выходит ряд статей казахстанских этнографов и искусствоведов в журнале «Декоративное искусство СССР» - Ли К. «Поэзия быта и проза мастерства» [40], где автор обобщает материалы, собранные во время полевых экспедиций в разные регионы Казахстана; Уразбековой Л. и Ли К. «Казахская юрта – идеальный дом для кочевника» [41]. В последней статье авторы затрагивают вопросы анализа художественных особенностей юрты, ее специфике. Опыту локальной классификации головных уборов казахов посвящена статья И.А. Захаровой и Р.Д. Ходжаевой [42].

Юрте посвящено еще одно монографическое исследование казахстанских историков-этнографов М.А. Альдербаева и Б.Д. Дабаева «Дом без углов», вышедшее в 1986 году в издательстве «Кайнар» [43].

Резьба по камню и росписи на мавзолеях, а также традиции Другим изданием советского периода, отражающим один из аспектов ремесел Казахстана, а именно искусства глазурованной керамики, является работа С.С. Такибаевой «Тайны небесной глазури» [44]. В ней автор приводит итоги исследовательской работы ученых Алматинского НИИ стройпроекта средневековых технологий по созданию керамики и глазури, примененных при строительстве мавзолея Ходжа Ахмеда Ясави и других выдающихся памятников культуры Центральной Азии. При этом, секреты средневековых мастеров были частично известны и казахстанским мастерам, более поздних времен и составляли основу традиционного искусства керамики Южного Казахстана, которые получили освещение в трудах многих казахстанских археологов.

Заключение. Таким образом, в советский период была создана огромная научная и источниковедческая база по казахским ремеслам, зафиксированы многие его виды и некоторые технологические особенности создания, представлены сведения о некоторых потомственных мастерах.

Этнографы проводили полевые экспедиции, собирали и осмысливали большой фактологический материал. Относительно состояния самих ремесел в советский период можно сказать, что в сельской местности уже 1970-1980-х годах наблюдается значительный спад производства многих его видов в связи с бурным развитием промышленности и фабричного производства бытовых изделий и одежды. Традиционная одежда уже к этому времени перешла в разряд праздничной, а ее элементы сохранились лишь в костюме пожилых людей.

Вместе с тем, в советский период были налажены и функционировали артели, фабрики и заводы по тем или иным видам ремесел, которые по большому числу случаев были далеки от исконно традиционного и, конечно же по содержанию отвечали идеологии советского государства. Думается, что деятельность этих артелей с одной стороны послужила и последующему доминированию псевдонационального стиля в художественной культуре Казахстана.

Литература

- 1 Дудин С.М. *Киргизский орнамент // Восток. - 1925. - N 5. – С. 168 -169.*
- 2 Руденко С.И. *Опыт быта северо-восточных казахов. В Сборнике статей антропологического отряда казахстанской экспедиции Академии наук СССР. Исследование 1927. – Л.: Издание Академии наук СССР, 1930. – С. 1-72.*

- 3 Денике Б. Прикладное искусство Средней Азии // Художественная культура советского Востока: сборник статей. - 1931. – С. 53-75.
- 4 Выставка казахского искусства // Газета «Правда» от 20 мая 1936 года. – 4 с.
- 5 Казахский народный орнамент. Зарисовки художника Е.А. Клодта. – М.: Искусство, 1939. – 34 с.
- 6 Сабитов Н.С. Этнографическая работа в Казахстане // Советская этнография. - 1949. – N 3. – С. 211 – 214.
- 7 Сабитов Н.С. Некоторые итоги этнографического изучения восточных и юго-восточных областей Казахстана // Вестник АН КазССР. - 1949. - N 8. – С.67-75.
- 8 Корбе О.А. Культура и быт казахского колхозного аула // Советская этнография. - 1950. - N 3. - С. 67-91.
- 9 Корбе О.А., Махова Е.И. Декоративное искусство колхозниц Казахстана // Краткие сообщения Института этнографии АН СССР. - 1950. – N 9. – С. 44-59.
- 10 Васильева Г.П., Кисляков Н.А. Вопросы семьи и быта у народов Средней Азии и Казахстана в период строительства социализма и коммунизма // Советская этнография. - 1962. - N 6. – С. 3-16.
- 11 Baymiriza Hayit. Turkestan im XX Jahrhundert. – Darmstadt: C.W. Leske, Verlag, 1956. – 406 p.
- 12 Махова Е. И., Чепелев Г.Л. Выставка декоративного искусства казахского народа // Советская этнография. - 1959. - N 3. – С. 115-124.
- 13 Есов С.С., Оразбаева Н.А. Казахский народный костюм. - Алма-Ата: Казгослитиздат, 1958. – 60 с.
- 14 Басенов Т.М. Прикладное искусство Казахстана. - Алма-Ата: Казгослитиздат, 1958. – 47 с.
- 15 Басенов Т.М. Казахский народный орнамент. - Алма-Ата: Изд-во Акад. наук КазССР, 1957. - 98 с.
- 16 Этнография. Труды института истории, археологии и этнографии АН Казахской ССР. Том 6. - Алма-Ата: Изд-во Акад. наук КазССР, 1959. - 246 с.
- 17 Культура и быт казахского колхозного аула. АН КазССР. Ин-т истории, археологии и этнографии им. Ч.Ч. Валиханова. - Алма-Ата: Наука, 1967. - 303 с.
- 18 Оразбаева Н.А. Комплекс женских украшений работы мастеров Западного Казахстана в собраниях Центрального государственного музея КазССР // Известия АН КазССР. Сер. общественных наук. - 1968. - N 6. - С. 76 - 86.
- 19 Народное декоративно-прикладное искусство казахов. - Ленинград: Аврора, 1970. - 207 с.
- 20 Мынжасарова Ш.Ж. Ювелирное искусство казахов Западного Казахстана // Советская этнография. - 1978. - N 4. – С. 99 – 106.
- 21 Шкляева С.А. Проблемы развития прикладного искусства Казахстана: советская эпоха – период независимости (XX – начало XXI вв.): диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения. – Алматы: КазНАИ им. Т. Жургенова, 2010. – 114 с.
- 22 Гольский И. А. Коллекция керамики и фарфора Казахстана в Омском областном музее изобразительных искусств имени М. А. Врубеля // Сборник трудов Омского музея изобразительных искусств им. М. А. Врубеля. – 2016. – С. 124 - 134.
- 23 Позднякова Г., Синенькая Н. Казахские сувениры. – Алма-Ата: Казахстан, 1976. – 184 с.
- 24 Турлыбекова А.М. Советское изобразительное искусство Казахстана в документах Центрального государственного архива Республики Казахстан // Вестник Омского университета. Серия «Исторические науки». - 2017. – N 4. - С. 126 -133.
- 25 Басенов Т. Орнамент Казахстана в архитектуре. – Алма-Ата: Академия наук КазССР, 1957. – 223 с.
- 26 Масанов Э.А. Из истории казахского ремесла // Советская этнография. – 1958. - N 5. – С. 31 - 49.
- 27 Касиманов С. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: Қазақстан, 1969. – 248 б.
- 28 Мұқанов С. Халық мұрасы. – Алматы: Қазақстан, 1974. – 235 б.
- 29 Васильева Г.П. Некоторые тенденции развития современных национальных традиции в материальной культуре народов Средней Азии и Казахстана // Советская этнография, 1979. - N 3. – С. 18-30.

- 30 Муқанов М. С. *Казахские домашние художественные ремесла*. – Алма-Ата: Казахстан, 1979. – 79 с.
- 31 Муқанов М.С. *Казахская юрта*. – Алма-Ата: Кайнар, 1981. – 224 с.
- 32 Джанибеков У.Д. *Культура Казахского ремесла*. - Алма-ата: Өнер, 1982. -144 с.
- 33 Джанибеков У.Д. *Эхо... По следам легенды о золотой домбре. Об истории и этнографии казахского народа*. – Алма-ата: Өнер, 1990. – 304 с.
- 34 Маргулан А.Х. *Казахское народное прикладное искусство. Том 1*. - Алма-Ата: Өнер, 1986. – 256 с.
- 35 Маргулан А.Х. *Казахское народное прикладное искусство. Том 2*. - Алма-Ата: Өнер, 1987. – 282 с.
- 36 Маргулан А.Х. *Казахское народное прикладное искусство. Том 3*. - Алма-Ата: Өнер, 1994. – 248 с.
- 37 Маргулан А.Х. *Мир казаха*. - Алматы: Институт развития Казахстана, 1997. - 57 с.
- 38 Арғынбаев Х. *Қазақ халқының колөнері*. – Алма-Ата: Өнер, 1987. – 128 б.
- 39 Коновалов А.В. *Казахи Южного Алтая: (проблемы формирования этнической группы)*. - Алма-Ата: Наука, 1986. - 168 с.
- 40 Ли К. *Поэзия быта и проза мастерства // Декоративное искусство СССР, 1986. - N 3. – С. 43 - 49.*
- 41 Уразбековой Л., Ли К. *Казахская юрта – идеальный дом для кочевника // Декоративное искусство СССР, 1980. - N 2. – С. 45-47.*
- 42 Захарова И.В., Ходжаева Р.Д. *Головные уборы казахов (опыт локальной классификации)*. В Сборнике «Традиционная одежда народов Средней Азии и Казахстана». – М.: Наука, 1989. – С. 202–226.
- 43 Альдербаев М.А., Дабабаев Б.Д. *Дом без углов*. – Алма-Ата: Кайнар, 1986. – 144 с.
- 44 Такибаева С.С. *Тайны небесной лазури [о мавзолее Х. А. Ясави в г. Туркестане]*. - Алма-Ата: Казахстан, 1987. - 119 с.

УДК 7.5527
МРНТИ 18.07

А. Хазбулатов¹, А. Ибрагимов²

¹доктор философии, профессор, Казахский научно-исследовательский институт культуры, Казахстан, г. Алматы

²к.п.н., Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, г. Алматы, e-mail: aman.07@inbox.ru

КАЗАХСКИЕ ТРАДИЦИОННЫЕ ремесла в письменных и визуальных источниках дореволюционного периода

Аннотация

Традиционные ремесла, являющиеся одним из важнейших элементов культурного наследия и значительным средством жизнеобеспечения народа, неизменно выступают в качестве базовой основы народного творчества.

Осмысление и определение онтологической и аксиологической природы традиционных казахских ремесел обеспечивают возможность обозначения путей их сохранения, что является общей идеей проекта МОН РК «Исследование традиционных ремесел современного Казахстана: состояние и поиск путей сохранения».

Первый этап проекта имеет целью синтезировать «кабинетным» методом предыдущую научную литературу по традиционным казахским ремеслам и провести ее критический анализ для определения базовой основы и динамики развития казахских народных промыслов. Отсюда, на первом этапе было проведено исследование состояния традиционных казахских ремесел в исторической ретроспективе. Поэтому в настоящей статье представлен обзор дореволюционной литературы и визуальных источников, посвященных отражению материалов казахских традиционных ремесел.

Ключевые слова: казахские традиционные ремесла, исторические и визуальные источники, дореволюционный период, Казахстан

Аңдатпа

А.Хазбулатов¹, А.Ибрагимов²

РЕВОЛЮЦИЯ КЕЗЕҢГЕ ДЕЙІНГІ ЖАЗБА ЖӘНЕ КӨРНЕКІ ДЕРЕК КӨЗДЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚОЛӨНЕРІ

¹Философия докторы, профессор, Қазақ ғылыми-зерттеу мәдениет институты, Қазақстан, Алматы

²п.ғ.к., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы, e-mail: aman.07@inbox.ru

Мәдени мұраның маңызды элементтерінің бірі және халықтың тіршілігін қамтамасыз етудің маңызды құралы болып табылатын дәстүрлі қолөнер әрқашан халық өнерінің негізгі болып табылады.

Қазақтың дәстүрлі қолөнерінің онтологиялық және аксиологиялық табиғатын түсіну және анықтау оларды сақтау жолдарын белгілеуге мүмкіндік береді, бұл ҚР БҒМ «Заманауи Қазақстанның дәстүрлі қолөнерін зерттеу: жағдайы және сақтау жолдары іздеу» жобасының жалпы идеясы болып табылады.

Жобаның бірінші кезеңі қазақтың дәстүрлі қолөнеріне қатысты бұрынғы ғылыми әдебиеттерді «кабинеттік зерттеу» әдісі арқылы синтездеп, оған сыни тұрғыдан талдау жасап, қазақ халық қолөнері дамуының негізгі мен динамикасын анықтауға бағытталған. Осы жерден бірінші кезеңде қазақтың дәстүрлі қолөнерінің жай-күйі тарихи ретроспективада зерттелді. Сондықтан осы мақалада революцияға дейінгі әдебиеттерге және қазақтың дәстүрлі қолөнерінің материалдарын көрсетуге арналған көрнекі дереккөздерге шолу жасалған.

Түйін сөздер: Қазақтың дәстүрлі қолөнері, тарихи және көрнекі дереккөздер, революцияға дейінгі кезең, Қазақстан

Abstract

KAZAKH TRADITIONAL CRAFTS IN WRITTEN AND VISUAL SOURCES FROM THE PRE-REVOLUTIONARY PERIOD

A. Khazbulatov¹, A. Ibragimov²

¹PhD, Professor, Kazakh Research Institute of Culture, Almaty, Kazakhstan

²c.p.s., Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty, email: aman.07@inbox.ru

Traditional crafts, being one of the most important elements of the cultural heritage and a significant means of sustenance of the people, have invariably acted as the foundation of folk art.

Understanding and defining the ontological and axiological nature of traditional Kazakh crafts enable us to outline the ways of their preservation, which is the general idea of the MES project “Traditional crafts of modern Kazakhstan: status and ways of preservation”.

The first stage of the project aims to synthesise previous scholarly literature on traditional Kazakh crafts and undertake a critical analysis to determine the basics and dynamics of the development of Kazakh folk crafts. Hence, the first step was to investigate the status of traditional Kazakh crafts in a historical retrospective. Therefore, this paper presents a review of pre-revolutionary literature and visual sources, dedicated to the reflection of Kazakh traditional crafts materials.

Keywords: Kazakh traditional crafts, historical and visual sources, pre-revolutionary period, Kazakhstan

Самые ранние письменные упоминания о казахских ремеслах встречаются в труде персидского путешественника Фазлаллах ибн Рузбихан Исфাহани [1], посетившего Среднюю Азию и территорию современного Казахстана в первые годы XVI столетия.

Некоторые сведения по классификации казахских ремесел встречаются у Г. Загряжского, который отмечал, что «киргизы могут приготовить себе сами все вещи, нужные для их платья и домашнего обихода, они не знают фабричной промышленности, по всем материалам, которые им даст их скот, они могут дать форму, удобную для личного употребления. Они знакомы с мастерствами; кузнечным, плотничным, кочлевым, тканым, портняжным, сапожным» [2, с.71]. Следует отметить, что практически, включая первые два десятилетия XX века, в российской научной литературе казахов называли киргизами/киргизцами.

Практически недавно в научный оборот введены материалы комиссии Ф.К. Гирса (1866 г.) по ремеслам и промыслам казахов, где автор их классифицировал следующим образом: 1) произведения из шерсти, волоса и овчин; 2) произведения из кожи и шкур; 3) произведения из дерева; 4) портное; 5) сапожное; 6) кузнечное; 7) серебряное; 8) ружейное; 9) производство мыла; 10) добывание красок из растений; 11) промыслы (звериный, рыбный и солонной) [3, с. 493 - 503]. Автор подробно раскрывает специфику ремесла или промысла, а также некоторые аспекты традиционной технологии изготовления изделий и особенностей того или иного промысла.

Аналогичные виды отмечают у А.И. Левшина: «из ремесленников между киргизами известны серебряники, медники, кузнецы, токари. Первые и вторые делают большую часть украшения для лошадиной сбруи, для поясов с сердоликами, березами и золотыми насечками, так же женские головные уборы, нагрудники и проч. Кузнецы делают ножи, копья, чеканы, удила для лошадей и другие необходимейшие в домашней жизни вещи. Токари большую часть точат деревянные чаши, которые иногда бывают необыкновенно велики» [4, с. 146-147].

Интересные сведения о казахских ремеслах приведены у Г. Колмогорова: «Если в XVII веке ремесло у казахов существовало как домашнее производство, то к середине XIX века происходят сдвиги в сторону отделения некоторых ремесел от сельского хозяйства и специализация ремесла по отдельным районам. Выделяются специальные мастера по плотничьему, столярному и кузнечному делу...» [5, с. 7].

Имеющиеся материалы показали, что в дореволюционный период у казахов по классификации А.Х. Маргулана [6;7] функционировали: кузнечное, ювелирное, слесарное, плотничье, скорняжное, кожевенное, портняжное, сапожное, красильное, камнерезное (обработка камня), косторезное и другие ремесла.

Приведем некоторые статистические данные по численности ремесленников, обнаруженные при изучении дореволюционной литературы. Так, в кратком очерке И.С. Иванова [8] встречаются следующие данные: число ремесленников киргизов в Орде не приведено в известность. В Нарынской части считается до 222 ремесленников. Наиболее

распространенные виды ремесленников в орде следующие: печники, плотники, кузнецы, серебряки (серебряных дел мастера), решетники, сидельники, сапожники, шорпики и др. Работы киргиз-ремесленников вызываются всегда заказами, которые и выполняются на дому заказчика, причем ремесленник кроме установленной платы, состоит на полном содержании последнего. Исключение составляют ремесленники, изготавливающие сидельные принадлежности и части кибитки, которые продают свои изделия на ордынских ярмарках [8, с.24].

Кузнечное ремесло. Данный вид ремесла подчинялся хозяйственным и бытовым нуждам населения. Российский исследователь И.А. Андреев писал: «кузнецы делают ножи, шилья, копыя и к стрелам копейцы, которые они только проварить могут. Медники из меди латуни кованую работают, оправляют камчи, пояся и напаявают проволокою полуженою, вставляя корольки, и маржан, и разный бисер, а по большей части женские уборы, конские уборы с насечкой серебром, и прочие мелочные поделки» [9, с.96].

Среди орудий труда, изготавливаемых кузнецами, значатся изделия домашней утвари (казан, треноги для котлов, ножницы и т.д.), разнообразные орудия труда и изделия для конского снаряжения. При этом, кузнецы изготавливали такие виды оружия как: метательное, колющее, режущее, ударное, рубящее. Более подробно о видах традиционного вооружения казахов можно узнать у К.С. Ахметжан [10].

Мастера работали как в собственных кузницах (в основном городское население), так и поодиночке. Об этом в записках поручика Я.П. Гавердского (1803 года) [11, с. 485] отмечал, что у казахов не было сложных инструментов и особых условий для изготовления своих изделий, и в целом они готовы приступить к работе в любых условиях и где бы не случилось.

Рядом исследователей *скорняжное и кожевенное ремесло казахов* возводится в ранг наиболее развитых. К примеру, А.И. Левшин писал: «замечательнейшие из оных есть выделывание кож. Шкуры, на которой желают сохранить шерсть, или волос, вымыв в теплой воде, сперва очищают ножом от местных частей; мездре остающихся, потом, в течении четырех или пяти дней, мочат ее по несколько раз кислым и соленым коровьем молоком, после расстилают ее на солнце и, когда она высохнет, то долго мнут руками. Для сохранения оной последствии от сырости, коптят ее в дыму, опять мнут руками и шерсть расчесывают, а мездру натирают мелом. Кожи бараньи и козьи, употребляемы для одежды, называемый даха, или джаха, приготавливаются так: остригший шерсть, спрыскивает их теплой водою, свертывает в трубки и кладут в теплое место, где держат до тех пор, пока волосные корни отпреют и станут вылезать. Тут скоблят шерсть ножами, просушивают кожу на воздухе, и потом кладут в кислое молоко на дня три или четыре. Вынув из молока, сушат в тени, мнут руками, копят в дыму, опять мнут руками, пока дадут надлежащую мягкость и, наконец, красят в темно-желтый цвет краскою, составляемую из корньев ревения или из каменного чая квасцами и бараньем салом. Состав сей густ, как каша, и кожа с обеих сторон намазываемый оным в течении двух или трех дней, после каждого раза просушивается и мнутя, отчего получают свойства не пропускают сквозь себя влаги и мыться как полотно, не теряя цвета» [4, с. 145].

О высоком уровне этого ремесла говорят и данные XVI в., представленные османским дефтердаром Сейфи Челеби, на которого ссылаются Кляшторный С.Г. и Султанов Т. И. [12]. Так, он отмечал, что «у них (казахов) много баранов, лошадей и верблюдов, их жилища помещаются на арбах. Их кафтаны сделаны из овечьей кожи, они окрашиваются в разные цвета и становятся похожими на атлас. Их привозят в Бухару, где продают по той же цене, что и кафтаны из атласа, настолько они изящны и красивы. У них есть также удивительные накидки, сделанные из той же овечьей кожи. Они совершенно непроницаемые и не боятся сырости: это происходит от свойства некоторых растущих там трав, которые служат для обработки кожи» [11, с.334].

Я.П. Гавердовский подробно раскрывает технологию обработки кожи [11, с.483]. Далее автор раскрывает особенности выделки козьих, бараньих и других видов кожи, где каждая из них имела свои особенности.

Достаточно полные сведения о кожаной посуде, бытовавшей в XVIII в. встречаются у Х. Барданеса [13], где автор не только перечисляет названия, но и функциональное назначение и способы изготовления каждого вида посуды. Согласно автору, казахи изготавливали такие виды посуды как чилек (шелек), которую использовали для воды, молока и кумыза; торсук (торсык) – «наподобие большого узкогорлого кувшина, употребление одной то же, как и чилека»; «конук - посуда кожаная, видом походит на горшок с широким отверстием, с боку к одной приделана тоже кожаная трубочка», в которую доится молоко; «кап, тоже с кожи сделанное с шерстью наподобие чамадана, и употребление одного тоже для разной поклажи»; другой вид «тундукмын - сума кожаная, сделанная с шерстью, в которую кладут всякую мелочь. Саба, сделанная посуда, кожаная, наподобие большого четвероугольного мешка» [13, с.174] для кумыза. Далее автор описывает технологию изготовления кожаной посуды, особенности ее отвара, выделки и т.д.

Плотничье ремесло казахов (деревообработка). Об этом виде ремесла И.Г. Андреев писал, что «первое и главное их рукоделие есть построение своих кибиток, которые делают из тонкого тала. Очистив одной и выкрасив в красную краску, связывают в решетку ремнями, которые складываются и наверху делается круг, и на таковых же поставляются изогнутых таловых прутьях...» [9, с.96]. По этому поводу Фазлаллах ибн Рузбихан Исфাহани восхищенно пишет: «из березового дерева [казахи] весьма искусно делали очень прочные и крепкие стрелы и тахты с украшениями и производили разноцветные войлоки с необычайными узорами, и нарезанные ремни, очень красивые и изящные. Степень достоинства каждого жилища доводили до терема небес. А что касается домов и жилищ их знатных людей и султанов, то они представляли собой большие прекрасные шатры. Каждый большой шатер мог вместить двадцать или более человек, чтобы сидеть в нем спокойно и удобно. Такой большой шатер привязывали на повозке, в повозку впрягали несколько верблюдов и везли» [1, с.66].

Мастера по дереву также изготавливали «аркачи к седлам, толчат деревянную посуду, из которой бывают чаши величиною в диаметре до трех футов, и, удивительно образом выкопав яму и поставив над одною два столба, один человек должен обыкновенно ремнем вертеть, а другой, с инструментом сидя, - точить» [9, с.96].

Синтезом различных видов ремесел казахов является конские седла и весь инструментарий для езды на лошади. О них Р. Карутц пишет: сбруя состоит из небольшой четырехугольной войлочной подстилки на спину, войлочной попоны, покрывающей иногда всю лошадь, подобно праздничным средневековым уборам лошадей на турнирах, затем из седла и кожаной подушки, которая затягивается подпругой. Седло деревянное, украшенное большей частью резьбой, на более старинных образцах с костяной выкладкой; седла для детей снабжены спереди и сзади высокой, красиво украшенной резьбой... с боков, с ремня, идущему через седло висит по четырехугольному куску кожи с тисненным орнаментом [15, с. 53].

П.Маковецкий о казахских седлах пишет следующее: они обыкновенно кожаные и только у богачей бархатные и плюсовые; луки оправлены серебром. Бирюзой, сердоликом, раззолочены или высеребрены; узды с насечками и бляхами, а также поводья и нагрудники; наконечники стремян серебряные, железные, а иногда и деревянные. Плетеные также оправляются в серебро [16, с. 203-206].

Обработка войлока, ковроткачество и вышивка. Традиционными видами женских ремесел у казахов являлись войлочное производство, ткачество, ковроткачество, вышивка и плетение циновки и пр. Очень много о них писал А.И. Левшин [4, с. 146-147].

Немалый интерес представляет труд А. Добросмылова [17], где содержатся цветные иллюстрации орнаментированных изделий, чертежи узконовойго ткацкого станка. К примеру, автор достаточно подробно описывает процесс изготовления армячины (шекпен), которую изготавливали из верблюжьей или овечьей шерсти. Также подробно описана технология изготовления тканых лент, войлочных ковров и др. элементов интерьера юрты и изделий хозяйственного назначения.

Очарованный убранством казахских юрт, Б. Юзефович пишет: «Огромные ковры покрывают все пространство внутри ее. Несколько ковров поменьше расположены полукругом против входа. Большое количество пуховых ковров и богатых бархатных, преимущественно пунцовых, и шелковых подушек, вышитых или обшитых золотым и серебряным галуном. По потолку, на местах, соответствующих вашим карнизам, расположены узкие коврики, иногда в несколько рядов, из которых каждый представляет собой особый узор. Иногда полосы эти составлены из вышитых материй или пунцового бархату с золотым галуном. Вообще, по своему внутреннему убранству, богатые кибитки могут соперничать с любыми комнатами в восточном вкусе, устраиваемыми во многих богатых домах в Европе» [18, с. 128].

Интересные сведения о ритуальной стороне процесса изготовления войлока мы встречаем у П. Маковецкого: «работа кошом производится помочью. Хозяйка юрты, желающая приступить к катанию кошмы, извещает об этом женщин своего аула дня за два до помочи (по-киргизски «момошь»). В назначенный день женщины являются без особого зова. Сначала разбивают палками на сухих конских или воловьих шкурах («тулак») промытую баранью шерсть, затем берут два полотна чия, сшивают их рядом и разбитую шерсть раскладывают не очень толстым слоем. Сверху этого еще прибавляется небольшой слой лучшей шерсти, так эта сторона будет лицевая. Шерсть смачивается горячей водой и чий затем свертывается в трубку. Сверток скручивается веревкой и выносится из юрты, где по краям его надеваются две веревки, связанные в виде колец. Две женщины тянут за эти веревки-кольца, в которых сверток свободно вращается, подталкиваемый ногами женщин, принимающих участие в работе. Сверток катают по аулу и степи. В ауле в это время как бы гулянье: шум, смех, болтовня и остроты перемежаются во время катанья свертка.

Стоит при этом замечания одна особенность. Кроме поливания от времени чия горячей водой, хозяйка считает своей обязанностью при этой работе однажды полить понемногу на чий айрану (баранье квашеное молоко). Поливающая или другая женщина произносит при этом следующее: «алте кунь аш болсан, ата каденде умутпа», т.е. лучше быть шесть дней голодным, чем забыть обычай предков. Это остаток старинных верований, принесение жертвы какому-то невидимому существу» [16, с. 35].

Описывая рукоделия казашек, Я.П. Гавердовский писал: «женский пол занимается также вышиванием золотом, шелками, бумагой и шерстью по кисее, сукну и бархату. Сие их шитье подобно несколько тамбуру и так называемому шитью в настилку. Оно представляет цветки и фигуры странного смешения и пестроты, и совсем без тени. Киргизки производят сие простыми швейными иглами» [14, с. 482].

Для настоящего исследования также интересны заметки этого автора об особенностях казахского ткачества. Также автор отмечает два способа ткачества, которое бытовало у казахов. Одно на дощечках, другое на ткацком станке. «Первым способом изготавливают узкие полосы при помощи четырех квадратных дощечек, в каждом углу, которых находится по отверстию для ниток. Две женщины становятся друг против друга и натягивают оба пучка с нитками так, что дощечки приходят в вертикальное положение, верхние нитки отделяются от нижних таким образом, что при разного цвета нитках – ради узора по крайней мере двух цветов, напр., красных и синих – вся красная проходит по верху, а вся синяя по низу» [15, с.57]. Далее автор подробно описывает конструкцию ткацкого станка и технологию изготовления тканых изделий. Это издание интересно тем, что здесь

автор описывает традиции окраски шерсти и обработки шкур, способы ткачества, изготовление войлока и многое другое. При этом, автор достаточно подробно описывает одежду казахов Мангышлака, головные уборы. Подробно останавливается на орнаментальном мотиве «бараний рог» и многом другом.

Относительно традиции ткачества ткани/сукна надо отметить, что у казахов отдельным видом ремесла является обработка кендыря. Из этого многолетнего растения казахские мастерицы получали волокна и к ним добавлялась верблюжью шерсть или козий пух. Такая пряжа становилась мягкой и была предназначена для изготовления верхней одежды, ковров и других изделий. Сейчас данное ремесло считается забытым.

По всей видимости, в начале XIX века ткачество (изготовление сукна) еще широко бытовало в среде казахов. Но, в этот же период в Казахстан начинают проникать российские фабричные ткани (ситец, набойка и т.д.), которые вытеснили традиционные ткани, в большей степени сохранявшиеся в отдаленных от торговых центров районах.

При этом, вышивка золотом, серебром и шелком – одна из малоисследованных сторон казахских женских ремесел, практически забытых в советский период и активно возрождаемых в эпоху независимости. Первые письменные сведения о бытовании в казахской среде этого вида вышивки, называемом «зерлеу», «зер» встречаются у дореволюционных авторов, описывающих национальную одежду знати. Золотошвейное искусство было распространенным явлением в странах Центральной Азии, а его центром считалась Бухара. По справедливой заметке Б.О. Юзефовича [18] этот вид искусства считался привилегированным и принадлежал к придворной культуре, а в условиях кочевого общества обслуживал нужды феодальной власти.

На Всероссийской этнографической выставке, организованной Императорским Обществом любителей естествознания при Московском университете в 1867 году, была представлена казахская юрта. В отчете этой выставки отмечено, что была продемонстрирована юрта с полным убранством, которая преподнесена в дар полковником Ч. Валихановым. Внимание Императора привлекли «высокие головные уборы (саукеле), употребляемые киргизскими женщинами и на свадебное убранство лошади. Его Величеству угодно было пройти также к большой Киргизской кибитке и осмотреть ее внутреннее устройство. Из предметов, в ней находящихся, было указано Его Величеству на орудия, упряжь и разные принадлежности домашнего быта ... [19, с.54].

Примечательны записки художника Верещагина В.В. о катании войлока для сапог, за процессом которого он наблюдал в юрте одной из казашек: «на камышовую переборку от юрты, разостланную по земле, она накладывала размяченную шерсть, ряд к ряду, в требуемую длину и ширину, смачивая и закатывая. После довольно продолжительного катанья получился тонкий войлок, который она свернула еще вдвое, подложила на места схода краев еще шерсти, еще помочила и снова стала скатывать – вышел войлочный цилиндр в толщину ноги. Поэтому уже хорошо скатанному войлоку выложила от руки же узоры цветною шерстью и потом еще стала катать» [20, с. 157].

В живописном альбоме «Народы России» 1880 года в разделе о казахах встречается следующие сведения: всякому материалу, который дает им скот, они могут придать форму, удобную для личного употребления. Они умеют валять кошмы и войлоки, ткать армячину, выделывать кожи, меха, замшу, готовить «сабы» (кожаные мешки для хранения кумыса), «гчембары» (кожаные штаны), «яргаки» (шубы из телячьих шкур), «турсуки» и «бурдюк» (мешки из конских и овечьих кож), «кебежи» (сундуки из сырых коровьих кож), шить сапоги и платье, делать арканы, конскую сбрую, молоть муку и проч., и знакомы отчасти с кузнечным, плотничным и красильным мастерством. Остальные же вещи, как-то: домашнюю посуду, разные материи и металлические вещи — они получают, по большей части, из России и среднеазиатских ханств. Но и вышеперечисленных ремесел киргизов

достаточно, чтобы составить прочное основание для их дальнейшего гражданского развития» [21, с.327].

Визуальные источники о традиционных казахских ремеслах дореволюционного периода. Внимание привлекает художественное издание немецкого художника Кристиана Г.Г. Гейслера. Художнику довелось проиллюстрировать экспедицию П.С. Палласа в 1793 - 1794 г. На основе материалов этой экспедиции, художник совместно с Фридрихом Ф. Гемпелем в 1804 г. в Германии опубликовал «Живописное описание обычаев, нравов и развлечений русских, татар, монголов и других народов в Российской Империи». В этом альбоме рисунков представлены сведения относительно казахов (одежда, сцены быта и др.).

Прекрасным материалом по этнографии костюма и антропологии служат фарфоровая коллекция «Народы России», созданная французским скульптором Яковом Ивановичем Рашетом по заказу Императорского двора. Коллекция из более ста единиц представляют собой фигурки высотой 25 см. в национальных костюмах, передающих весь комплекс этнических признаков. Создание коллекции опиралось на этнографические материалы из фондов РЭМ и Кунсткамеры под руководством этнографов. В коллекцию входят две скульптурки «Киргиз» и «Киргизка».

Некоторая часть иллюстративного фонда по дореволюционным казахам нашла отражение в двух уникальных изданиях. Первое – альбом «Казахстан в творчестве художников XIX в.» [Галиев В. (2005) Казахстан в творчестве художников XIX в. Альбом. Алматы: Онер], где собраны около 200 репродукций работ европейских и русских художников, хранящиеся в разных музейных коллекциях. Второе – книга «Казахи. История и культура» [Бимендиев А., Ускенбай К. (2013) Казахи. История и культура. Алматы: АБДИ], где содержатся около 1700 иллюстраций, среди них более 600 репродукций редчайших картин и зарисовок европейских, русских и украинских художников. Именно их карандашу, кисти, штихелю и фотоаппарату принадлежат уникальные изображения жизни и быта кочевников-казахов, виды степного ландшафта и архитектуры, которые сочетают подлинный профессионализм художника с научной основательностью и объективностью. Это, как правило, сопровождаемые важными пояснениями, историко-этнографические рисунки народных костюмов, ремесел, ритуалов и мн. др., которые сегодня считаются бесценным историческим источником в силу того, что многие из предметов уже не производятся, а обряды и ритуалы - не практикуются.

Обратимся, к следующим визуальным источникам. Так, в интересующем нас контексте привлекает внимание творчество оренбургского ссыльного и художника Бронислава Залевского, который принимал участие в экспедициях непосредственно по Казахстану. Это - Аральская экспедиция под руководством А.И. Бутакова и Каратауская экспедиция под руководством А.И. Антипова. Во время них художник собрал уникальный материал, который позднее лег в основу знаменитого парижского издания 1865 года - альбома «La vie des steppes Kirghizes» («Жизнь киргизских степей»).

Сам альбом представлен 22 гравюрами (21 офорт и 1 литографированный фронтиспис) и сопровождается подробными очерками, где зафиксированы уникальные фольклорные материалы, научный потенциал которых еще предстоит оценить.

Обратимся к еще одному практически неисследованному визуальному источнику. Так, в фондах РЭМ хранится уникальный альбом из 253 рисунков художника-этнографа В.Н. Плотникова. Данные рисунки выполнены автором в 1850-х-начале 1860-х гг. на основе жизни и быта казахов Младшего жуза племени жетыру рода джагайбайлы и Среднего жуза племени кипчак. В альбоме художником зафиксированы инструменты ремесленников, народный костюм, разновидности детских причесок, детали интерьера и экстерьера юрты, бытовая утварь и другие композиции. Первые научные сведения об этом альбоме появились в статье А.С. Бежкович (Этнографические рисунки Вл. Плотникова по быту казахов //

Советская этнография. 1953. № 4. С. 113–119), где автор в краткой форме описывает его содержание.

Некоторые бытовые сцены из жизни казахов встречаются в издании Russisch Central Asien 1885 г. у Н. Lansdell. Автор дает описание религии, семейного быта, обрядов, песни, суда, одежды, питания, болезней казахов-кочевников, земледелия и скотоводства.

Прекрасные орнаментальные композиции представлены в альбоме художника Симакова Н.Е. «Искусство Средней Азии: сборник среднеазиатской орнаментации» (СПб. 1883), материалы которой были собраны им во время Самарской ученой экспедиции 1879 г. В Альбоме содержатся более 50 таблиц. По казахстанским материалам здесь представлен орнамент на дверях из мавзолея Х.А. Ясауи.

Наибольшее количество рисунков, которые являются важным визуальным источником для истории казахской культуры и хранятся в виде литографий среди газетных вырезок в Кунсткамере, принадлежит художнику-этнографу и писателю Николаю Николаевичу Каразину. В работе автора «От Оренбурга до Ташкента. Путевой очерк» (СПб.) представлены рисунки из сцен казахского быта.

Среди фотоальбомов особое место занимает альбом Л. П. Полторацкой «Виды и типы Западной Сибири». Альбом содержит более 50 снимков, среди которых встречаются сведения и о казахах. Ценными являются не только виды традиционных костюмов, но и способы декорирования женской одежды.

Огромное значение в реконструкции генезиса традиционных казахских ремесел имеет знаменитый «Туркестанский альбом», созданный по распоряжению первого генерал-губернатора Туркестана Константина Петровича фон Кауфмана (1818 -1882 гг.). В анализируемом альбоме представлены несколько фотографий, демонстрирующие казахские ремесла, элементы убранства юрты, традиционная одежда, процессы изготовления тех или иных видов изделий и т.д.

В Музее археологии и этнографии Сибири им. В.М. Флоринского хранится коллекция этнографических рисунков А. Ворониной-Уткиной. Коллекция состоит из 30 таблиц рисунков. На ее зарисовках запечатлены изделия прикладного искусства казахов. Однако, данная коллекция не опубликована и не доступна широкому кругу читателей, т.е. ее данные также не введены в научный оборот.

Заключение. Таким образом, в научной литературе и визуальных источниках дореволюционного периода создана определенная база, которая стала прочной основой для исследования генезиса казахских ремесел в советский и казахстанские периоды. Многие материалы по этому этапу еще не введены в научный оборот и малоизвестны широкой публике.

Литература

- 1 Фазлаллах ибн Рузбихан Исфাহани. Михман-наме-йи Бухара (Записки бухарского гостя). - М.: Наука, 1976. – 538 с.
- 2 Загряжский Г. Быт кочевого населения Чу и Сыр-Дарьи. В книге «Туркестанские ведомости» - этнографические рассказы. – Астана: Алтын кітап, 2007. – 299 с. - (Библиотека казахской этнографии, том 44).
- 3 Дмитриев С.В. Материалы комиссии Ф.К. Гирса (1866 г.) по традиционным промыслам и ремеслам казахов//Проблемы истории, филологии, культуры. – 2008. - N 22. – С. 492 -504.
- 4 Левшин А.И. Описание орд и степей казахов. - Астана: Алтын кітап, 2007. – 212 с. - (Библиотека казахской этнографии, том 9).

- 5 Колмогоров Г. О промышленности и торговле в киргизских степях Сибирского ведомства//Вестник Императорского Русского географического общества. - Ч. XIII. - 1856. – 38 с.
- 6 Маргулан А.Х. Казахское народное прикладное искусство. Том 1. – Алма-Ата: Өнер, 1986. – 256 с.
- 7 Маргулан А.Х. Казахское народное прикладное искусство. Том 2. – Алма-Ата: Өнер, 1987. – 288 с.
- 8 Иванов И.С. Внутренняя Киргизская орда. Краткий статистический очерк. – Астрахань: Тип. Губернского правления, 1891. – 103 с.
- 9 Андреев И.Г. Описание Средней Орды киргиз-кайсаков. Астана: Алтын кітап, 2007. – 210 с. - (Библиотека казахской этнографии, том 26).
- 10 Ахметжан К.С. Этнография традиционного вооружения казахов. – Алматы: «Алматы кітап», 2007. – 216 с.
- 11 Гавердовский Я.П. Обзорение киргиз-кайсацкой степи. В Книге «История Казахстана в русских источниках XVI – XX веков». – Алматы: Дайк-Пресс, 2005. - 485 с.
- 12 Кляшторный С.Г., Султанов Т. И. Казахстан. Летопись трех тысячелетий. - Алма-Ата: Рауан, 1992. – 383 с.
- 13 Барданес Х. Киргизская, или казацкая хорография. В книге «История Казахстана в русских источниках XVI-XX веков. Первые историко-этнографические описания казахских земель. XVIII век». - Алматы: «Дайк-Пресс», 2007. – С. 170 - 179.
- 14 Головин Г. Кустарные промыслы Туркестана // Туркестанский сборник. Том 512. - 1909. - С. 18 – 19.
- 15 Карутц Р. Среди киргизов и туркмен на Мангышлаке. - Спб: Издательство А.Ф. Девриен, 1911. – 189 с.
- 16 Маковецкий П. Юрта (летнее жилище киргиз). Этнографические заметки. – Астана: «Алтын кітап», 2007. - 264 с. – (Библиотека казахской этнографии, том 34).
- 17 Добросмыслов А. Киргизские изделия из шерсти и волоса. – Оренбург: Типо – лит. Н.П. Жаринова, 1898. – 10 с.
- 18 Юзефович Б.О. О быте киргизов Тургайской области // Русский вестник. - 1880. - N 4. - С. 799 – 832.
- 19 Всероссийская этнографическая выставка, устроенная Императорским Обществом любителей естествознания при Московском университете. – Москва, 1867. – 114 с.
- 20 Верещагин В.В. Воспоминания художника. Китайская граница, набег//Русская старина. - 1889. - N 10. - С. 157 - 158.
- 21 Народы России. Живописный альбом. - Спб: Картографическое заведение А. Ильина, 1880. – 698 с.

УДК 378.016

МРНТИ 14.35.09

Ж.А. Шажбаева¹, Е. У. Құлжабаев²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ Көркем білім кафедрасының оқытушысы, магистр

²Абай атындағы ҚазҰПУ Көркем білім кафедрасының аға оқытушысы, магистр

КӨРКЕМДІК БІЛІМ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Бұл мақалада көркемдік білім- адам мен адамзаттың көркемдік мәдениетін игеру процесі, тұтас тұлғаны, оның руханилығын, зияткерлік және эмоционалды байлықтың шығармашылық даралығын дамыту мен қалыптастырудың маңызды тәсілдерінің бірі екендігі айтылады. Көркем шығармашылық- шындықты рухани қайта құрудың қуатты тетігі және жеке тұлғаны мәдени кеңістікте өзін-өзі жүзеге асыруға ынталандыру. Сонымен бірге шығармашылық ұғымы шығармашылық ұғымымен тығыз байланысты. Шығармашылық тұлғаны тәрбиелеудің мақсатына ие бола отырып, мұғалімдер мен ата-аналар "шығармашылық тұлға" деген не, оның ерекшеліктері мен заңдылықтары туралы түсіне алады.

Түйін сөздер: Көркем білім, шығармашыл тұлға, ақыл-ой, рухани мәдениет.

Аннотация

¹Ж.А. Шажобаева., Е.У. Кулжабаев²

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ОСНОВНОЕ СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ

¹Преподаватель кафедры художественного образования КазНПУ им. Абая, магистр

²Старший преподаватель кафедры художественного образования КазНПУ им. Абая, магистр

В данной статье отмечается, что художественное образование - процесс овладения художественной культурой человека и человечества, является одним из важнейших способов развития и формирования целостной личности, ее духовности, творческой индивидуальности интеллектуального и эмоционального богатства. Художественное творчество-мощный механизм духовного преобразования действительности и стимул личности к самореализации в культурном пространстве. Вместе с тем понятие творчества тесно связано с понятием творчества. Имея цель воспитания творческой личности, педагоги и родители могут понять, что такое "творческая личность", ее особенности и закономерности.

Ключевые слова: Художественное образование, творческая личность, интеллект, духовная культура.

Abstract

ART EDUCATION AS THE MAIN MEANS OF FORMING A CREATIVE PERSONALITY

¹J.A. Shazhabaeva., E.U. Kulzhabaev²

¹Lecturer at the Department of Art Education KazNPU named after. Abaya, master

²Senior Lecturer of the Department of Art Education KazNPU named after. Abaya, master

This article notes that art education is the process of mastering the artistic culture of a person and humanity, is one of the most important ways of developing and forming an integral personality, its spirituality, creative individuality, intellectual and emotional wealth. Artistic creativity is a powerful mechanism for the spiritual transformation of reality and an incentive for a person to self-realization in the cultural space. At the same time, the concept of creativity is closely related to the concept of creativity. Having the goal of educating a creative personality, teachers and parents can understand what a "creative personality" is, its features and patterns.

Keywords: Art education, creative personality, intellect, spiritual culture.

Адамзаттың ақпараттық-технологиялық қоғамға көшуімен адамдардың жалпы өмір сүру бағдарларында айтарлықтай өзгерістер анықталды. Білім беру мен тәрбиелеудің барлық құрылымдарын реформалаудың басты мақсаты үйлесімді дамыған, шығармашылық, әлеуметтік белсенді тұлғаны қалыптастыруға бағытталған оқу-тәрбие процесін жетілдіру. Бұл қазіргі адамның ойлауының, мәдениетінің және мінез-құлықтың инновациялық түрімен болуы керек дегенді білдіреді. Өйткені, жаңа ақпараттық технологиялар мен компьютерлік сауаттылық сезімтал, эстетикалық, патриоттық, этномәдени тәрбиені алмастыра алмайды, онсыз жеке тұлғаның дамуы төмен. Мұғалімдердің көзқарасы бойынша тұлғаның дамуы өмірдің барлық жас кезеңдерінде жүреді және әлеуметтену процесі ретінде жүреді, оның мәні жалпыадамзаттық мәдениетті игеру және оны жеке түсіндіру және бағалау арқылы жүзеге асырылады. Қазіргі уақытта адамның өзін-өзі танытуының ең табиғи құралы-бұл өнер екендігін атап айтуымызға болады.

Бүгінгі таңда, «білім беру парадигмасының өзгеру кезеңінде өнер адам болмысының ерекше құбылысы ретіндегі рөлі едәуір артады, ол көркем шығармашылықта көрінеді және адамның әлемді қабылдау мәдениетін қалыптастырады». [1]

Көркем білім, оның ішінде шығармашылық өнер баланың психикасын, оның жеке басы мен мінезін дамытуда үлкен рөл атқарады, жаңа әлеуметтік тәжірибені игеруге көмектеседі. Шынында да, шығармашылық процес баланың белсенділік, тәуелсіздік сияқты жеке қасиеттерін қалыптасады. Балаларға арналған шығармашылық үрдіс – бұл идеялар мен материалдармен тәжірибе жасау. Бұл өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін зерттеу. Сондықтан біз баладан процесте дәлдікті талап ете алмаймыз, сондықтан шығармашылықта – еркіндікті сезінеді. Ал үлкен балалар шығармашылық процесіне саналы түрде қарайды. Олар қиял мен ойлауды, физикалық мүмкіндіктерді және зейінді жақсырақ дамытады, шығармашылық процестің нәтижесінде не алғысы келетінін түсінеді. Осы шығармашыл тұлғаның қалыптасуына көркем білімнің тигізетін әсері мол деуге болады.

Тіпті көрнекті психолог Л. Выготский өнер-бұл біздің мінез-құлқымызды ұйымдастыру, алдын-ала орнату, ешқашан орындалмайтын, бірақ бізді өміріміздің шыңына, оның артында тұрған нәрсеге жетелейтін талап екенін баса айтқан. [2] Өкінішке орай, көптеген орта мектеп мұғалімдері мен жоғары оқу орындарының студенттері өнер туындыларының адамдарға эмоционалды әсерін бағаламайды. Бұл көркемдік пәндерді жеңілдетілген практикалық зерттеуге әкеледі, бұл экспрессивтілік құралдарын технологиялық талдаумен, арнайы білім мен дағдыларды игерумен немесе "өнер төңірегінде" тривиальды әңгімелермен педагогикалық міндеттердің кең спектрін шектейді, кейде оның іс-әрекетінің мәні жоғалады. адамның ішкі әлемі. Тиісінше, көркемдік білім беру арқылы заманауи тұлғаның дамуы өзекті мәселе болып табылады. Жақында көркемдік білімнің білім беру саласындағы тұлғаның қалыптасуы мен дамуына әсер ету мүмкіндіктеріне, оның мектеп пен студент жастардың мәдениетін қалыптастырудағы рөліне деген қызығушылық айтарлықтай өсті, ғылыми және әдістемелік жұмыс жанданды.

«Көркем білім-бұл адамның өз халқы мен адамзаттың көркем мәдениетін игеру және иемдену процесі, тұтас тұлғаны, оның руханилығын, шығармашылық даралығын, зияткерлік және эмоционалды әл-ауқатын дамыту мен қалыптастыру» [3] Көркем шығармашылық-бұл шындықты рухани түрлендірудің қуатты механизмі және мәдени кеңістіктегі жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына ынталандыру.

Яғни көркем білім адамзаттың өзінің ортасының көркем мәдениетін сезіне отырып, жан жақты шығармашыл тұлғаны дамытуға көмектеседі. Қазіргі кезеңдегі көркемдік білім беру мақсаттарын төмендегідей дамытуға болады:

- білім беру саласындағы рухани мәдениет пен өнердің жалпы маңыздылығын арттыру;
- рухани мәдениет пен өнердің тасымалдаушысы ретінде көркемдік білім беру мекемелерінің бірегей жүйесін сақтау, дамыту және одан әрі жетілдіру.

Көркемдік білім беру мақсаттарына сүйене отырып, оны жүзеге асыруға арналған міндеттерді бөліп көрсетуге болады:

- халықтың барлық әлеуметтік және жас топтарының эстетикалық қажеттіліктері мен талғамдарын қалыптастыру және дамыту;
- өнер және мәдениет саласындағы кәсіби қызметке шығармашылық кадрларды, сондай-ақ көркем білім беру жүйесі үшін педагогикалық кадрларды даярлау;
- отандық және шетелдік көркем мәдениеттің құндылықтарымен, халық шығармашылығының, классикалық және заманауи өнердің ең жақсы үлгілерімен таныстыру;
- өнер саласындағы отандық кәсіби білім берудің үздік дәстүрлерін сақтау және жаңа ұрпаққа беру;
- балалар мен жасөспірімдердің шығармашылық әлеуетін ашуға ықпал ететін зияткерлік жетілдірудің маңызды факторы ретінде көркем білім беруді кеңінен енгізу;
- көркем дарынды балалар мен жастарды анықтау, олардың білімі мен шығармашылық дамуы үшін тиісті жағдайларды қамтамасыз ету.

Шығармашылық әрқашан адамның сезімдерінің, ұмтылыстарының, қарым-қатынастарының көрінісі болады және ол әрқашан заманға тән ерекшеліктерді, оның дүниетанымын көрсетеді.

«Шығармашылық» сөзінің негізінде «жасау», «ойлап табу» сөзі жатыр деуге болады. Яғни мәңгілік ізденіс, еңбек және белгісіз нәрсені түсінуге деген ұмтылыс. Өнер туындысы қаншалықты үлкен болса да, ол сұлулыққа, білімге деген ішкі қажеттілікті қанағаттандырмайтыны белгілі. Адамның қалауы мен көзқарасы шексіз болғандықтан ғаламда шексіз және кең.

Сонымен шығармашылық-бұл қызмет қай салада жүзеге асырылса да, адамның шығармашылық әрекеті. Бұл бірліктердің көптігі емес, шығармашылық элементтері суретшінің, жазушының, режиссердің, ғалымның қызметінде ғана емес, сонымен қатар инженердің, мұғалімнің, бағдарламашының, ата-ананың, жаттықтырушының, менеджердің, психологтың, дизайнердің және т.б. күнделікті жұмысында да бар дейге болады. Ұлы Кеңес психологы Л. Выготскийдің айтуынша, «бізді қоршаған шындықта шығармашылық өмірдің қажетті шарты болып табылады, және күнделікті өмірден тыс және кем дегенде жаңадан жасалған барлық нәрсе адамның шығармашылық процесіне байланысты» деген болатын. [4]

Мәдениет өркендеген қазіргі жағдайда шығармашылық тұлға өнер мен ғылымнан бастап жарнама индустриясы мен шоу-бизнеске дейінгі барлық салада қоғам тарапынан көбірек сұранысқа ие. Өмірдің үнемі дамып келе жатқан ырғағы адамнан кез-келген жаңашылдыққа шығармашылық және өнімді түрде жақындауға, негізінен жаңа білімді, ақпараттың үлкен ағындарын өзіне және қоғамға пайдалы игеруге мүмкіндік беретін қасиеттерді талап етеді. Тұрақты өзгерістер жағдайында биіктікте болу үшін, оларға лайықты жауап беру үшін қазіргі адам өзінің шығармашылық әлеуетін үнемі пайдалануы керек.

Шығармашылық ұғымымен шығармашылық тұлға ұғымы тығыз байланысты. Шығармашылық тұлғаны тәрбиелеудің мақсатына ие бола отырып, мұғалімдер мен ата-аналар "шығармашылық тұлға" деген не екенін, оның ерекшеліктері мен заңдылықтары туралы білуі керек.

Американдық зерттеуші Гилфорд шығармашылықтың (шығармашылық қабілеттің) төрт негізгі параметрін анықтайды.

- 1.Ерекшелік-ерекше жауаптарды шығару мүмкіндігі.
- 2.Өнімділік-көптеген идеяларды қалыптастыру мүмкіндігі.
- 3.Икемділік-оңай ауысу және білім мен тәжірибенің әртүрлі салаларынан әртүрлі идеяларды ұсыну қабілеті.
- 4.Қабілетін жетілдіру, қызмет көрсету бөлшектері.

Сонымен қатар, шығармашылық проблемаларды анықтау тұлғаның қабілетімен, талдау және синтездеу қабілетімен сипатталады. Сонымен қатар, кейбір авторлар кең білім

мен эрудиция кейде құбылысты басқа, шығармашылық тұрғыдан көруге кедергі келтіретінін айтады. Бұл жағдайда шығармашылыққа қабілетсіздік сананың логикалық және қатаң реттелген ұғымдармен шектелуімен байланысты, бұл қиял мен қиялды басады.

Шығармашылық қабілеттердің жоғары деңгейін дамыту үшін ақыл-ой дамуының орташа деңгейден сәл жоғары деңгейі қажет. Көркем білім көлемінсіз, жақсы интеллектуалды негіз болмаса, жоғары шығармашылық дами алмайды. Алайда, интеллект дамуының белгілі бір деңгейіне жеткеннен кейін, оның одан әрі өсуі шығармашылық қабілеттердің дамуына әсер етпейді. Көркемдік білімі бар адамдар жоғары шығармашылық әлеуетке ие екендігі белгілі. Қазіргі көркем білім шығармашылық қабілеттердің бейімділігі кез-келген адамға, кез-келген қалыпты балаға тән деген тезиске сүйенеді. Мұғалімдердің міндеті-осы қабілеттерді ашу, оларды дамыту.

Шығармашылық тұлғаны тәрбиелеу қазіргі әлемнің талабы. Оны шешу кезінде, ең алдымен, оқушының жеке басына сүйену керек. Бұл тапсырыс беруші мемлекет емес, білім беру жүйесі емес, оқушының жеке басы болуы керек дегенді білдіреді. Көркем білім беру міндеттері түпкілікті нәтиже санаттарында қойылмауы керек, бірақ оның жасын ескере отырып, баланың мотивтерін дамыту міндеттері ретінде, ал тәрбие құралдары олардың есте сақтау қабілетіне де, ойлауға да, қиялға да, эмоцияларға да тиімді әсер ету тұрғысынан таңдалуы керек. Адам бойындағы қасиеттердің жиынтығы, олардың бірлігі тұтастықтың қалыптасуына әкеледі, яғни көркем білімді шығармашылық тұлға қалыптасады.

Заманауи көркемдік білімнің эстетикалық және көркемдік әсерінің әртүрлі әдістері, формалары мен құралдары мұғалімге балалардың танымдық қызығушылығын, мәдени құбылыстарға эмоционалды қатынасын, өнер туралы интеграцияланған білімдерін қалыптастыра отырып, оқу мақсатына тезірек жетуге мүмкіндік береді. Тарих-педагогикалық дәстүрлерді түсіну және қолдану, білім беру процесінің мазмұнын алдыңғы ұрпақтардың көркемдік білім жетістіктерімен толтыру арқылы ғана жалпы білім беретін мектептердің көркемдік пәндерінің болашақ мұғалімдерінің кәсіби қасиеттерін қалыптастыру жүзеге асырылады. Көркемдік білім тарихы туралы білімді игеру барысында оның эстетикалық бағасы, идеялары қалыптасады, жеке тұлғаның әлеуметтік-эстетикалық белсенділігін алдынала анықтайтын толық эстетикалық қабылдау қабілеті дамиды. Сондықтан, Болон процесіне қосылумен байланысты жалпы қайта құру барысында және көркемдік білім берудің гуманистік парадигмасы жағдайында біз оқу орындарында өнерді зерттеудің тұтас тәсілін жүзеге асыру туралы айтамыз қажет, ол көркемдік пәндерді дәстүрлі моно-пәндік оқытуды оларды зерттеуге интегративті көзқараспен толықтыруды, орта және жоғары білім беру шеңберіндегі пәнаралық және салааралық байланыстарды болжауды, орта және жоғары білім беру мүмкіндіктерін пайдалануды қарастырады. Сондай-ақ, көркем білім беру оқу процесінде жоспарлы және кезең-кезеңмен жүзеге асырылуы және одан әрі мамандық таңдауына қарамастан жеке тұлғаны дамытуы керек. Демек, бұл проблемаларын шешуде маңызды рөл атқаратын, ұлттық мәдениеттің рухани дамуының негізі болып табылатын және жеке тұлғаның жан-жақты дамуының кепілі болып табылатын ұлттың рухани элитасын қалыптастыратын көркемдік білім. Ол адамзат пен ғылымның алдында тұрған жаңа білім беру мақсаттарын ескере отырып, жаңа буын қоғамын дайындау және тәрбиелеу мәселесін шешуге бейімдейді.

Әдебиеттер:

1. *Томчук С. Проблемы модернизации музыкального образования на современном этапе. Образовательная область «Искусство» Методические рекомендации по эксперименту по совершенствованию структуры и содержания общего образования. – М., 2002.*

2. Выготский Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте*. М.: Просвещение, 1991 г. - 93 с.
3. *Концепция художественного образования в Российской Федерации //Искусство в школе*. – 2002. – N
4. Выготский Л. С. *Педагогическая психология* / Под ред. Давыдова В. В. - М.: АСТ, 2008 г. - 671 с.

УДК 373.1

МРНТИ 14.25.01

Оспанов Б.Е.

К.п.н, РК и РФ, доцент искусствоведения, профессор, Казахского национального педагогического университета им. Абая, Казахстан, г. Алматы. E-mail: ospanov_1954@mail.ru Тел; 8 701 757 9159

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ – ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РАЗЛИЧНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ МАТЕРИАЛОВ И СРЕДСТВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ

Аннотация

В статье рассматриваются Некоторые теоретические вопросы - использования различных художественных материалов и средств в процессе обучения изобразительному искусству. В многообразных исследованиях, рецензиях и статьях по изучению изобразительного искусства, мы встречаемся с рядом закономерностей. Наряду с тем, что отмечается высокое идейное и образное содержание работ, учащихся довольно часто обращается внимание и на чисто эстетические, технические стороны этого творчества: плохое качество красок, бумаг, слабые навыки овладения изобразительными инструментами и материалами. Разумеется, все это присуще не всем работам учащихся, тем не менее такой факт отчетливо проецируется на работах, учащихся в их изобразительном творчестве в целом. Таким образом работа с обучающимся начальных курсов художественных специальностей убеждает так, что использование разнообразных художественных материалов и средств не только полезно, но и необходимо. Для полноценной реализации этой педагогической идеи требуется умение теоретической и экспериментальной работы в этом направлении.

Ключевые слова: Художественные материалы и средства, навыки в рисовании, изобразительная грамота.

Аңдатпа

Оспанов Б.Е.

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ТҮРЛІ КӨРКЕМ МАТЕРИАЛДАР МЕН ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ КЕЙБІР ТЕОРИЯЛЫҚ СҰРАҚТАРЫ

ҚР және РФ п.ғ.к., өнертану кафедрасының доценті, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің профессоры, Қазақстан, Алматы.

E-mail: ospanov_1954@mail.ru Тел; 8 701 757 9159

Мақалада кейбір теориялық мәселелер – бейнелеу өнерін оқыту үдерісінде әртүрлі көркемдік материалдар мен құралдарды пайдалану қарастырылған. Бейнелеу өнерін зерттеуге арналған алуан түрлі зерттеулерде, шолуларда, мақалаларда біз бірқатар заңдылықтарды кездестіреміз.

Студенттердің шығармаларының жоғары идеялық-бейнелі мазмұнын атап өтумен қатар, көбінесе бұл жұмыстың таза эстетикалық, техникалық аспектілеріне назар аударылады: бояулардың, қағаздардың сапасыздығы, әдемі құралдарды пайдалану дағдыларының нашарлығы және басқа да материалдар. Әрине, мұның бәрі студенттердің барлық шығармаларына тән емес, соған қарамастан, бұл факт студенттердің жалпы бейнелеу өнеріндегі жұмыстарында айқын проекцияланады. Сонымен, өнер мамандықтарының бастапқы курстарында студенттермен жұмыс жасау әр түрлі көркемдік материалдар мен құралдарды пайдаланудың пайдалы ғана емес, сонымен қатар қажет екендігіне көз жеткізеді. Бұл педагогикалық идеяның толық жүзеге асуы үшін осы бағыттағы теориялық және эксперименттік жұмыстардың қабілеті қажет.

Түйін сөздер: Көркем материалдар мен құралдар, сурет салу дағдылары, бейнелеу сауаттылығы.

Abstract

**SOME THEORETICAL QUESTIONS - THE USE OF VARIOUS ART MATERIALS AND MEANS
IN THE PROCESS OF TEACHING FINE ARTS**

Ospanov B.E.

Ph.D., RK and RF, Associate Professor of Art History, Professor, Kazakh National Pedagogical University. Abay, Kazakhstan, Almaty. E-mail: ospanov_1954@mail.ru Tel; 8 701 757 9159

The article discusses some theoretical issues - the use of various artistic materials and means in the process of teaching fine arts. In a variety of studies, reviews and articles on the study of fine arts, we encounter a number of patterns. Along with the fact that the high ideological and figurative content of students' works is noted, quite often attention is drawn to the purely aesthetic, technical aspects of this work: poor quality of paints, papers, poor skills in the use of fine tools and materials. Of course, all this is not inherent in all the works of students, nevertheless, this fact is clearly projected on the works of students in their fine arts in general. Thus, working with students in the initial courses of art specialties convinces in such a way that the use of a variety of artistic materials and means is not only useful, but also necessary. The full implementation of this pedagogical idea requires the ability of theoretical and experimental work in this direction.

Key words: Art materials and means, skills in drawing, visual literacy.

Цель статьи; На сегодня проблемой является использования изобразительно-выразительных средств, через некоторые теоретические вопросы в использовании различных художественных материалов и изобразительных инструментальных средств в процессе обучения изобразительному искусству. В многообразных исследованиях, рецензиях и статьях по изучению изобразительного искусства, мы встречаемся с рядом закономерностей. Наряду с тем, что отмечается высокое идейное и образное содержание работ, учащихся довольно часто обращается внимание и на чисто эстетические, технические стороны этого творчества: плохое качество красок, бумаг, слабые навыки во владении изобразительными инструментами и материалами. Разумеется, все это присуще не всем работам учащихся, тем не менее такой факт отчетливо проецируется на работах учащихся в их изобразительно-выразительном творчестве в целом.

Введение; Использование живописных и графических материалов, техника изображения – явление сложное и многоликое. Однозначные или одновременные критерии и оценки едва ли применимы. Время свидетельствует о том, что в определенные промежутки некоторые из материалов, техник прочно входят в практику преподавания, потом интерес к ним ослабевает, появляются другие более популярные материалы. Вопрос о том, с каких же художественно-технических материалов и изобразительные инструментальные средства, в какой последовательности целесообразнее всего начинать формирование художественных навыков на занятиях по изобразительному искусству, до сих пор окончательно не решен.

Внедрение в практику преподавания изобразительного искусства новых художественно-технических материалов и изобразительными инструментами зачастую является делом случая и инициативы преподавателя. Чтобы решить данную проблему преподавателю волей-неволей приходится брать на себя функции исследователя, работать на чисто субъективной и условной системе, не гарантирующей от просчетов и ошибок.

Таким образом, как правило, при анализе любого художественного произведения в изобразительном искусстве отмечается материал, с помощью которого создано произведение. Это не традиция, а закономерность, так как перед художником всегда встает проблемы конкретного воплощения своего замысла. В зависимости от конкретных задач и творческого замысла профессиональные художники используют самые различные и разнообразные изобразительные материалы и технические приемы. Одним словом, материалы, техники и их художественно-технические и физико-химические свойства занимают, несомненно, достойное место в процессе творческого создания художественного произведения.

Основная часть: В процессе преподавания преобразовательному искусству мы очень часто встречаемся с пассивными отношениями к изобразительному материалу, технике исполнения, что в конечном случае основательно грозит потерей некоторых художественных качеств.

По словам известного скульптора В.Н. Домогацкого, материал является не пассивным закрепителем формы, а ее учредителем. [3, с 53].

Анализируя типовые программы по изобразительному искусству можно предложить, что в процессе обучения необходимо расширить и внедрять разнообразие художественно-технических изобразительными инструментальных средств и материалов. Взаимосвязь художественно – технических материалов и содержание в произведении – объективная закономерность художественного творчества. Содержания и форма, материал не существует отделять друг от друга, и каждое художественные произведения анализируется определенной мерой их единства.

«Если в науке форма выявления мыслей относительно нейтрально к ее содержанию, то в искусстве форма является основным орудием выражения авторского замысла, внутреннего смысла художественного произведения. В изобразительном искусстве велико значение формы, изобразительной манеры. Слабый рисунок, беспомощное цветовое решения, не умение сюжетно организовать жизненный материал и композиционно его построить обеспечивает любую, самую значительную и масштабную тему и идею. [4,с.81].

Особенности применения различных художественно-технических материалов и техник в учебном процессе преподаватель должен тщательно изучать, стем, чтобы хорошо овладеть материалом, уметь его подчинить целям и задачам учебного процесса. Речь идёт об образовании мирового обучающего процесса с использованием различных художественных материалов, средств и техник. Работы, выполненные учащимися в различных техниках, с применением разнообразных материалов существенно отличаются друг от друга и тем, что имеют различную фактуру, цветовую интенсивность, матовость и блеск. Умелое использование этих качеств придаёт работам особую художественную выразительность

Применяя разнообразные изобразительные материалы, учащиеся получают возможность почувствовать приглушённое матовое звучание восковых мелков и пастели, сочность акварельного пятна, яркую декоративность красок. Все это, несомненно, помогает им в своих работах художественно и выразительно воспроизвести различные события, происходящие в реальности и связанные с окружающим миром.

Не имеющие определенное представление о изобразительных материалах можно обнаружить у молодежи, которые изъявили желание получить художественное образование, в основном они, после школы, без какой-либо начальной подготовки по изобразительной грамоте. Они обращают внимание к своей работе, часто они не ограничиваются простым освоением тех или иных изобразительных материалов.

Они сталкиваются с различными изобразительными материалами самостоятельно. На наш взгляд обучение работает с различными художественными материалами, в новой технике изображения является для студентов своего рода "стимулом", "зарядом" благодаря которыми их пробуждается дополнительные потребности к творчеству. Это и есть начало глубокого общения с "большим искусством".

В настоящее время обучать студентов начального курса технологии изобразительной грамоте с применением предусмотренных программой изобразительных материалов, на наш взгляд недостаточно. Использование разнообразных художественно-технических материалов является основной формой активного обучения студентов начальных курсов к изобразительной грамоте по рисунку и живописи.

Например, на начальных курсах в учебных заведениях проводится обучение к овладению навыкам в технике рисунка, живописи ит.д. к умению правильно держать и использовать карандаш, кисть, аккуратно и верно использовать их, определять степень нажима на них, набирать краску и многими другими. Учащийся постепенно должны освоить то правило, что любым изобразительным материалом нужно пользоваться, руководствуясь уже определёнными навыками и умениями.

В ходе уже накопления у учащихся творческого опыта они тогда только начинают лучше сознавать какие приёмы работ и именно художественные материалы для них более подходящие и в соответствии с этим начинают добиваться лучших результатов в рисунке, живописи и графике. Знакомство учащихся с изобразительными материалами связанные с манипулированием, состоят в том, что они пробуют их в разных положениях и ситуациях. Их активность зачастую продолжается до тех пор, пока не исчерпаны возможности новизны, а далее их интерес угасает.

В вузы, колледжи художественного профиля поступают много одаренные молодёжи с большим интересом. Многие из них уже имеют определённую первоначальную изобразительную грамоту, обучаясь в ИЗО школах, студиях. Но в течении первого года обучения у учащихся приобретенные навыки не совершенствуются так, у значительной части студентов теряется интерес к изобразительной деятельности.

На наш взгляд одна из причин этого явления ограниченность учащихся в использовании различных, разнообразных изобразительных материалов и средств. Экспериментальные поиски с применением приемов, техники и технологии создания своего академической или творческой работы.

Поэтому можно отметить какими же возможностями обладает художественно-технические материалы и средства в учебном процессе студенты начальных курсов художественных специальностей и обратить внимание...

а) Студенты более эффективно и качественно осваивают технические приёмы и навыки рисовании, что очень важно для выполнения грамотного и выразительного рисунка;

б) Появляется возможность более полной реализации своих замыслов;

в) Правильное и грамотное применения определённых изобразительных материалов высвобождает время для более высокой степени развиваться изобразительных навыков, творческих способностей, что очень важно при небольшом количестве отведённых часов занятия по рисунку.

Подготовка студентов на начальном этапе обучения к изобразительной грамоте, к творчеству, применению освоенных ими живописных и графических материалов – довольно сложный и длительный процесс.

В живописи и графике мозорные изображения реальности связано с точкой передачи глубины пространства, выпуклости объёма и характера освещения; при этом художник маскирует мазки и линии-следы материал на поверхности холста или бумаги. Часто поиски уже профессиональных художников связаны с сохранением или усилением впечатления от изобразительного материала самого по себе. Здесь изобразительный материал на своем языке говорит о содержании создаваемых образов.

Изобразительный материал, если говорит точные физические качества материала (твёрдость, цвет, тяжесть, легкость и т.п) и характер его обработки(резкий, стремительный, затрудненный, медленный, плавный и т.д.)-это голос художника, сообщающей нам чувство ,которое вызвал у него создаваемый образ. В графике, живописи и скульптуре умение пользоваться этими приемами называется чувством материала. Действительно, когда живописец чувствует краску, график-карандаш или перо, скульптор камень, бронзу или глину, им удаётся воплотить наиболее полно в работе именно те эмоциональные ощущения образ, о которых говорилось чуть выше. Так многие русские живописцы например конца 19-начало 20 века любили работать широкими пастозными мазками, покрывая холст красочной массой темпераментно на “одном дыхании”, но и гладкая густая техника живописи прекрасна, если это помогает выразить идею произведения , темперамент и мировосприятие художника . Не тем определяется мастерство- насколько гладко и ровно покрывает художник свой холст красками, а силой образного выражения замысла, умением использовать все большие возможности палитры. Характер творчества художника сила его чувств неизменно скажутся и на его технике, и на способе кладке краски, и на контрастах колорита.

Техника и применение материала допускает огромное разнообразие и должны быть вполне индивидуальной. Требование какое-либо одной общей и одинаковой техники неправомерно в изобразительном искусстве. Поэтому далеко не случайно многие обучающийся и уже состоявшиеся

художники применяя материал и средства стремятся выработать свой “почерк”, свою неповторимую манеру работать; но не просто в поиске оригинальности во что - бы ни стало ими руководит вера в неисчерпаемость окружающего мира. Творческий процесс рождает многие ассоциации, приводит к гармонии – единству образа, самые различные мысли и переживания, и то можно сказать об использовании ими художественно-технические материалы.

Таким образом, материал и средства изобразительного искусства способен одновременно изобразить природу и человека и выражать чувства художника. Поэтому можно отметить процесс сравнения различных трактовок изобразительного сюжета в плане использования различных техник и материалов - это важное средство активизации студентов к творческим отношениям. Это позволяет или глубоко оценивает изображаемое, помогает пониманию роли материалов и средств в создании произведения искусства.

В каждом изобразительном материале заложены большие возможности выявления выразительных нюансов изобразительного языка. В свою очередь это требует от студентов гибкости в мышлении, стремление разнообразить художественные приемы, умение подчинить художественный материал своему замыслу.

Безусловно любой изобразительный материал, взятый в отдельности обладает и какими-то ограниченными качествами и не только студенты, но и профессиональные художники не в состоянии перешагнуть границы этих возможностей. Это тоже одно из существенных обстоятельств, которое пробуждает нас разнообразить средства, материал и технику с целью обогащения художественной выразительности. И так при правильной постановке учебных занятий студент сам должен искать материал и технику исполнения работ, для реализации своего творческого замысла. Например, Г. И. Орловский отмечает: " не только содержание обучения (характер модели, объект наблюдения, предложенная преподавателем тема,) определяет учебные задачи, решать их помогают и сами изобразительные средства, например, использование разных возможностей изобразительных материалов. Не один карандаш, не и перо, уголь, сухая кисть умело и вовремя вложенные в руки студента, успешно воспитывают и развивают разные качества художественно-изобразительного языка учащихся» [8с.29-30].

А так же педагогическая наука, отрасль дидактики, изучает закономерности обучения изобразительному искусству, накапливает технологический инструментарий, позволяющий оптимальными методами и средствами усваивать содержание обучения изобразительному искусству, овладевать опытом изобразительной деятельности, оценочными отношениями [8].

В педагогической литературе по изобразительному искусству последних лет, предназначенной для вузов, ярко проявляются тенденция научного анализа принципов и методов реалистического изображения [7].

Заключение: В заключении можно отметить, что изобразительные навыки и умения, понимание искусства, творческие способности формируется у обучающихся, так или иначе, под влиянием самых различных факторов. Учебный процесс средствами изобразительного искусства становится богаче при использовании различных художественных материалов и средств. В деле широкого использования живописных и графических материалов на занятиях изобразительного искусства в начальных курсах встречается и ряд препятствий в решении учебных и творческих задач. Сказываются отсутствие методических разработок, пособия, трудности в приобретении или обеспечении определённым видом изобразительных материалов, инструментов и т. д.

Таким образом, работа обучающимся начальных курсов художественных специальностей убеждает так, что использование разнообразных художественных материалов и средств не только полезно, но и необходимо. Для полноценной реализации этой педагогической идеи требуется умение теоретической и экспериментальной работы в этом направлении.

Литература

1. Гламушинский А.В, Домогацкий В.Н. М 1936 "Программы средней школы "
2. Громов Е.С Начало эстетических знания, М 1979
3. Орловский Г.И учитель изобразительного искусства и его работы. М1972
4. Комаров Т.С обучение учащихся технике рисования. М 1976
5. Костин В, Юматов В. Язык изобразительного искусства. М 1978

6. Сухарев А.И., Скрипникова Е.В., Голвачева Н.П. «Учебный рисунок» Учебно-методический комплекс. - Омск, 2014.

7. Осмоловская О.В., Мусатов А.П. «Рисунок по представлению» В теории и упражнениях от геометрий к архитектуре. – М., 2016

8. <http://www.kpc.edu.ru/doc/8.pdf>

II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ
РАЗДЕЛ II. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ӘОЖ 378.02:37.016

МРНТИ 14.35.09

Л.Ш. Какимова¹, М.А. Смайл²

¹ *П.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты, Алматы қ., Қазақстан*

² *«5В010600 – Музыкалық білім» мамандығының 4 курс студенті, Өнер, мәдениет және спорт институты, Абай атындағы ҚазҰПУ, г.Алматы, Қазақстан*

**ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫ МУЗЫКА САБАҒЫНДА
ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ**

Аңдатпа

Қашықтан оқыту – заманауи мектептегі музыка сабағында мектеп оқушыларының музыкалық дамуына апаратын ең перспективалы әдіс. Егер оқушының музыкалық дамуы – оның қабілеті, интеллектісі, қызығушылығы, музыкалық талғамы, музыкалық естуі, музыкалық жады, музыкалық білімдері мен дағдылары – музыкалық білім беру педагогикасының ерекше мақсаты болып есептелсе; онда қазіргі кезеңде музыка сабақтарын қашықтықтан оқыту форматында өткізу, негізінен, осы мақсатқа практикалық қол жеткізудің ерекше құралдарының біріне айналуға толық негіз бар.

Баяндамада қашықтықтан білім беру процесінде музыка пәнін оқыудың әдістерді қолдану перспективалары қарастырылады. Оқу іс-әрекетінің нысандары мен түрлеріне, сонымен қатар қашықтықтан оқытуда туындайтын мәселелерге ерекше назар аударылады.

Авторлар осы оқыту форматының барлық жағымды және жағымсыз факторларын көрсететін SWOT-талдау арқылы мектептегі музыка сабақтары жағдайында қашықтықтан оқытудың ерекшелігін талдауға тырысты. Қашықтықтан оқытуда музыка сабақтарында әртүрлі платформалар мен интернет ресурстарын пайдалану бойынша тәжірибелік әзірлемелер көрсетілген. Мектеп практикаға айтарлықтай үлкен арсенал және әртүрлі оқу репертуары мен әдістемелік материал тартылған. Сондықтан қашықтықтан оқыту формасы оқушылардың музыкалық материалды өңдеуінің айтарлықтай артуына әкеледі. Осылайша, қашықтан оқыту дамыта оқытудың орталық принциптерінің бірін толығымен жүзеге асырады, ол оны музыка сабағында мектептің оқу-тәрбие процесінде музыкалық материалдың айтарлықтай көлемін меңгеру үшін пайдалануды талап етеді.

Түйін сөздер: музыка сабағы, қашықтықтан оқыту, SWOT-талдау, әдіс, тәжірибе.

Аннотация

Л.Ш. Какимова¹, М.А. Смайл²

ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ МУЗЫКИ

¹*К.п.н., доцент, Институт Искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая, г.Алматы, Казахстан*

² *Студент 4 курса специальности «5В010600 - Музыкальное образование» Института Искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая, г.Алматы, Казахстан*

Дистанционное обучение – одно из наиболее перспективных направлений развития музыкального развития школьников на уроках музыки в современной школе. Если музыкальное развитие школьника - его способностей, интеллекта, интересов, музыкального слуха, музыкальной памяти, музыкального багажа знаний - призвано быть специальной целью педагогики музыкального образования, то проведение уроков музыки на современном этапе в дистанционном формате обучения имеет в принципе все основания стать одним из специальных средств практического достижения этой цели.

В статье рассматривается перспективы использования методов обучения музыке в дистанционном обучении. Особое внимание уделено формам и видам образовательной деятельности, а также проблемам, возникающим при дистанционном обучении.

Авторы попытались проанализировать особенность дистанционного обучения в условиях уроков музыки в школе посредством SWOT-анализа, в котором отражаются все положительные и отрицательные факторы данного формата обучения. Приведены практические наработки использования различных платформ и интернет-ресурсов на уроках музыки в дистанционном обучении. В школьную практику вовлекается значительно большой арсенал и разнообразный по составу учебный репертуар и методический материал. Поэтому дистанционная форма обучения ведет к существенному увеличению переработки информации школьником музыкального материала. Тем самым дистанционное обучение в полной мере реализует один из центральных принципов развивающегося обучения, что требует его использования на уроках музыки для освоения значительного объема музыкального материала в школьном образовательном процессе.

Ключевые слова: урок музыки, дистанционное обучение, SWOT-анализ, методы, практика.

Abstract

EXPERIENCE APPLYING DISTANCE LEARNING IN MUSIC LESSONS

L.Sh. Kakimova¹, M.A. Smail²

¹Candidate of pedagogical sciences, the associate professor, Institute of Arts, culture and sport at, KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan

²The student of 4 course of specialty "5B010600-Music education" of Institute of Arts, culture and sport at KAZNPU of Abay, Almaty, Kazakhstan

Distance learning is one of the most promising areas for the development of the musical development of schoolchildren in music lessons in a modern school. If the musical development of a student - his abilities, intellect, interests, ear for music, musical memory, musical baggage of knowledge - is intended to be a special goal of the pedagogy of music education, then conducting music lessons at the present stage in a distance learning format has, in principle, every reason to become one of the special means of practical achievement of this goal.

The article discusses the prospects for using music teaching methods in distance learning. Particular attention is paid to the forms and types of educational activities, as well as the problems that arise in distance learning.

The authors tried to analyze the peculiarity of distance learning in the context of music lessons at school through a SWOT analysis, which reflects all the positive and negative factors of this learning format. Practical developments in the use of various platforms and Internet resources in music lessons in distance learning are given. A significantly large arsenal and a diverse educational repertoire and methodological material are involved in school practice. Therefore, the distance form of education leads to a significant increase in the processing of information by the student of musical material. Thus, distance learning fully implements one of the central principles of developing learning, which requires its use in music lessons to master a significant amount of musical material in the school educational process.

Key words: music lesson, distance learning, SWOT-analysis, methods, practice.

Кіріспе. Индустриялық қоғамнан ақпараттық қоғамға көшудің әлемдік процесі, қазіргі Қазақстанда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістер мемлекет қызметінің көптеген салаларында елеулі өзгерістерді талап етеді. Жаңа прогрессивті тұжырымдамалар негізінде білім беру саласын дамыту, оқу-тәрбие процесіне жаңа педагогикалық технологиялар мен ғылыми-

әдістемелік әзірлемелерді енгізу, сондай - ақ жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану Қазақстанның білім беру жүйесін дамытудың өзекті проблемалары болып табылады.

Осыдан он жыл бұрын қашықтықтан оқыту, сырттай оқыту, ашық оқыту сияқты ұғымдар қазақстандық тұрғынның көзқарасы бойынша іс жүзінде ерекшеленбеді. Бірақ қазіргі кезеңде қашықтықтан оқыту білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде өзінің маңыздылығы мен қажеттілігін дәлелдеді.

Қашықтықтан оқыту-оқытуға тән барлық компоненттерді (мақсаттарды, мазмұнды, әдістерді, ұйымдастыру нысандарын, оқыту құралдарын) сақтай отырып және ерекше техникалық құралдарды (интернет-технологияларды немесе басқа да интерактивті ортаны) қолдана отырып, оқушы мен мұғалімнің қашықтықтан өзара іс-қимыл жасау процесі өзектілігін көрсетті, бірақ сонымен бірге бірқатар маңызды проблемаларды да анықтады.

Бүгінгі таңда жаңартылған мазмұн жағдайында мектептегі білім беру әлдеқайда алға жылжыды. Бүгінгі таңда мектептегі «Музыка» пәні жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеудің маңызды құралы ғана емес, сонымен қатар, болашақ ұлтты қашықтықтан және аралас оқыту жағдайында кең көлемде білім мен құзыреттіліктерді меңгеруге дайындайтын пән болып табылады. Бұл үдерісте оқушылардың белсенділігі альфа буынының балалары қарулануы тиіс бірқатар міндеттер мен шарттарды қояды.

Негізгі бөлім. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің қашықтықтан оқыту бойынша нормативтік құқықтық ережелерінде оқу сабақтарын өткізу, музыка сабақтарына дайындық мәселелерін қамтитын бірқатар құжаттар [1] және әдістемелік ұсыныстар [2] жарияланды. Қашықтықтан оқыту процесінің форматы, заманауи білім беру платформаларына сілтемелер және музыка мұғалімінің күнделікті оқу процесінде пайдалы электрондық ресурстар.

Қашықтықтан оқыту үдерісінің пішімінің өзін Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі 2015 жылы Қашықтықтан оқыту бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларында [3] сипаттаған, қашықтықтан оқытуды өткізу ережелері мен талаптарын сипаттайтын енгізгенді.

2021 жылы қашықтықтан оқытуды ұйымдастыруға қойылатын жаңа талаптарды ескере отырып, заңға кейбір өзгерістер енгізілді, оған сәйкес бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің оқу бағдарламаларын іске асыратын ұйымдар мыналардың болуын ескеруі тиіс:

- «Интернет желісіне қосылуды қамтамасыз ететін телекоммуникациялық арналар»,
- «ақпараттық ресурстарға, цифрлық ресурстарға жылдам қол жеткізу құралдары»,
- «оқушыларға арналған оқу-әдістемелік, ұйымдастырушылық және әкімшілік ақпаратты қамтитын ақпараттық жүйе, бейне сабақтар»,
- «білім беру процесін цифрлық білім беру ресурстарымен қамтамасыз ету» [4] және т.б.

Сонымен қатар, музыка сабағында жаңа компьютерлік технологияларды қолдану оқушылармен жұмыстың белгілі бір әдістерін, тәсілдерін және формаларын қамтитын қашықтықтан оқытуды да қамтиды.

Қазіргі уақытта музыка сабағын өнер сабағы ретінде қандай жолдармен, әдіс-тәсілдермен тиімді өткізуге болады, сонымен бірге жалпы білім беретін мектепте музыка сабағын қазіргі заманғы сабақ ретінде ұстау, оның құрамдас бөлігі болып табылатын өзекті мәселе туындайды.

Кейбір ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау [5-7] қазіргі заманғы музыка пәні мұғалімінің АКТ құзыреттілігі, өзіндік онлайн сабақтарын дамыта алуы, интернет ресурстарын және виртуалды шығармашылық тапсырмаларды пайдалана білуі қажет деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді; нақты уақыттағы сабақ мазмұнын қолдайтын әртүрлі платформаларда (ZOOM, Google Meet, Discord, Microsoft Teams, YouTube, WhatsApp, Skype, Facebook messenger және т.б.) жұмыс істей білу.

Пандемия кезінде республикадағы «Музыка» сабағының мектеп бағдарламасын әзірлеу барысы Kundelik, Google Teams, Online Mektep, Classroom, ZOOM, Video WhatsApp және т.б. платформаларында мобильді қосымшалар мен қызметтерді пайдалана отырып жүргізілді. Сонымен бірге музыка сабақтарында Android, IOS, Discord, Google-form, Google-tables, Jambord, Wooclap, Powtoon және т.б. контенттер кеңінен қолданылды, бұл ақпарат алмасуға, аудио және бейнематериалдарды жазуға, конференциялар өткізуге, бейнелер жасау -презентациялар, рефлексия орнату, кері байланыс алу және т.б.

Музыка мұғалімінің интернет ресурстарымен жұмыс істеу дағдысы болмаса, мұның бәрі мүмкін болмас еді. Ақпараттық-компьютерлік технологиялар заманында қазіргі мектеп оқушыларымен

жұмыс жасауда педагогикалық шеберлігін кеңейту үшін оған күнделікті тәжірибесінде осы форматтағы әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, қашықтықтан жұмыс істеуге арналған білім, білік және дағдылар қажет.

Музыка сабағында өсіп келе жатқан баланың ішкі әлеуетін, оның қабілеттерін, адами қасиеттерін, айналамен қарым қатынасын, қоғамдағы өз рөлін түсінуіне жол ашады. Пәнді қашықтан оқыту бүгінгі таңда білім беру саласында жаңалық болып табылады. Зерттеушілер атап өткендей, қашықтан оқыту жүйесі білімнің тұрақты және жүйелі жаңаруын қалыптастыруға, оқу материалын шығармашылық тұрғыдан ұғынуға ықпал етеді, деп дәлелдейді [5]. Бұған электронды курстың әртүрлі типтері ықпал етеді, компьютерлік технологиялар және әртүрлі жүйелік бағдарламалар көмектеседі [6; 7].

Ғалымдар қашықтан оқыту дегеніміз – білім алушыларға өз іс-әрекеттерін жылдам және икемді үйлестіруге мүмкіндік беретін заманауи ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды пайдалану екенін айтады. Ол өз кезегінде оқушының белсенділігіне әсер етеді, зерттеушілердің пікірінше, ол осы әлеуметтік-экономикалық ортаға сәтті бейімделіп, компьютерлік және зерттеушілік дағдылар, аналитикалық дағдылар және ақпараттық-коммуникациялық құзыреттіліктер сияқты қасиеттерді дамытуы керек екенін айқындайды. Демек, мектептегі музыка сабағында қашықтан оқытудың мақсаты сабақтас ғылымдарды кіріктіру мен синтездеуде оқушыларға сапалы музыкалық білім беру болып табылады. Музыка сабағында заманауи ақпараттық-компьютерлік технологияларды қолдану оқушылардың қызығушылығын оятады, танымдық және шығармашылық белсенділікті ынталандырады, аналитикалық ойлауды дамытуға ықпал етеді, қажет болған жағдайда оқу процесіне музыка сабақтарының тиімді әрі музыкалық, көркемдік, эстетикалық бағытта өтуі үшін барлық оқу-әдістемелік материалдарды әртүрлі платформаларда, ресурстар мен мобильді қосымшаларда, Интернетте енгізуге мүмкіндік береді.

Әрине, қашықтықтан оқыту технологиялары білім беру саласындағы «білім беру кеңістігін құру», «танымдық өзіндік сана мен оқушының белсенділігін қалыптастыру», «сыни тұрғыдан ойлауды, төзімділікті дамыту», «әртүрлі көзқарастарды сындарлы талқылауға дайын болу», сияқты бірқатар маңызды педагогикалық міндеттерді шешуге мүмкіндік береді, - деп жазады ғалымдар.

Бірақ қашықтан оқытудың «жағымсыз» аспектілерін көрсететін бұл аспектіде қарама-қарсы көзқарас бар. Біріншіден, бұл «процесске қатысушылардың арасында қарапайым тірі қарым-қатынастың болмауы», «мектеп оқушыларының отырықшы бейнесі және компьютерде көп уақыт өткізуі» балаларда шаршау мен шаршауды тудырады. Бұған тұрақты техникалық ақаулар мен кателер, интернет-трафиктің болмауы, компьютерлік сауаттылықтың нашарлығы және т.б.

Көптеген зерттеушілер қашықтан оқытудың артықшылықтарының бірі:

- ✓ әртүрлі қамту және орналасу орындары бар үлкен аудитория;
- ✓ бетпе-бет оқытуға қатыса алмайтын білім алушыларға қол жеткізу мүмкіндігі;
- ✓ технологиялар мен оқыту әдістерінің алуан түрлілігі;
- ✓ нақты тапсырмаларды орындау негізінде қашықтықтан оқытудың практикалық сипаты;
- ✓ қашықтықтан аудиториямен әртүрлі байланыс құралдарын пайдалану;
- ✓ оқу мазмұнын, оқу-әдістемелік және оқу материалдарын таңдауда үлкен икемділік, - деп санайды.

Кейбір респонденттер қашықтан оқытудың келесі артықшылықтарын атап өтеді:

- ✓ білім сапасының көрсеткіші ретінде сыни және шығармашылық ойлауды дамытуы;
- ✓ пәндік және кәсіптік білімдерді, іскерліктер мен дағдыларды жан-жақты дамытуға және дамытуға ықпал ететін оқытудың әртүрлі нысандары мен түрлерін пайдалануы;
- ✓ интерактивті формалар мен оқыту әдістері арқылы белсенді танымдық және шығармашылық әрекетке баулуы;
- ✓ ғылыми-зерттеу қызметінде үлкен дербестік, жобалық жұмыстарға қатысуы;
- ✓ ынтымақтастық пен қарым-қатынас мүмкіндіктерді орнату;
- ✓ шығармашылық, таңдау еркіндігі және сабаққа дайындық жылдамдығы.

Білім беру саласында қашықтықтан оқытудың қиындықтарының бірі, көпшілігі бірауыздан бұл:

- мұғалім мен оқушылар арасында эмоционалды диалогтың болмауы;
- интернет жұмысының нашарлығы;
- ұжымдық, топтық, жобалық жұмыстарға белсенді қатыса алмау.

Қазіргі уақытта мектеп жүйесінде **Bilim land, Onlinemektep, WhatsApp, Zoom, Google meet** және басқалары сияқты платформалар кеңінен қолданылады деп айту керек. Осыған байланысты мектептер әр түрлі платформаларда осы мазмұнға сәйкес келетін сабақтар мен оқушының онлайн-платформаларда үйде онлайн-сабақтарға қатысуы (**Skype, Zoom, Discord, YouTube**) өткізуде [8; 9]. Қашықтықтан оқытуды табысты ұйымдастыру үшін бірқатар педагогикалық шарттарды ескеру қажет екені анық. Ең алдымен, күнделікті өмірді, үй жағдайларын және қашықтықтан оқыту ережелерін ескере отырып, балаға қолайлы оқу жағдайларын жасау қажет, бұл кезде уақыт жағдайларын, психологиялық ортаны теңестіру қажет болғанда, оқыту бағдарламасы мен техникалық мәселелер.

Музыка сабағында хормен немесе жеке ән айту, музыка тыңдау, музыкалық сауаттылық сияқты әр түрлі жұмыстар қолданылады. Соңғы уақытқа дейін музыканы тек көзбе-көз, "көзбе-көз" оқыту және үйрену мүмкін деп есептелді.

Алайда, қазіргі ақпараттық және білім беру технологияларының дамуымен бұл тұжырым даулы болды. Интернеттің, дұрыс таңдалған техникалық жабдықтардың және арнайы әзірленген әдістердің көмегімен сіз музыканы қашықтықтан үйрете аласыз және оны сәтті үйрете аласыз.

Бүгінгі таңда әр түрлі жастағы оқушыларға оқуға деген құштарлыққа арналған жеке сабақтар бар. Нәтижесінде білім алушыларда музыкалық есту қабілеті дамиды, ырғақ сезімі жақсарады. Оқушылар музыкалық нотамен және музыка теориясымен айналысады. Анимациялық әдістер сабақтарды балалар үшін ерекше тартымды етеді (музыкалық режимдердің көңілді баспалдақтары, анимациялық схемалар, кемпірқосақтың түстері түрінде ноталарды ұсыну және т.б.)

Сонымен қатар, күндізгі музыка мектебінде оқумен салыстырғанда, музыканы музыка сабағында қашықтықтан оқытудың бірқатар артықшылықтары бар. Ғалымдар оларды келесі позицияда ажыратады:

- ❖ музыка мектептері мен студияларына бармай-ақ үйде музыка жасау мүмкіндігі, бұл уақыт пен ақшаны үнемдейді, веб-камераларға қол жетімділікпен жеке компьютеріңізге қажетті бағдарламаларды жүктеп алу, құлаққаптар және дыбыстық және визуалды коммуникация әдістерін қамтамасыз ететін басқа құралдар болуы жеткілікті;

- ❖ қашықтан оқыту бейтаныс адамдармен қарым-қатынас жасау қиынға соғатын «үйдегі балалар» үшін өте қолайлы, ал виртуалды музыка сабақтары олардың музыкалық қызығушылықтары мен талғамдарын байытатын, музыкалық қызығушылықтарын дамытатын, әртүрлі платформалар мен интернет ресурстарын пайдалана отырып, сөйлесуге және тегін музыка сабақтарын табуға мүмкіндік береді; құлақ және есте сақтау, музыка теориясының элементтерін үйретеді және виртуалды музыкалық аспаптарда ойнау процесінің техникалық жағын дамытады;

- ❖ шығармашылықпен және музыкамен айналысудың еркін кестесін құру мүмкіндігі олардың көркем дүниетанымын қалыптастыруды, музыкалық сауаттылық пен эрудицияны, танымдық және музыкалық қабілеттерін дамытуды қамтамасыз етеді. Мысалы, музыкалық сауаттылық сабағы өткізілген сабақта дыбыстық ойнатылатын арнайы бағдарламалар қолданылады және балаларға шкаланы ән айтуға оңай үйретуге болады. Клавишаны басқанда дыбыс шығарылады, балалар оны қайталайды. Осы бағдарламада (C-dur/До мажор) гамманы айтуға болады (<https://youtu.be/VeaPtm6rMRM>). Сілтемені пайдалана отырып, бейне файлдағы аранжировкадағы еркін тыңдай алуға болады, мысалы: <https://www.youtube.com/watch?v=IK1iM8w70wU>.

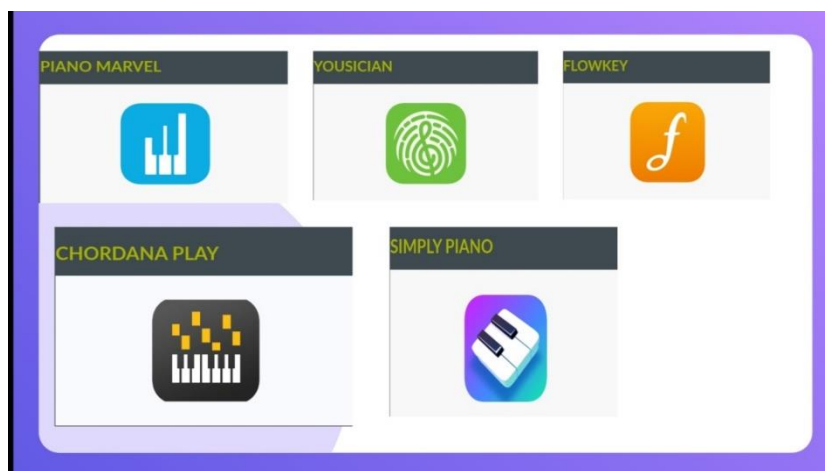

№ 1 сурет - C-dur гаммада арналған ән бағдарламасы// <https://i.ytimg.com/vi/iuJzBfai-eY/mqdefault.jpg>.

Музыканы қашықтықтан үйренуге пайдалы көмек – бұл балаларға арналған музыкалық дәрістер. Мұндай дәрістер бастауыш сынып балаларына арналған. Нәтижесінде, жас тыңдаушылар кәсіби музыканттардың ойнауынан тамаша әсер алып, музыкалық тақырып бойынша жаңа білім алады (№ 3 сурет - Музыкалық қабылдау бағдарламалары). Әлемдік атақты адамдардың орындауындағы тыңдау үшін арнайы таңдалған музыкалық шығармалар баланың музыкалық талғамы мен қабылдауын тәрбиелейді, оған музыкалық шығарманың мәні мен мағынасын түсінуге үйретеді, оны орындаушы өзінің шеберлігіне байланысты жеткізеді.

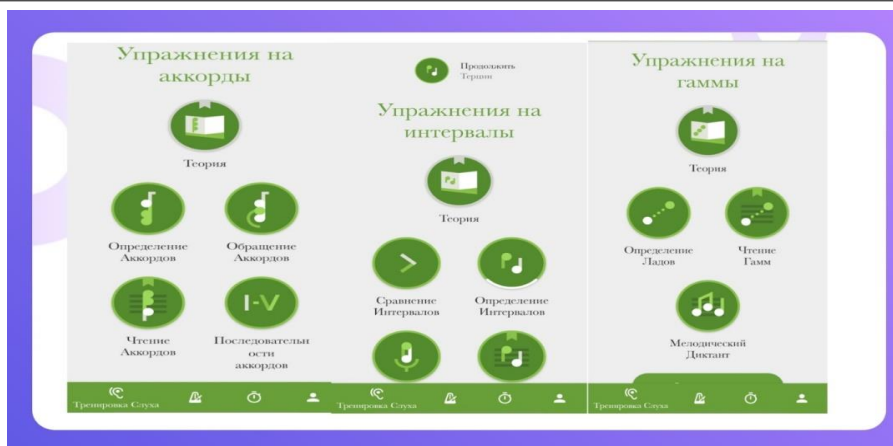
Әрине, қашықтықтан оқыту мұғалімнің қашықтықтан оқыту үшін тиісті дағдылары мен біліктіліктерін, сондай-ақ тиісті жабдықтауға белгілі бір материалдық шығындарды талап етеді. Біріншіден, мұғалім-оқушының "суретін" көруге ғана емес, сонымен қатар музыканы мүмкіндігінше дәл жеткізуге мүмкіндік беретін тиісті қашықтық музыкалық платформа болуы керек дыбыс, кідіріссіз және өңсіз. Сонымен қатар, сізге тиісті музыкалық карталар мен қуатты компьютерлер қажет, сіз микрофондарсыз және жақсы сандық фортепианоссыз жасай алмайсыз. Міндетті түрде екі веб-камера — оқушының да, педагогтың да қолына (аспабына) және бетіне (фортепианоны оқыту үшін). Сонымен қатар, жабдық неғұрлым жақсы болса, оқу процесі оқушының денсаулығы үшін оңай және қауіпсіз болады (көру, қалып, қолдың дұрыс орналасуы, яғни бұлшықеттердің дұрыс жұмыс істеуі). Сапалы және байыпты музыка сабақтары мұғалімнің де, оқушының да сапалы және байыпты көзқарасын және жабдыкталуын талап етеді, бұл білім беру процесінің барлық қатысушыларына түсінікті болуы керек.

Қазіргі таңда біз мектепте педагогикалық практикада өтудеміз. Мен педагогикалық тәжірибе мектеп интерактивті ресурстармен жеткілікті түрде жабдыкталмаған, сондықтан музыка сабақтары ватсапта өткізіледі. Музыка сабақтарын қызықты және танымдық ету үшін біз түрлі ресурстарды қолданамыз.

№ 2 сурет – Музыкалық платформалардың түрлері // <https://www.google.com/search?q>.

Мысалы, музыка сабағында Piano Marvie, Yousician, Feovkey, Chordana Play, Simply Piano сияқты әр түрлі бағдарламаларды қолдандық (№ 2 сурет - музыка). Олар музыкалық мұғалімнің әдістемелік жұмысында өте қажетті және пайдалы платформалар мен ресурстар: есту анализін жүргізу, музыка тыңдау, көркемдік тапсырмаларды орындау, викторина, музыкалық диктанттар өткізу және т.б. Бұл платформаларда тақырыптар бойынша бейнероликтер жасау өте ыңғайлы.

№ 3 сурет – Балалардың есту қабілетін дамытуға арналған музыкалық платформасы // <https://www.google.com/search?q>

«Табиғи дыбысты» қолданатын жаттығулардың әртүрлі түрлері оқушылардың музыкаға есту қабілетін дамытуға, үйлесімділік сезімін, лад, ритм, тембрді, дыбыс қаттылығын, гармонияны естуге және т.б. үйретеді (№3 сурет).

Қашықтан оқыту жүйесінде әр түрлі платформалар мен интернет-ресурстарды пайдалану музыкалық материалды тереңірек шоғырландыруға, музыка сабағын жанды дауыста орындаумен және музыканы қабылдаумен жабдықтауға, оқуға деген ынтаны арттыруға және мектеп оқушыларының музыка сабағына деген қызығушылығын түсінуге мүмкіндік береді деп ойлаймыз.

Талқылау. Бірақ бұл жұмыста қашықтықтан оқытудың жағымды жақтарын көрсеткіміз келеді. Бұл зерттеу жұмысы студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстары шеңберінде жүргізіліп, презентациямен бірге орындалды.

Зерттеу тақырыбын ашу үшін жұмыстың теориялық бөлігінің сипаттамасына жүгіну керек. Алдымен қашықтықтан оқытудың ерекшеліктерін, оның оқу үдерісімен байланысын ашып көрсету, педагогикалық шарттарын, артықшылықтары мен кемшіліктерін атап өту қажет.

Біз өз зерттеуімізде **SWOT-талдау** әдісін қолдана отырып, мектептегі білім берудегі қашықтықтан оқытудың тиімділігін жағдайды зерттеудің негізгі алгоритмі призмасы арқылы қарастыруға тырыстық. Бұл әдіс, біздің ойымызша, мектептегі білім берудегі қашықтықтан оқытудың мүмкіндіктері мен қауіптерін объективті түрде көрсете алады деп есептейміз [10; 11].

Осылайша, осы әдісті қолдана отырып, қашықтықтан оқытудың **S (strengths)** - күшті жақтарына сілтеме жасай отырып, келесі факторларды атап өтуге болады: музыканы оқытудың дидактикалық, оқу-тәрбие процесін автоматтандыру құралы ретінде компьютерді пайдалану (сабақтың тақырыбымен танысу, топпен жұмыс).

- мектеп-интернаттағы түрлі музыкалық бейнебаяндарға сілтемелерді пайдалануда мектеп оқушыларының цифрлық белсенділігін дамыту;
- интернет арқылы коммуникация функцияларын орнату, яғни гаджеттер арқылы ақпарат алмасу, презентациямен танысу, интернет тақталарында шығармашылық тапсырмаларды орындау, тапсырмаларды жіберу, диспут, әңгімелесу, кері байланыс, веб-камерадағы рефлексия өткізу (Skype, VideoWatsaar, zoom, Googl Meet) және т.б.;
- танымдық интернет тапсырмаларын, бейне презентацияларды және т.б. шешу арқылы оқу процесінің барлық қатысушылары арасында шығармашылық қарым-қатынас пен ынтымақтастық орнату;
- музыка сабағында бейне презентацияларды, бейне слайдтарды, аудио және бейне иллюстрацияларды пайдалану, сабақты байытып, тиімділігін арттыру;
- музыкалық-дидактикалық материалдың бүкіл арсеналы сабақ драматургиясының көркемдігі мен тұтастығын айқын көрсету.

Музыкалық білім берудің әдістемесіне қашықтықтан оқыту арқылы **W (weaknesses)** - әлсіз жақтары да бар. Олар:

- оқушылар мен оқытушылардың ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) бойынша білім деңгейінің төмендігі;
- мектеп оқушыларының АКТ-ны меңгеру деңгейінің әртүрлі болуы топтық жұмыс процесін қиындатуы мүмкіндігі;
- мектеп оқушыларының музыкалық орындаушылық шеберлігін дамытпайды;
- сабақтың барлық музыкалық материалын меңгеру қиынға соғады;
- оқу материалдарын жүктеу көп уақытты алады және техникалық қиындықтарды қамтиды.

Қазіргі әлемде онлайн оқыту тиімді және өмірдің барлық салаларында, ақпаратты іздеуде және білім беру мазмұнында кең таралған. Мысалы, күнделікті ұялы байланыс, студенттердің оқу жетістіктеріне онлайн қолжетімділігі, Kundelik.kz сайтынан ұсыныстарды, үй тапсырмасын, күнделікті кестені, оқу курстарын таңдауды және т.б.

Осыған байланысты қашықтықтан оқытудың мүмкіндіктері мен функцияларын көрсету керек, онда **O (opportunities)** - (мүмкіндіктер) мыналар болып табылады:

- ақпараттық-коммуникациялық құралдарды пайдалану;
- цифрлық және білім беру технологияларының заманауи құралдарын пайдалану;
- қолжетімді онлайн оқыту;
- платформалардың, ресурстардың және мобильді қосымшалардың кең ауқымы; және де;
- үштікті ақпараттық және коммуникативтік; реттеушілік; аффективтік-коммуникативтік функциялардан тұратын музыкалық-педагогикалық қарым-қатынас функциясын (әзірлеген Е.Б. Абдуллин, Д.К. Кирнарская, Н.И. Киященко, К.В. Тарасова [12] және т.б.) жүзеге асыру.

T (treats) – **қауіп-қатер** атап кетсек, олар:

- тұлғаны интернетпен әлеуметтендіру;
- адамның ішкі дүниесін өзгертуі. Бұл кезде адам күйзеліске, стреске, фобияға бейім болады;
- тұлғаның ішкі сезімдерін виртуализациялау;
- тәжірибелік білімнің жоқтығы;
- музыка сабағының пәндік мақсаты мен міндеттері орындалмайды.

Қорытынды. Қашықтықтан оқыту – қазіргі заманғы қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалана отырып, білім беруді басқару және сапасын бақылау тұрғысынан мүмкіндіктер жиынтығын, жүйелілік пен тиімділікті, интерактивтілікті қамтитын оқыту жүйесінің ерекше формасы. Осыған байланысты мектепте музыка сабағын қашықтан форматта өткізудің өзіндік ерекшеліктері мен қиындықтары бар екенін айқындайды. Бірақ қазіргі талаптар мен педагогикалық технологияларды ескере отырып, музыканы оқыту процесінің өзі оқу-тәрбие процесіне қойылатын жалпы талаптардан аса алмайды.

Қазіргі музыка мұғалімі өзгермелі жағдайларға бейімделіп, музыканы оқыту үдерісін педагогикалық білім берудің жаңа стандарты мен жаңа шарттарына сәйкес құруы керек. Осыған байланысты музыка сабағы өнер сабағы ретінде әртүрлі платформаларды, ресурстар мен қолданбаларды тиімді пайдаланып, көркемдік-эстетикалық және ақпараттық технология мазмұнын байыта отырып, қашықтан оқытудағы талаптардың жалпы педагогикалық, музыкалық-педагогикалық талаптарын біріктіреді. Қазіргі музыка сабағының қашықтан оқыту форматына бағындырылған өзіндік құрылымы бар екені анық. Сонымен бірге, музыка сабағының музыкалық білім мен дағдыны қалыптастыруға, музыкалық қабілеттерін, қызығушылықтары мен талғамдарын дамытуға, ой-өрісін кеңейтуге бағытталған, ең алдымен музыка туралы айтатын сабақ екенін айта кеткен жөн.

Сарапшы Нұрлан Қиясовтың [13] болашақта қашықтықтан оқыту ерекше рөлге ие болатын білім аралас болады деген сөзіне тоқтала отырып, музыка сабағында қашықтықтан оқытудың педагогикалық шарттары мен құралдарын пайдалану музыка сабағының сапасын арттырады, оның тиімділігі тәуелді болады оларды қолдану әдістері мен әдістерін таңдаудан деп ойлаймыз.

Әдебиеттер

1. 2020 жылдың 1 сәуіріндегі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің № 123 «Пандемия кезінде білім беру ұйымдарында COVID-19 коронавирустық инфекциясының таралуына жол бермеу бойынша шараларды күшейту туралы» бұйрығы және қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру бойынша ЮНЕСКО нұсқаулықтары, 2020-2021 оқу жылында оқу процессін

ұйымдастыру бойынша ҚР БҒМ әдістемелік нұсқаулықтары. // Режим доступа: [Электронный ресурс]: URL// <https://enic-kazakhstan.edu.kz/ru/post/53> [Дата обращения: 21.03.2022].

2. Музыка мұғалімдерін/педагогтарын даярлау бойынша қашықтан оқу процесін ұйымдастыруға әдістемелік ұсынымдар: «6B01402, 7M014, 8D014 – Музыкалық білім» білім беру бағдарламалары үшін (қазақша, орысша) / Құраст. Нәрікбаева Л.М., Қалиақбарова Л.Т., Колесникова Г.А., Какимова Л.Ш., Личман Е.Ю. / Жалпы ред. Нәрікбаева Л.М. – Алматы, Абай ат. ҚазҰПУ «Ұлағат» баспасы, 2020. – 94 б.

3. О внесении изменений в приказ Министерства образования и науки Республики Казахстан от 20 марта 2015 года № 137 «Об утверждении правил организации учебного процесса по дистанционным образовательным технологиям» [Электрондық ресурс]. – 2015. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2100025038> (дата обращения: 01.10.2021).

4. В Казахстане изменили правила дистанционного обучения [Электрондық ресурс]. – 2015. – URL: https://www.kt.kz/rus/education/_1377924370.html (дата обращения: 11.03.2021).

5. Полат Е.С., Петров А.Е. Дистанционное обучение: каким ему быть? // Педагогика. - 1999. -№7. - С. 29-34.

6. Околесов О.П. Системный подход к построению электронного курса для дистанционного обучения // Педагогика. -1999. -№ 6. -С. 50-56.

7. Пидкасистый П.И. Тыщенко О.Б. Компьютерные технологии в системе дистанционного обучения // Педагогика. -2000. -№5. -С. 7-12.

8. Платформа Bilimland [Электронный ресурс] // Режим доступа: [Электронный ресурс]: URL// <https://bilimland.uz/ru> – [Дата обращения: 11.11.2020].

9. Платформа Onlinemektep // Режим доступа: [Электронный ресурс]: URL// <https://onlinemektep.org/login>

10. SWOT-анализ [Электронный ресурс] // Режим доступа: [Электронный ресурс]: URL // <https://ru.wikipedia.org/wiki/SWOT>. [Дата обращения: 21.03.2022].

11. Что такое SWOT-анализ и как его правильно сделать [Электронный ресурс] // Режим доступа: [Электронный ресурс]: URL // <https://www.calltouch.ru/glossary/swot-analiz/>. [Дата обращения: 21.03.2022].

12. Психология музыкальной деятельности: Теория и практика: Учебное пособие / Д.К. Кирнарская, Н.И. Киященко, К.В. Тарасова и др. Под ред. Г.М. Цыпина. – Москва, «Академия», 2000h3. – 368с.

13. Макова Надя. Нұрлан Қиясовтың «Әрқайсымызға қажет үш жаңа сауаттылық» атты сұхбаты// Режим доступа: [Электронный ресурс]: URL// <https://www.facebook.com/100003253952568/posts/3429308520520913/?sfnsn=mo>. [Дата обращения: 21.10.2020].

ӘОЖ 78.(574)

МРНТИ 17.00.02

Әбдікәрімова Г.М.

Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің өнер, мәдениет және спорт институтының «Музыкалық білім және хореография» кафедрасының оқытушы, магистрі. Алматы қ-сы. Қазақстан. E-mail: Gulzat0793@mail.ru

ҚАЗАҚ ЭПОСЫНЫҢ ФИЛОЛОГ - ФОЛЬКЛОРТАНУШЫ ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНДЕ ЗЕРТТЕЛУІ

Аңдатпа

Мақалада Қазақ халқының эпикалық жырын зерттеу әдістемелерін анықтау және методология мәселелерін шешу үшін жетекші филолог - фольклористтердің еңбектеріне сүйенбеу мүмкін емес. Қазақ эпосын зерттеушілердің еңбектеріне көшпес бұрын, ең алдымен орыс ғалымдарының

классикалық зерттеулеріне шолу жасап көрелік. Батырлық эпос пен фольклорды зерделеудің методологиялық әдістемелері Б.Путиловтың еңбегінде кеңінен қарастырылады. Мақалада фольклордың тарихи-типологиялық методологиясы мен мағына-міндеттері ғылыми тұрғыдан қарастырады. Жұмыс барысында қазіргі тарихи салыстырмалы әдістер мен теориялық дәйектеменің жолын В.Жирмунскийдің қағидаларына ерекше беред Фольклор жайлы басқа еңбектерінде, автор, сюжет, ашқан сарын, вариативность (ірілмелік), трансформациялық түрлендіру түрі сияқты мәселелерді көтереді.

Бүгінгі таңда эпостың 29 нұсқасы, олардың ішінде таза жыр үлгілерімен қатар ертегі және аңыз түрінде тарағандары да бар. Бұл шығарманың 26 нұсқасы Қобыланды батырдың өзі туралы, ал үшеуінде үрім-бұтақтары туралы баяндалады.

Түйін сөздер: Музыка, фольклор, ән, өнер, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, Эпостық жырлар, Эпикалық жырлар

Аннотация

Абдиқаримова Г. М.

ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСКОГО ЭПОСА В ПРОИЗВОДСТВЕ ФИЛОЛОГОВ- ФОЛЬКЛОРИСТОВ

Педагог, магистр кафедры музыкального образования и хореографии Института искусств, культуры и спорта Казахского национального педагогического университета имени Абая. г.Алматы. Казахстан. E-mail: Gulzat0793@mail.ru

В статье нельзя не опираться на работы ведущих филологов-фольклористов для выявления методов изучения эпических песен казахского народа и решения методических вопросов. Прежде чем перейти к трудам исследователей казахского эпоса, прежде всего, остановимся на классических исследованиях русских ученых. Методические приемы изучения героического эпоса и фольклора широко рассматриваются в творчестве Б. Путилова. В статье научно рассматривается историко-типологическая методология и значение фольклора. В ходе своего творчества ориентируется на принципы В. Жирмунского в других произведениях по фольклору.

На сегодняшний день насчитывается 29 вариантов эпоса, включая чистые стихи, а также сказки и сказки. 26 вариантов этого произведения рассказывают о самом Кобыланды батыре, а три о его потомках.

Ключевые слова: Музыка, фольклор, песня, искусство, обычаи, традиции, эпические поэмы, эпические поэмы

Abstract

THE LEGACY OF FOLK TRADITIONS IN MUSIC PEDAGOGY

Abdikarimova G. M.

Teacher, Master of the Department of Music Education and Choreography of the Institute of Arts, Culture and Sports of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay. Almaty city. Kazakhstan. E-mail: Gulzat0793@mail.ru

The article cannot but rely on the work of leading folklore philologists to identify methods for studying the epic songs of the Kazakh people and solving methodological issues. Before moving on to the works of researchers of the Kazakh epic, first of all, let us dwell on the classical studies of Russian scientists. Methodological methods of studying the heroic epic and folklore are widely considered in the work of B. Putilov. The article scientifically examines the historical and typological methodology and the significance of folklore. In the course of his work, he focuses on the principles of V. Zhirmunsky in other works on folklore.

To date, there are 29 variants of the epic, including pure verses, as well as fairy tales and fairy tales. 26 versions of this work tell about the Kobylandy batyr himself, and three about his descendants.

Keywords: Music, folklore, song, art, customs, traditions, epic poems, epic poems

Қазақ халқының эпикалық жырын зерттеу әдістемелерін анықтау және методология мәселелерін шешу үшін жетекші филолог - фольклористтердің еңбектеріне сүйенбеу мүмкін емес. Қазақ эпосын зерттеушілердің еңбектеріне көшпес бұрын, ең алдымен орыс ғалымдарының классикалық зерттеулеріне шолу жасап көрелік. Батырлық эпос пен фольклорды зерделеудің методологиялық әдістемелері Б.Путиловтың еңбегінде кеңінен қарастырылады. Мақалада фольклордың тарихи-типологиялық методологиясы мен мағына-міндеттері ғылыми тұрғыда терең ашылған. Ол жұмыс барысында қазіргі тарихи салыстырмалы әдістер мен теориялық дәйектеменің жолын В.Жирмунскийдің қағидаларына ерекше береді. Фольклор жайлы басқа еңбектерінде [1], автор, сюжет, ашқан сарын, вариативность (иірілмелік), трансформациялық түрлендіру түрі сияқты мәселелерді көтереді. Басқа еңбегі [2] батырлық эпосты, соның ішінде черногорецтардың, орыс және оңтүстік славян халықтарының батырлық эпостарын зерттеуге арналған.

Черногорецтардың батырлық эпосын қарау барысында автор эпикалық эпос орындаушыларына, эпостағы батырларға және олардың ортаға, жауларына, эпостағы уақыт және кеңістікке, эпикалық сарын және формульдік стильге арнайы тоқталады.

Орыс және оңтүстік славян халықтарының батырлық эпосы жайлы осы кітапта эпос-тарихи-киьял, тарихи-батырлық және тарихи-шындық болып жеке тарауларға бөлініп қарастырылған. Автордың көтерген мәселелерінің ішінен қазақ эпосында кең таралған айтыс өнеріне жақын эпикалық сайыс туралы ән және Көзге түседі. Б.Путиловтың еңбегінде эпостың хронологиялық жіктеуі берілген: I - архаикалық кезең (оның ішінде мифологиялық эпос және батырлық ертегілер); II - классикалық, мемлекеттік эпос. Сонымен қатар, славян, румын, украин батырлық эпостарын, якут алонхосын, бурят және түркітілдес халықтардың, соның ішінде казак батырлық жырларымен салыстырыла зерттеледі.

Эпикалық дәстүрдің ауызша түрі В.Гацак жұмысында терең талданған. Ғалым шығыс роман халықтарының қаһармандық (войницкий) эпосын дәуір-дәуірге бөле отырып, хронологиялық тұрғыда зерттеген. Бұл эпостың ең алғаш үлгілеріндегі басты кейіпкерлер жылан ұстаушы, аңшы, алып батыр және егінші болған. Жұмыстың негізгі нысаны эпикалық баяндау, поэтика мен текстология мәселелері болды. Зерттеу жұмысында автор шығыс роман эпосының нақты кезеңіндегі «ортақ жерлерді» тарихи саралап оқу керек деген идеясын іске асырып, эпикалық өленнің (стих) принциптерін қарастырды [3, С 17]. Зерттеудің бір тарауы нақты бір орындаушының әр кезде айтқан жырларын талдауға арналған. Бұл тараудың соңында эпикалық ақыл-естің басты мақсаты өзгеріссіз айтылатын формула емес, шығарманың көркем мазмұны мен поэтикалық фактурасы болып келеді деген ой ұсынады. Автордың айтуы бойынша, шығыстың батырлық (қаһарманды) эпосы Оңтүстік Шығыс Еуропаның басқа елдерінің эпикалық дәстүріне жақын келеді.

В.Гацак «Уақыт шеңберіндегі эпикалық дәстүрдің ауызша түрі» атты монографиясында жыршының эпикалық білімі мен эпикалық поэтиканың тарихи даму жолдарын зерттейді. Монографияның нысаны ретінде Сібір (Якут, Алтай) халықтарының эпосы мен оған сәйкес келмейтін басқа кезеңдегі Шығыс және Оңтүстік Шығыс Еуропа, яғни, орыс Оңтүстік-Славян, Шығыс-роман елдерінің эпикалық мұрасы қарастырылады.

Монографияның бірінші тарауында поэтиканың мифологиялық формациядан пішінді немесе фигуративтік формацияға ауысуын, екінші тарауында - эпикалық дәстүр жалғастығы, эпостың атадан балаға мұра ретінде қалуы және эпикалық білімнің көркем-мазмұндық негізі деген мәселелердің басы ашылады.

Қазақтың елін, жерін, салтын, әдет-ғұрпы мен наным-сенімдерін ең алғаш зерттеген ғұлама ғалым - Шоқан Уәлиханов жыр туралы ойларын да тұңғыш қағаз бетінде қалдырып кеткен. Ол кісінің «казак халық поэзиясының түрлері жөнінде» атты мақаласында былай деп келтірілген «Жыр дегеніміз рапсодия... Негізінен, жырлардың мазмұны бұрында өткен белгілі халық батырларының өмірі мен қаһармандық әс-әрекеттері болып келеді. Бұл тұста бір назар аудара кететін жәй, шығармадағы батырдың өмірі мен ерліктеріне байланысты оқиға қара сөзбен әңгімеленіп келеді де, ал өлең-жыр жолдары шығарма кейіпкерлері немесе негізгі қаһарман сөйлегенде ғана басталады...».

Қазақ халқының фольклорын, нақтылай келгенде эпикалық мұрасы зерттелген ғылыми жұмыстардың ішінен ҰҒА академигі Р.Бердібайдың еңбегін ерекше атаған жөн. Ғалымның зерттеулерінде казак, каракалпак, қырғыз, ноғайлы халықтарының сан-алуан акын, жыршы-жыраулардың шығармашылығы мен эпикалық мұралары қарастырылған.

Әсіресе біз көтеріп отырған мәселелер контекстінде көзге «Эпос - ел қазынасы» және «Эпос мұраты» атты екі еңбегі түседі. Автор сол тұрғыда жана болып тұрған түрік халықтарының фольклорында ортақ мотивтер деген мәселені көтереді. Ғалымның ойынша, бұл мәселенің дұрыс шешімін табуы қазіргі таңдағы фольклористика ғылымын жана деңгейге көтереді.

Басқа «Қорқыт» деген кітабында жалпы түрік халықтарының туыскандығы мен бірлігін дәлелдейтін көркем шығармалар талданады. Олардың қатарында «Алпамыс», «Қозы Көрпеш-Баян сұлу», «Қобыланды батыр» және «Көрұғлы» сияқты эпикалық туындылар бар. Р.Бердібай қазақ эпосының көне, қаһармандық, ғашықтық және тарихи деп жіктелуін теориялық тұрғыда дәлелдейді. Әр аталған топқа

«Эпос мұраты» деген монографиясының бір-бір тарауын арнап, зерттеу барысында түрік монғол халықтарына ортақ мотивтерге жеке тоқталады. Және де аталған еңбегінде көптеген мәселелермен қатар қазақ халқының жыршылық өнері жете қарастырылған. «Эпос ел қазынасы» деген екінші монографиясында бұрын-соңды зерттеле қоймаған діни дастандар мен ертегі мазмұнындағы эпосты оқырман назарына ұсынады. Еңбекте қазақ фольклортану ғылымының тың жолдары, жаңа қырлары ашылып, оның ішінде фольклордың жанрлық түрлері, қазақ халқының эпикалық шығармаларының типологиялық өзгешеліктері, кезең алмасуы мен шығу тегі зерттеледі.

С.Садырбаевтың айтуы бойынша, қазақ эпосында екі түрлі циклизация (жинақталу) бар: 1. Өмірбаяндық циклизация («Қобыланды батыр» мен «Алпамыс» жатады); 2. Генеологиялық циклизация (Қараден батыр және оның ұрпақтары жатады). Қараден батырдың бастаған істерін Жұбаныш, Сүйініш, Бегіс, Тегіс, Күгіс және т.б. жалғастырады. Мұндай генеологиялық циклизация басқа да халықтардың эпикалық дәстүрінде кездеседі. Мысалы, «Манас» эпопеясының жалғасы - Семетей, Сейтек, Алымсарын, Қулансарық; «Давид Саунский» эпосының жалғасы - Мгер, Санасар; «Кероглы» жырының аяғы - Аваз, Нуролы, Равшан болып ұштасып жатады. Сондай-ақ, зерттеуші грек аэдтарының, өзбек, каракалпак және орыс халықтарындағы жыр айтушыларын дайындайтын жыршылық мектептердің бар екендігін айтады. Дәстүрлі акындық мектептердің басты белгілері: 1. Репертуар жалғастығы; 2. Олардың формалдық сапасы; 3. Дәстүрлі образдардың бейнеленуі; 4. Шығарманы орындау әдісі [4].

Сонымен ХХ ғасырдың 60-шы жылдардағы қазақ фольклортану ғылымында жинақтау (циклдеу) мәселесі көп зерттеле қоймаған еді. Сондықтан бұл еңбектер осы кемшіліктердің орнын толықтырды деуге негіз бар. Белгілі ғалым Е.Ысмайыловтың «Акындар» деген еңбегінде қазақ ауыз әдебиетінің небір кунды туындыларын таратушы - акын, жыршы, жырау тағы да басқалардың шығармашылығы арнайы қарастырылған. Сондықтан, бұл монография көп жылдар бойы әдебиеттанушылар үшін кунды құрал болып саналып, бүгінгі күнге дейін манызын жойған емес.

Зерттеуде осы өнер үлгілерін таратушы акын, жырау, еленші, жыршы сияқты тұлғалардың ерекшеліктері мен спецификалық сипаты терең ашылып, олардың репертуары, дәстүр жалғастығы, поэзиялық шеберлігі, ортасы және дәстүрі мәселелеріне алғаш рет ғылыми анықтамалар беріледі. Қазақ эпосының даму, жетілу тарихы шығыс тақырыбына құрылған дастандардың пайда болу себептерімен қатар зерттеу нысанына алынады. Эпикалық дәстүр екілдері, Жамбыл мен Нұрпейіс Байғанин шығармашылығын терең талдау барысында, басқа да белгілі акын-жыршылардың өмір жолдары мен шығармашылықтары туралы арнайы тоқталып өтеді.

Е. Ысмайылов акын-импровизаторларды екі категорияға беледі: 1. Өздері жырлау барысында домбыра немесе сырнай аспаптарымен сүйемелдеп және міндетті түрде суырып-салма әдістерді қолданатын акындар; 2. Әдеттегі жазба әдебиетінің өкілдері - қарапайым кәсіби акындар [5, 26 б.].

Жырау тұлғасына арналған тарауында ғалым дидактикалық-риторикалық және эпикалық орындаушыларға ерекше мән береді. «Егерде Бұхар жырау, Базар және Дулат жыраулар өз толғауларында ескі заманды дәріптеп, феодал шонжарлардың мүдделерін жақтаса, Марабай, Нұрым, Мұрын жыраулар және т.б. көптеген батырлық тақырыпта шығарылған туындылардың авторлары қарапайым қазақ халқының көңілін жеткізуші тұлғалар. Соңғылары - аңыз, жыр және батырлық поэмаларды сақтап қалушы әрі таратушылар болған» [5, 5.47 б.].

Е.Исмайылов тарихи деректерге сүйене отырып, жырауды ақынның ертедегі байырғы түрі дейді. Батырлық эпостарда акындардың есіміне міндетті түрде «жырау» деген сөз қосылған... Қырым татарларының тілінде «жырау» деген сөз «көріпкел» деген мағынаны білдіреді... Ш.Уәлиханов «жырау» деген сөздің шығу тегін көне түркі тіліндегі «ейран» - құдайға жақын адам, «яран» - серігі және қазақ жұртшылығында «жауырыншы» (көріпкел, жорушы) деген сөздермен байланыстырады.

Сонымен бірге, казак халқының тарихи кезеңдеріндегі жырау мен орта ғасырдағы абыз бен жырау қызмет арасындағы сәйкестік туралы ой қозғайды. Ежелгі Шығыс елдерінде абыздар құдайдың, тәңірдің елшісі, тәңір мен адам арасындағы байланыстырушы болған және олар адам тағдырын болжап, кісі емдеген.

Ғалым С.Мұқановпен пікірлес бола отырып, Асан Қайғы, Сыпыра мен Бұхар - батырлардың ерліктерін насихаттайтын жырау, сонымен қатар казак хандығының, хан саясатын қолдайтын идеологы, үкіметтің нығаюы, берік болуы жолында ел тәуелсіздігі үшін жан қиятын жалынды күрескер деңгейіне көтереді.

Автордың айтуы бойынша: «жырау өз шығармаларында жақсы мен жаман, адам мен адамзат туралы сөз қозғап, болашақты болжап, өткен күндерге баға беріп, кемшіліктерін айтады. Бірақ олардың толғауларын лирикалы шығарма деп айта алмаймыз. Көбінесе олардың жырлары мақал-мәтелге құрылған, аллегориялық тілмен жазылып, астарлап айтылған жоғарғы риторика болып келеді» [5, 46 б.].

Ал жыршылар тек дайын туындыларды орындаушы әрі таратушы тұлға ретінде дәлелденеді [5, 50 б.]. Ақынның поэтикалық шеберлігінің даму, әркендеу мәселелерін көтере отырып, ғалым, атақты өнер иелерінен сұрау арқылы шығармашылықтың қалыптасу ерекшеліктерін анықтаған: «Біреуіне түсінде қарт адам аян берсе, екіншісі ақсақал жыраудың батасын алып, ақындыққа бел буған; үшіншісі тұқым қуалаған дарындылығынан бас тарта алмай, сол өнермен бір тұтас болып кетсе, төртіншісі көп жылдар бойы - жаттығып, шыныққан және еңбегінің арқасында осы өнер түріне қол жеткізген [5, 78].

Поэтикалық орта туралы жазған тарауында, автор, дәріс алу кезеңдерін ерекше атайды: 1. Қолжазбаны жаттау (еске сақтау қабілетінің жоғарлығы); 2. Дәстүрлі поэтикалық үлгілер негізінде өлең жазу тәсілдерін (әдістерін) үйрену (ұстаз сынаққа алатын жас ақынның өзінің шығарған туындылары болуы тиіс); 3. Айтысқа түсу кезеңі (сынақтан, айтыстан абыройымен өткен жас ақын үлкендерден бата алады); 4. Заманға сай тақырыпқа көлемді көркем шығарма жазуы керек [5, 97 б.].

Қазақ эпосын зерттеу бағытында қазақ фольклортану ғылымына өзінше үлес қосқан ғалым О.Нұрмағамбетованың есімін жеке атаған жөн. Ол кісінің көп жылдар бойы істеген еңбегінің нәтижесінде «Казахский героический эпос Қобыланды батыр» монографиясы жазылды. Зерттеуде аталған эпикалық шығарма терең әрі жан-жақты зерттеліп, қыр-сыры толық ашылған.

Бүгінгі таңда эпостың 29 нұсқасы, олардың ішінде таза жыр үлгілерімен қатар ертегі және аңыз түрінде тарағандары да бар. Бұл шығарманың 26 нұсқасы Қобыланды батырдың өзі туралы, ал үшеуінде үрім-бұтақтары туралы баяндалады. О.Нұрмағамбетова орындаушылардан жазып осы нұсқалардың ішінен әр түрлі алынған 8 нұсқаны іріктеп, талдау жүргізеді. Нұсқаларды салыстыра зерттей отырып, ғалым олардың арасындағы айырмашылықтарды жіктеп көрсетіп, сюжеттің немесе кейіпкерлердің айырмашылығын анықтайды. Барлық нұсқаларда өзгеріссіз тек Қобыландының өзі мен әйелі Құртқа қалады, қалған кейіпкерлердің есімдері әр нұсқада өзгеріп отырады (тіпті анасы, әжесі, қарындасы және ханның аты да өзгереді) ерттеуші нұсқаларды 2 топқа бөледі: 1. Алғашқы он нұсқаны батырлық ертегілерге жақын эпостың көне түрі, ал кейінгі 16 нұсқаның кешірек пайда болған жырлар екендігін дәлелдейді. Алдымен эпостың шығу кезеңін анықтап алып, зерттеуші бірте-бірте оның поэтикасының түп-тамырын талдауға кіріседі: мазмұнды-композициялық ерекшеліктері мен бейнелеу және мәнерлеу әдістерін анықтайды, негізгі типологиялық мотивтерін айқындап, әр кейіпкерге мінездеме бере отырып, бейнелеу жүйесін қарастырады.

Сондай-ақ еңбектің соңғы тарауында «Қобыланды батыр» жырын орындаушылар туралы қысқаша мәліметтер беріледі. Қырғыз манасшылары туралы қызықты ой қозғалып, казак халқының жыршылары өз ұстаздарын үлгі тұтып, дәріптеп, есімін айтып мақтаныш етсе, қырғыз манасшылары өз ұстаздарының есімін жасырып, өзі айтып жүрген үлгілерін біріне аян беріп үйретіп кеткен, басқасына дүние перілері қондырған құпия санайтынын айтады [6].

С.Қасқабасовтың көптеген еңбектерінде казак халқының эпикалық мұрасы терең зерттелген. Мысалы, «Өнер бастаулары» деген жұмысында айтыс жанры мен жыршылық дәстүр, дастандық эпос мәселелері әр қырынан қарастырылған. Лиро-романикалық эпос пен дастан жанрының басты кейіпкерлер арасындағы айырмашылықтары фольклорлық теорияның дастандық түрі контекстінде көрсетіледі [7, 49 б.]. Енді бір еңбегінде туындаған «Қозы Көрпеш-Баян сұлу» және «контаминацияланған» «Қыз Жібек» жыры терең талданған [8, 241-264 бб.]. Зерттеуде жырларға байланысты тын мәселелерді қозғап, соның ішінде мәтін мәселесіне ерекше мән береді. Мәселен,

орындаушылар тарапынан арнайы қосылған, бір қарағанда байқалмайтын, бірақ шығарманың мазмұнын күрт өзгеріске түсіретін тұстарын, әсіресе текстология мәселелерін шешуге айырықша ден қояды. Қазақ және түрік-монғол халықтарының фольклорындағы тұрмыс салтпен байланысты шыққан ертегілер, олардың шығу тегі, орындаушылықтың магиялық функциялары (қызметі) ғалымның өзге де зерттеулерінде көрініс тапқан [8, 13 б.]. Сонымен қатар, ғалымның кейінгі жылдары жарық көрген еңбектерінің де казак фольклортану, эпостану ғылымына қосқан үлесі мол.

Профессор Ш.Ыбыраев өзінің ғылыми жұмыстарында батырлық эпостың поэтикасын қарастырады. Ол диссертациялық жұмысында - «Китаби дедем Коркутты» басқа түркітілдес халықтарының эпикалық туындыларымен салыстыра зерттей отырып, суреттеу мәнерлерінің әдістерін бір жүйеге келтіруге айырықша мән берген [9, 16 б.]. Б.Путиловтың сөздәйегіне сүйене келіп автор, «Китабиде» мотив-сез, мотив-ситуация, мотив-эпизод ұғымдарын анықтап алды. Оларды өзбектің «Алпамыш», алтайдың «Алып Манаш», Түркімен романдық эпостары «Хурлугка мен Хемра», «Саях пен Хемра» және казактың «Қобыланды батыр» жырымен салыстырады. Ғалымның айтуы бойынша: «Оғыз эпосы - ауызша тараған батырлық (және романикалық) эпостан ерекшеленеді. Ондағы эпитеттер эпостың ауызша түрімен салыстырғанда (батырлық және романдық эпостарға қарағанда) тиянақты әрі нақты [9].

Осы тұрғыдан алсақ, іштей жанрлық өзгешеліктеріне қарамастан, ауызша тараған батырлық және романикалық эпостар типология жағынан сәйкес келеді. Олардың көркемді-анықтаушы тіркестері «Китаби» мен салыстырғанда тұрақсыз, бірақ сан-килы болады [9]. Казак халқының романдық дастандарын зерттеуде Б.Әзібаева көптеген ғылыми негіздерге қол жеткізген. Дастандарды діни-дастан, новеллалық, романдық және ертегі дастан деп жіктеп, дастан мен эпос арасындағы және екеуінің басты кейіпкерлері арасындағы ерекшеліктерін жан-жақты қарастырады.

Батырлық эпосы - тарихтың көркем синтезі (В.Гацак) нақты тарихи кезең мен сол кезеңнің идеалының айнасы және ар эпосы. Қазақтың батырлық жырларындағы «эстетиканы идеалдандыру Қарастырдың ерлік мұратында М.Қаратаев: халық өміріндегі маңызымен жүзеге асатын және осы тарихи оқиғаларды көркемдікпен бекіткен мақсатты дастан. Демек, бұл жерде шындықты эстетикалық түсінудің бір түрі ретінде әрекет етеді» деп тужырымдады [10, 18 б.].

Мақалада біраз ғылыми еңбектерге сүйене отырып, біз қазақ эпосының негізін, табиғатын зерттеп, басқа елдердің мәдениетіндегі эпикалық өнермен салыстыра қарастырдық. Бұл талдау зерттеу жұмысын келесі сатысына көтеріп, эпостың зерттелмеген құпиялы жерлерін ашуға мүмкіндік туғызады.

Осы Тарау бойынша қорыта айтқанда, біріншіден, казак эпосының музыкасын зерттеу үшін оның текстологиялық және мазмұндық жағын анықтап алу қажет; екіншіден, казак халқының эпикалық жырын зерттеу әдістемелерін анықтау және методология мәселелерін шешу үшін жетекші филолог Фольклористердің еңбектеріне сүйенбеу мүмкін емес.

Әдебиеттер

1. Путилов Б. *Фольклор и народная культура*. - СПб.: Наука, 1994. - 240 с
2. Путилов Б. *Героический эпос черногогорцев*. - Ленинград: Наука, 1982. 230 с.
3. Гацак В. *Восточнороманский героический /войницкий/ эпос: автореф. ис. ... д. филол. н.: - М., 1976. - 30 с.*
4. Гацак В.М. *Устная эпическая традиция во времени /историческое исследование поэтики/. - М.: Наука, 1989. - 255 с.*
5. Исмаилов Е. *Ақындар (Жамбыл және халық ақындарының Творчествосы туралы монография)*. - Алматы: ҚМКӘБ, 1956.- 340 б.
6. Бердібай Р. *Эпос - ел қазынасы*. - Алматы: Рауан, 1995. - 352 б.
7. Каскабасов С. *Родники искусства*. - Алма-Ата: Өнер, 1986. - 125 с.
8. Каскабасов С. *Колыбель искусства*. - Алматы: Өнер, 1992. - 364 с.
9. Ибраев Ш. *Поэтика казахского героического эпоса: автореф. дис. ... д.филол. н. - Алматы, 1993. - 40 с.*
10. Каратаев М. *Эстетика казахского героического эпоса: автореф. дис....к. филос. н. - Алма-Ата, 1973. - 22 с.*

III БӨЛІМ. СӘНДІ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР
РАЗДЕЛ III. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО

ӘОЖ 67:007; 67:001.891.57

МРНТИ 64.01.77

Г.Б.Арыстанова¹, Ж.Е.Нурлан², А.Атабаева³

¹*Абай атындағы ҚазҰПУнің «Дизайн» кафедрасының оқытушысы, Алматы қаласы, Қазақстан, e-mail: viagulnur@mail.ru*

²*Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 2 курс студенті*

³*Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 2 курс студенті*

**ҚЫЗ-КЕЛІНШЕКТЕРГЕ АРНАЛҒАН КИІМДЕР ҮЛГІСІН ӘРЛЕУ БӨЛШЕКТЕРІН
ҚЫЗМЕТІНЕ ОРАЙ ДҰРЫС ПАЙДАЛАНУ**

Аңдатпа

Әйелдер киімдерінің ассортимент түрлері ерлер және балалар киімдеріне қарағанда сан алуан. Иық бұйымдарының жіктелуі, бел бұйымдарының түрлері, қосымша аксессуарлар және әшекей бұйымдарының түрлері де баршылық. Жеңіл бұйымдар, оның ішінде көйлектер, блузондар, жакеттер, желеткелер, белдемшелер және шалбарлар түрлері сәннің бағытына сай сан алуан болып келеді. Ал сыртқы бұйымдарды айтатын болсақ, күртешелер, жадағайлар, пәлтелер мен тондар да талғам мен сәнге байланысты түрлене беруде.

Әйелдер киімдерінің ерекшеліктері де конструктивтік жағынан да, технологиялық өңделу жағынан да ерлер мен балалар киімдеріне қарағанда өзгеше. Мысалы: әйелдер киімдерінің конструкциясында кеуде бүкпесі орналасады және ол әр қиындыға модельденеді (иық, мойын, жартылай қауысу, етек және етек сызығы). Сонымен қатар әйелдер киімдерін әртүрлі сәнді бөлшектермен, жиырулармен, бүкпелермен, қатпарлармен және бүрмелермен сәндей беруге болады, бұл әйел затына сай әсемдік элементтері болып табылуда.

Сондай-ақ сан-қилы қосымша бөлшектер, яғни әшекей жағалар, жеңдер, қалталар арқылы да әйелдер киімдерін сәннің бағытына және матаның ерекшелігіне байланысты түрлердіре беруге болады.

Түйін сөздер: әйелдер киімі, аксессуарлар, жаға, жең, қалта, ерлер киімі, балалар киімі, топтама, әшекей заттар, қосымша бұйымдар.

Аннотация

Г.Б.Арыстанова¹, Ж.Е.Нурлан², А.Атабаева³

ПРАВИЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБРАЗЦОВ ТАКАНИ НА ОДЕЖДУ ДЛЯ НЕВЕСТЫ

¹*Преподаватель кафедры «Дизайн» КазНПУ имени Абая, Казахстан, г.Алматы, e-mail: viagulnur@mail.ru*

²*Студентка 2 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая*

³*Студентка 2 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая*

Ассортимент женской одежды более разнообразен, чем мужской и детский. Существует также классификация плечевых изделий, виды поясных изделий, дополнительные аксессуары и виды украшений. Ассортимент легких изделий, в том числе платьев, блузонов, жакетов, жилетов, юбок и

брюк, разнообразен в соответствии с направлениями моды. А что касается верхних изделий, куртки, плащи, жилеты и шубы тоже продолжают меняться в зависимости от вкуса и моды.

Особенности женской одежды, как конструктивно, так и технологически, отличаются от мужской и детской. Например, в конструкции женской одежды располагается складка груди и она моделируется на каждом вырезе (на линиях плеча, шеи, полузаноса, подола и боковом шве). Кроме того, женская одежда может быть украшена различными модными деталями, складками и складками, что является элементом элегантности, подходящим для женской вещи. А также множество дополнительных деталей - воротников, рукавов, карманов позволяют разнообразить женскую одежду в зависимости от направления моды и специфики ткани.

Ключевые слова: женская одежда, аксессуары, воротник, рукава, карманы, мужская одежда, Детская одежда, коллекция, украшения, дополнительные изделия.

Abstract

CORRECT USE OF FABRIC SAMPLES FOR THE BRIDE

G.B.Arystanova¹, Zh.E.Nurlan², A.Atabayeva³

¹Lecturer of the Department of "Design" of Abai KazNPU, Kazakhstan, Almaty, e-mail:

viagulnur@mail.ru

²2-nd year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

³ 2-nd year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

The range of women's clothing is more diverse than men's and children's. There is also a classification of shoulder products, types of waist products, additional accessories and types of jewelry. The range of light products, including dresses, blouses, jackets, vests, skirts and trousers, is diverse in accordance with the trends of fashion. In addition, as for the upper products, jackets, raincoats, vests and fur coats continue to change depending on taste and fashion.

The features of women's clothing, both structurally and technologically, differ from men's and children's. For example, in the design of women's clothing, there is a breast fold and it is modeled on each cutout (on the lines of the shoulder, neck, hemline, hemline and side seam). In addition, women's clothing can be decorated with various fashionable details, pleats and pleats, which is an element of elegance suitable for a woman's thing. As well as many additional details - collars, sleeves, pockets allow you to diversify women's clothing depending on the direction of fashion and the specifics of the fabric.

Keywords: women's clothing, accessories, collar, sleeves, pockets, men's clothing, children's clothing, collection, jewelry, additional products.

Негізгі бөлім

Сән индустриясы - өткен тарихы мен болашақ дамуы бар кең ауқымды саланың бірі. Сән әр кезең бойынша өзіндік ерекшелігіне ие, өзекті және дейекті жалғаса беретін бағыт. Сәннің атап айтқанда бағыты да, стилі де, экплаутацияда қолданылуы да, пайдаланылатын материалдарының кендігі де, мағынасы өзгертін ұғым деп түсінуге болады.

Әр кезеңнің өз сән бағыты бар, сондай-ақ әр мезгілдің, әр мекеннің де өз сән бағыты бар. Еліміздің әр өңірі сәнді өзінше қабылдайды, мысалы; батыс жақ пен шығыс жақтың сән үлгілері біркелкі мезгілде әртүрлі болуы мүмкін. Өйткені, тұрғылықты мекен, климат, ауа райы, суы мен ауасы сәннің қабылдануына өз әсерін тигізеді. Киімнің әшекей бөлшектеріне қарап, оның қай уақыт аралағына қатысты екендігін көруге болады, яғни жағалар мен жеңдер формасы, қалтаның көлемі әр уақыт аралығында әртүрлі дамуда. [1]

Төмендегі 1-суреттен жағалардың түрлерін көруге болады, мойын ойындыларының формасы да, ашылуы да әртүрлі. Кейбір қыздар мойын ойындыларының терең болғанын қаласа, кейбірі жабықтау болғанын қалайды, оның барлығы талғам мен денбiтiмнiң ерекшелiгiне байланысты. Яғни, адамның тұлғасы жаратылысына байланысты сан түрлі ерекшелiктерге ие болғандықтан, кейбірі денелерін жабық болғанын қаласа, керісінше кейбірі ашық болғанын қалайды. Міне сол кезде, әйелдер киімдерінде әртүрлі формалы, әртүрлі нұсқалы қосымша бөлшектер қолданылады. Мойны ұзын тұлғалар кез келген жағалы киім кесе де жарасымды болады, ал мойны қысқа

тұлғаларға биік тіктемелі жағалар қолайсыз болады дегендей. Иықтары жоқ тұлғалар жеңдерінің көлемімен, әсемдік иініштерінің қолданылуымен ақауларын жасыра алады. Адамның денесінің ақауларын киім пішерде ерекшеліктерін ескере отырып пішкен жөн.

Сурет -1. Әшекей жағалар түрлерінің нобайлары

Жоғарыдағы 1- суретке қарап, пиджак типтес жағаларды мойны қысқалау болған тұлғалар пайдаланса абзалырақ болар еді, өйткені үшбұрышты форма тұлғаны визуалды ұзартып, мойынды да ұзындау етіп көрсетеді. Ал мойын ойындысы тұйық және жоғарыға дейін түймеленетін киімдерді уяң жандар, жабық киінетін қыз келіншекте көбінесе пайдаланады. Ассиметриялы пішімді жағаларды көбінесе замануи киінетін жас қыздардың киімдерінен байқауға болады. Өзінше бір стилі бар, ерекше болғысы келетін жандар, тіпті оң жағы мен сол жағы сай келмейтін киімдерді үйлестіріп, киімінің жоғарғы жағы мен төменгі жағы да сай келмесе де, үйлестіріп киіп жүретіндерін замануи уақытта көп кездесеміз. Яғни, әр адам өз талғамына сай, өз қалауына қарай өзіне ыңғайлы да сәнді киім киюіне еркіндік беретіндігін байқауға болады.

Ал, төмендегі 2- суретте жең түрлері көрсетілген. Жағалар пішімдеріне, ұзындықтарына және көлемдеріне байланысты әртүрлі болып келеді. Қондырмалы жеңдер классикалық киімдерде қолданылады, бұндай жеңдерді кез келген тұлғалы әйелдер кие алады. Қондырмалы пішімді жең тұлғаны жинақы, ұқыпты қылып көрсетіп тұрады. Ал, жеңі кең пішімді, жиырылған болса, ол жеңіл, романтикалық әсер беріп тұрады. Әрине мезгіл түріне байланысты да жеңдерде қолданылатын маталар ерекшелігі ескеріледі. Сонымен қатар қарапайым киімге ерекше жең тігілсе, киімнің сыртқы көрінісі түрленіп, салтанатты болып шыға келеді. Жеңдердің түрлері де сәннің бағытына сай, түрлене береді, сонымен қолданылатын маталар да сйкес өзгертіндігін байқауға болады.

2-суретте көрсетілгендей кең қатпарлы, көлемді жеңдерді иығы аласа денебітімді тұлғалар қолданады, кең қатпарлар иықтың ақауларын жасырып, керісінше қосымша көлем беріп тұрады. Ал жең ұзындықтары мезгіл мен мата түріне байланысты әртүрлі бола береді. Тек кейбір адамдар жеңдерінің тым ұзын немесе тым қысқа болағанын қаламайды демесе.

Сурет -2. Қарапайым және әшекей жендер түрлері

Ал, төмендегі 3- суретке қарап, әйелдер киімдерін сонымен қатар әртүрлі қалталармен де көркемдеуге болатынын байқауға болады. Жалпы қалтаның өзінің орныдайтын қызметі бар бөлшек деп айтсақ болады. Қалтасыз киімдерің сыртқы көрінісі қалтасы бар киімдерден басқаша көрінетіндігін біз білеміз. Қалта тек қызмет қана атқармай, киімге өзгеше түр беріп тұратындығы байқалады. Бірақ технологиялық өңделуі күрделі демесе, конструкциясы жағынан жеңіл болып келеді. Қалтаның орналасуы мен қалта ауызының ұзындығы тұлғаның бойына және өлшеміне байлынды.

Сурет -3. Сәнді қалталар түрлері

Заманауи кезеңде әртүрлі әшекей қалталар пайда болуда, мысалы қалта тек киімде ғана емес, аксессуарларда да кеңінен таралған. Алынбалы-салынбалы қалталар өте ыңғайлы және заманауи

аксессуары болып кездесуде. Қалтаның маталары да мезгіл түріне, жас мөлшеріне және матаның түріне байланысты әртүрлі болып келеді.

Классикалық стильдегі киімдерде көбінесе стандартты қалталар орналасса, авангард немесе заманауи киім үлгілерінде ерекше пішімді қалталардың орналасуы әбден мүмкін. Жағарыда айтып кеткендей, қалталар да жаға мен жең тәрізді тұтынушының талғамы мен стильіне байланысты таңдалатындығы анық.

Қорытынды

Осы мақалада талқыланған әшекей бөлшектер арқылы әйелдер киімдерін түрлендіріп, сыртқы көрінісін әрлендіру арқылы әртүрлі модельдерді ойластыра беруге болады және шығармашылық талпыныс болса және шабыт болса қарапайым киім үлгілерін түрлендіріп ерекше топтама ойластырса да болады. Қосымша бөлшектердің атқаратын қызметі орасан зор, ал оны пайдаланатын тұтынушылар да өз көңілінен шығатын киім үлгілерін киіп, сәнді болып жүрулері дизайнерлердің қолында.

Сондықтан, болашақ сән дизайны мамандығының білім алушылары заманауи нарық пен тұтынушылардың сұранысы мен қажеттілігін дұрыс таба білсе, жеңіл өнеркәсіптің дамуына өз үлестерін оңынан қосатындығы айдан анық.

Әдебиеттер

1. Сәнгер-құрастырушыларға арналған оқу құралы/ М. Нұржасарова, К. Кучарбаева, А. Рүстемова. - 2-бас. - Астана : Фолиант, 2011. - 288 б. - ISBN 978-601-292-280-6:

ӘОЖ 67:007; 67:001.891.57

МРНТИ 64.01.77

Е.О.Омарова¹, М.Нұрсаинова², К.Шуақова³

¹*Абай атындағы ҚазҰПУнің «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к., Алматы қаласы, Қазақстан, e-mail: erke_80@mail.ru*

²*Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті*

³*Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студент*

ҰЛТТЫҚ НАҚЫШТАҒЫ ЗАМАНАУИ ТОПТАМАНЫ ЖОБАЛАУ

Аңдатпа

Ұсынылған мақалада ұлттық нақыштағы топтаманы құру ерекшеліктерін анықтау мәселелері анықталады. Себебі бұл сәннің кәсіби дағдыларын, заманауи сән үрдістері саласындағы білімді және оларды дамыту мәселелеріндегі түйсікті қажет етеді. Сонымен қатар қазақ халқының ұлттық нақыштағы топтамасы мен әлемдік деңгейдегі «этно» стиль сарапталады.

Түйін сөздер: дизайн, мода, білім, ұлттық нақыш, топтама, өнер, заманауи.

Аннотация

Е.О.Омарова¹, М.Нұрсаинова², К.Шуақова³

РАЗРАБОТКА СОВРЕМЕННОЙ КОЛЛЕКЦИИ ОДЕЖДЫ ПО НАЦИОНАЛЬНОМУ КОЛОРИТУ

¹*Старший преподаватель, к.т.н. кафедры «Дизайн» КазНПУ имени Абая, Казахстан, г.Алматы, e-mail: erke_80@mail.ru*

²*Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая*

³*Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая*

В предлагаемой статье раскрываются особенности формирования коллекции в национальном стиле. Потому что это требует профессиональных навыков моды, знаний в области современных модных тенденций и интуиции в вопросах их развития. Также будет проанализирована национальная коллекция казахского народа и стиль «этно» мирового уровня.

Ключевые слова: дизайн, мода, образование, национальный колорит, коллекция, искусство, современность.

Abstract

DEVELOPMENT OF A MODERN CLOTHING COLLECTION ACCORDING TO THE NATIONAL COLOR

E.O.Omarova¹, M.Nursainova², K.Shuakova³

¹Lecturer of the Department of "Design" of Abai KazNPU, Kazakhstan, Almaty, e-mail:

erke_80@mail.ru

²5 th year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

³5 th year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

The proposed article reveals the problems of determining the features of the formation of a collection in the national style. Because it requires professional fashion skills, knowledge in the field of modern fashion trends and intuition in matters of their development. The national collection of the Kazakh people and the "ethno" style of the world level will also be analyzed.

Keywords: design, fashion, education, national color, collection, art, modernity.

Негізгі бөлім

Сән тақырыбы ықылым заманнан өте өзекті. Оның ішінде ұлттық нақыштың маңызы үлкен. Сән ежелден-ақ уақытқа байланысты өзгеріп, жаңарып, толықтырылып отыратыны белгілі. Сән келген уақыт дәуірінде сол елдің экономикалық, әлеуметтік жағдайына тәуелді.

Ұлттық нақыштағы өзіндік ерекшелікті сақтайтын топтаманы жасау дизайнерлерден біршама дағдыларды қажет етеді. Сонымен қатар кәсіби дағдылардың қажеттілігін ескерген дұрыс.

Техногендік мәдениеттің идеологиялық дағдарысы, дүниетанымдық көзқарастар мен рухани құндылықтарды іздеуде бастауларға үндеу жасады. Қазіргі қоғамдағы жаһандану тенденциялары, бір жағынан ұлттың рухани дәстүрлерін толық ашатын көркем бейнелерді іздеу арқылы өзін-өзі көрсетуге деген ұмтылысты тудырды, екінші жағынан әлемдік кеңістікке сәтті ену үшін әртүрлі этностардың мәдениеттерін синтездеу және өзара байыту процесін анықтады.

Қазақ халқының рухани және материалдық мәдениеті отандық киім дизайнерлерінің шығармашылық ізденістерінің бағытын анықтайтын негізгі фактор. Ата-бабалар мұрасына үндеу ХХІ ғасырдың басындағы бүкіл қазақстандық өнер үшін маңызды. Қазақтың сәндік-қолданбалы өнерінің бай дәстүрі ұлттық эстетикалық бейнелерінің білдірушісі бола отырып, рухани және тарихи тәжірибені ұрпақтан ұрпаққа беруді қамтамасыз етеді.

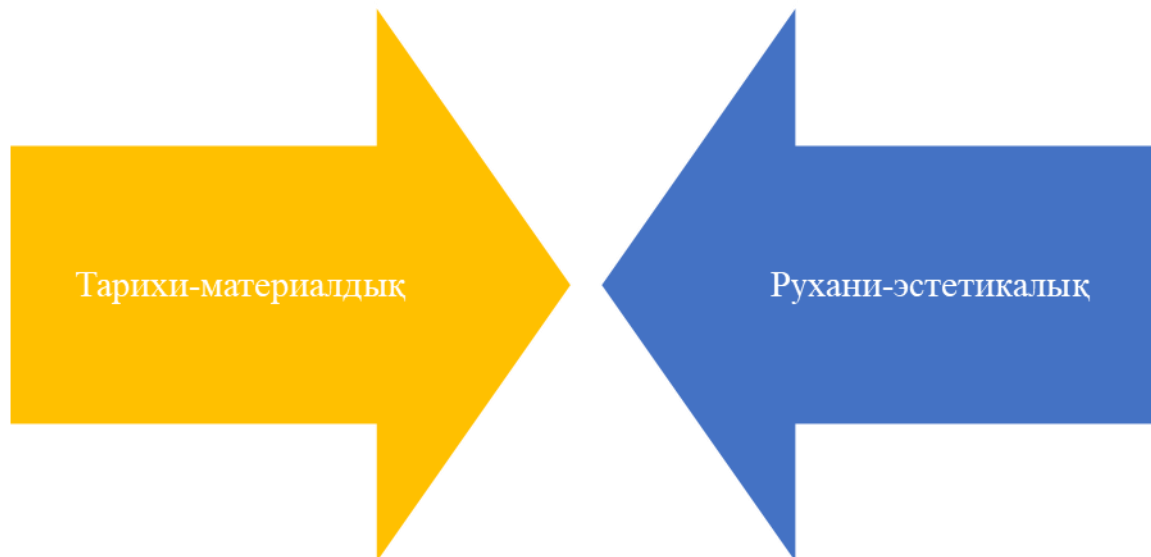
ХХ ғасырдың 80-ші жылдарында пайда болған дизайн тәжірибесінде ұлттық нақыш дәстүрлерін қолдану үрдісі қарқынды дамып келеді. Біздің елімізде де бірнеше ірі сән үйлері бар екені мәлім. Олардың өздеріне тән платформасы бар және өз дербестігімен ерекшеленеді. Осы орайда этникалық бағыты айқын жаңа коллекциялар үнемі шығарылып отыратынын айта кеткен жөн.

Десе де ХХ ғасырдың 50-ші жылдарынан бастап бірнеше ондаған жылдар бойы халық арасында қазақ ұлттық киімінің көркемдік құрылымы туралы жалған түсініктердің қалыптасуына алып келген жалған ұлттық стильдегі көптеген бұйымдардың жасалуы болғаны рас. Соған

қарамастан соңғы жылдары қазақ мәдениетін тереңдетіп зерттеуге деген қызығушылықтың артуымен этникалық дизайнға нәзік қарым-қатынас үрдісі байқалады.

Отандық дизайнерлері де тектен-текке қол қусырып отырғаны жоқ. Өз кезектерінде өте жоғары ізденіс үстінде деуге де болады. Себебі өзге мәдениет элементтерін ұлттық нақышқа үйлестіруге әрекет ету үстінде.

Қазақтың ұлттық киімінің қалыптасуы жайлы айтқанда, оның екі негізін бөліп көрсетеді:

1 сурет. Қазақ ұлттық киімінің қалыптасу негізі

Біріншісі киімнің негізгі формаларымен байланысты екені түсінікті. Оның ішінде технологиялар мен материалдар өндірісінің алға басуы, функционалдық қасиеттердің жақсаруымен сипатталады. Екінші негі ретінде ұсынылған рухани және эстетикалық алғышарттар топтаманың көркемдік құрылымына мін береді. Топтаманың ішкі мән-мағына зер салады.

Жалпы алғанда, қазақтардың дәстүрлі дүниетанымы «біртұтас дүниетаныммен, қоршаған ортамен толық бірігуімен және сонымен бірге оған ұтымды көзқараспен» сипатталады. [1, 46 б.]

Көшпелі мәдениеттің негізінде ойлау, өзін-өзі тану, табиғатпен ажырамас байланыс және өмірлік процестің барлық компоненттерінің маңыздылығын терең интуитивті түсінуден көрінетін ерекше экологиялық ойлау жатыр.

Қазақ сәндік-қолданбалы өнерінің маңызды сипаттамаларының бірі оның метафоралық сипаты, ол қоршаған әлем объектілері мен қолдан жасалған заттар сипаттамаларының жақындасуында, ұқсастықтар жүргізуде, бейнені қалыптастыру үшін маңызды сипаттамаларды бір объектіден екіншісіне көшіруде көрінеді. [2, 179]

Киімдегі заманауи сән үрдістерінің дамуын бақылау соңғы бес жыл ішінде этникалық стильдегі топтамалар дизайнерлердің жұмысында ерекше орын алды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл үрдісті тек кәсіби дизайнерлер ғана емес, жаңадан бастаушылар арасында да байқауға болады.

2 сурет. Ұлттық нақыш элементтерімен заманауи көйлек

Ұлттық нақыштағы топтаманың ерекшеліктерін айшықтай отырып, дизайнер жаңа өң береді. Осы тұста әлемдік деңгейдегі сән үйлерінің мысалдарын айта кетуге болады. Мұндай қайта жасау жұмысы, яғни жарқын өрнектер, жарқыраған алтын түстес кестелер және басқа дүниелер жаңа уақытқа сай жаңаша сипат алады. Атап айтқанда Givenchy by Riccardo Tisci және Oscar de la Renta кездестіруге болады.

Ұлттық нақыштың қазіргі заманғы сәнге әсерін асыра бағалау қиын, дегенмен адамның табиғатпен байланысы секілді, ұлттық нақыш та белгілі бір элементтерін сақтап қалады деуге келеді. Демек, фольклор элементтері бар топтамалар жасау шығармашылық процестің тиімділігін арттырады.

Ұлттық нақышта заманауи киім жасауды ойластырғанда «мақсатым не?» деген занды сұрақ туындауы қажет. Себебі кез-келген топтаманың негізгі міндеттерінің бірі тұтынушылардың қажетіне жарау екенін ұмытпаған абзал. Жас дизайнерлер топтама жасағанда осы бір ерекшелікті ескеруі тиіс. Топтама тек сахна не би топтары үшін емес, күнделікті өмірде тұтыну мүмкіндігіне ие болғаны жөн.

3 сурет. Ұлттық нақышта заманау топтаманы жобалау процесі

Қорытынды

Осы тұста ұлттық нақышты топтаманы жобалаймын деген дизайнерлер үшін негізгі ұсыныстар пайда болады. Ең алдымен ұлттық нақышты қолдану, той киімін немесе би киімін емес, қарапайым күнделікті жан кие алатын деңгейге жеткізу қажет. Сонымен қатар топтаманың бейнесі маңызды.

Ұсынылған зерттеу тақырыбы кез-келген өнер түрі секілді шексіз жануды, қашала түсуді талап етеді. Мұндағы бұл теңеулерді қолданудың негізгі себебі жоқ емес. Себебі ұлттық нақышты қолдана отырып, заманауи топтама жасау асқан ыждаһаттылық пен шыдамды керек ететін үдеріс.

Әдебиеттер:

1. Алимжанова А.Ш. Динамика эстетических ценностей художественной культуры казахского народа. - Алматы: Раритет, 2004. - 120 с.
2. Художественные традиции казахского национального костюма в современной практике дизайна одежды // «Простор». - Алматы, 2009. - № 10. – С. 178-183.

ӘОЖ 323.28

МРНТИ 11.25.41

А.М.Исабек¹ А.С.Сманова²

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық университетінің 2 курс магистранты.
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: akbota.issabek@mail.ru

² Абай атындағы Қазақ ұлттық университетінің қауымдастырылған профессоры, педагогика ғылымдарының кандидаты.

**ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІНІҢ ДӘСТҮРЛІ МАТЕРИАЛДАРДАҒЫ ҚАЗІРГІ КӨРКЕМДІК
ЕРЕКШЕЛІГІ**

Аңдатпа

Киімді қолөнер саласының бірі ретінде қарастырсақ та, ұлттық мәдени болмысымызды айқындайтын қазақ ұлттық киімінің қалыпты сипатын қазіргі кезеңдегі киім үлгілерінің және киінудегі ұлттық рухты бейнемізді айқындау басты мақсат болып табылады.

Еліміздің тәуелсіздік кезеңіндегі дәстүрлі қазақ мәдениетіндегі ұлттық киімдерінің мән-мағынасын айқындаудың өзектілігі қазіргі өркениетті мәдениетте туындап жатқан әлеуметтік және психологиялық қақтығыстар жағдайынан туындайды. Бұл мәселелердің барлығы қазақ халқының бүгінгі күні рухани салада жан-жақты, әрі қатпарлы қысымға ұшырап отырғанын дәлелдейді. Рухани дербестікті қалпына келтіру, нығайту, дамыту ол үлкен мемлекеттік мәселе екенін айтуға тиіспіз. Өркениет тудырған қайшылықтар соның ішінде киім үлгілеу өнерінің сапалық белгілерін шатастырып, талғамсыз, ұлттың сана сезімін бүлдіретін бөтен үлгілерді пайдаланудан басталады. Ал, ұлттық ерекшеліктер халықтың рухы мен мәдени дәстүрін жинақталған ұлттық бейнесіне қарай өзгертіп, оның бейнелік тұрақты нақыштарының дара қасиеттерін рәміздік белгі категорияларының ұлттық ойлау жүйесінде игеріледі.

Түйін сөздер: киім, ұлттық, дәстүр, мәдениет, сән.

Аннотация

А.М.Исабек¹ А.С.Сманова²

СОВРЕМЕННЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОДЕЖДЫ В ТРАДИЦИОННЫХ МАТЕРИАЛАХ

¹ Магистрант 2 курса казахского национального педагогического университета имени Абая.

Казахстан, г. Алматы, e-mail: akbota.issabek@mail.ru

² Кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор казНПУ им.Абая

Хотя мы рассматриваем одежду как одну из отраслей ремесел, основная цель состоит в том, чтобы определить образ современных моделей одежды и национального духа в одежде, нормального характера казахского национального костюма, определяющего нашу национально-культурную идентичность.

Актуальность определения значения национального костюма в традиционной казахской культуре страны независимости проистекает из социальных и психологических конфликтов, возникающих в современной цивилизованной культуре. Все эти вопросы доказывают, что казахстанцы сегодня находятся под давлением со всех сторон в духовной сфере. Надо сказать, что восстановление, укрепление и развитие духовной самостоятельности – это большое государственное дело. Противоречия, вызванные цивилизацией, в том числе использование иностранных моделей, смешивающих качественные особенности искусства дизайна одежды и безвкусных, разрушают сознание нации. А национальные черты меняют дух и культурные традиции народа в соответствии с накопленным национальным образом, а индивидуальные свойства его образов-постоянных закономерностей осваиваются в системе национального мышления категорий символических символов.

Ключевые слова: одежда, национальные, традиции, культура, мода.

Abstract

MODERN ARTISTIC FEATURES OF NATIONAL CLOTHES IN TRADITIONAL MATERIALS

A.M. Issabek¹ A.S.Smanova²

¹ Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

² Master student, Kazakh National Pedagogical University of Abay,

Kazakhstan, Almaty, e-mail: akbota.issabek@mail.ru

Although we consider clothes as one of the branches of crafts, the main goal is to determine the image of modern clothing models and the national spirit in clothes, the normal character of the Kazakh national costume, which determines our national and cultural identity.

The relevance of determining the meaning of the national costume in the traditional Kazakh culture of the country of independence stems from the social and psychological conflicts that arise in modern civilized culture. All these questions prove that Kazakhstanis today are under pressure from all sides in the spiritual sphere.

It must be said that the restoration, strengthening and development of spiritual independence is a great state affair. The contradictions caused by civilization, including the use of foreign models that mix the qualitative features of the art of fashion design and tasteless, destroy the consciousness of the nation. And national features change the spirit and cultural traditions of the people in accordance with the accumulated national image, and the individual properties of its images-permanent patterns are mastered in the system of national thinking of the categories of symbolic symbols.

Key words: clothes, national, traditions, culture, fashion.

Кіріспе

Қазіргі егемендік алған заманымызда ұлттық киім үлгілерінің қалыпты сипатын ұлттық дәстүрде сақтап, оның заттық-материалды мәдениеттің құрамдас бөлшектерінің негізінде айқындап, өнер түрлерінің озық үлгілерінде жинақтау, зерделі зерттеу аса маңызды мәселе болып табылады.

Мәдениетте адамның жекелей рөлі қоғамның даму жолында анықталса, сән киімде жаңа пішін қалыптастырудың демеушісі екені анық Киімнің әлеуметтік жүйесі мен пішін үлгісінің өзгеруіне байланысты сән талғамы да өзгеріп отырады. Әр ұлттың киімі қоршаған өмірдің күнделікті тұрмыс-тіршіліктерінен және сол ұлттың өзіне тән ерекшеліктерінен, яғни киімнің пішінінен, нақыштарынан, өңдеу әдістерінен, ою-өрнек әшекейлерінен, кестелеу мәнерінен айқын байқалады. Киім адамның жас ерекшелігін, әлеуметтік жағдайын, өмірге деген көзқарасын күнделікті тұрмыс тіршілігіне байланысты анықталады.

Ұлттық киімдердің өзіндік ерекшеліктері

Сонау сан ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық киімдері өзіндік қарапайымдылығымен, үйлесімділігімен, жүріп-тұруға қолайлылығымен және эстетикалық құндылықтық қасиетімен ерекшеленеді. Киімді әшекейлеу, жағасына, өңіріне, етек-жеңіне кесте тігіп, зерлі жиектер жүгірту, киімді безендіруге қымбат металдар мен асыл тастардан түзілген әткеншектерді пайдалану көбіне әсемдікке құштарлықтан емес, дала қауымында жеке меншіктің пайда болуымен байланысты үстемдік етушілердің байлығын, әлеуметтік өміріндегі алатын орнын баса көрсету тәрізді қажеттігінен туған болса керек [1, 77]. Ұлттық киімдерді әшекейлеу ғасырлар өткен сайын қалыптасқан дәстүрге айнала отырып, әр заман талғамына сай өмір талқысынан өтіп, ұлттық киімді бөліп қарауға болмайтын мәдениет көрсеткіші болып қала бермек. Қазіргі ғылыми-техниканың дамуы, жаңа сәннің әсерімен, ұлттық дәстүрлерге жатпайтын жалған бөлшектермен көбірек көмкерілген туындылар кино, телевизия, театр қауымы мен концерттік қойылымдарда кейбір суретші-сәнгерлердің орынсыз, араласуынан ұлттық киімнің пішінінде немесе тігісінде ғана емес, тіптен үкі қадауға да әр қилы өзгерістер пайда бола бастағандығын көре аламыз. Сонымен қоса, мұражай қорын толықтыруда немесе ғылыми мақсатқа орай ел арасынан сатып алып жүрген ең дәстүрлі киімдердің өзінен де азда болса байқалатын түр өзгерістер байқалады. Қазақ ұлттық киімдерінің пішін құру үрдісі қазіргі уақытқа дейін толық қаралмаған. Бұл ұлттық киімдерінің көркемдік ерекшелігі дәстүрлі материалда да даму, өзгеру үдерісінде екендігін көрсетеді.

Қазіргі таңда ұлттық нышандар дамып келе жатқан кезеңде костюм пішінін зерттеп, сараптама беру қажеттілігін туындатады. Осы орайда, киім адамның жас ерекшелігін, әлеуметтік жағдайын, өмірге деген көзқарасын күнделікті тұрмыс тіршілігіне байланысты анықтайтын қызметін ескергеніміз жөн. Бұл қағидалар мен талаптар киімге қолданылатын мата суретінің бейнесіне, түсіне, көлеміне, пішініне және киім бөліктеріне әсер етуші фактор болып табылады.

Қазақ халқының өмір тіршілігінде, сырт киімдерді тігуде төрт түлік малдың және жабайы аңдардың терісі мен жүні үлкен рөл атқарғаны тарихи деректерден белгілі. Көне замандардан қалыптасып келген жатқан киімді материалына қарай утилитарлық қызметін мата аттарымен анықтасақ, соңғы кезеңдегі ғылыми-техникалық үдерістің дамуы алуан атаулар мен түрлі маталарды жасау технологияларымен жетілдірді. Олардың атауларын, сапасын, жасау әдістерін толық талдау

біздің зерттеу тақырыбымызға сай емес. Қазақ әйел киімдеріне қолданылған маталар табиғи таза заттардан жасалғандықтан, қазіргі заманда олар адам денсаулығына лайықты және өте қымбат екені баршаға мәлім. Ал кейіннен пайда болған мақта-мата, жібектің түрлерін және олардың сапасын жүн, тері материалдарында өндіру, өңдеу амалдарын мұра ретінде сақтап қалудың қазіргі таңда қажеттілігі артып отыр. Бұл тараушада әйел киімдерінің дәстүрлі материалдардағы қазіргі көркемдік ерекшелігінің даму амалдары киім дизайн саласының үдерістерімен талдап қарастырамыз.

Қазақ қолөнерінде мал терілерін илеу, бояу, өң беру ісі ертеден жақсы дамып, жетіліп отырған. Мысалы, Мысырда, Қосөзен жағасында археологиялық қазбадан табылған қабырғаларға салынған суреттерден тері илеп жатқан адамдардың бейнесі кескінделген, ол б.з.д. V ғасырды қамтиды. Сақтардың киімі көбінесе теріден және киізден жасалған. Оған Алтай қазбаларынан табылған киімдер айғақ бола алады. Іш киімге өте жұқа иленген терілер қолданса, тон, аяқ киімдерге қатты терілер пайдаланылған.

Мал терісімен қатар аңдардың терілерінен де түрлі бас киімдер, ішіктер және киім-кешектің бөліктері, астары тігілсе, ірі аңдардың терілерін өңдеу амалдары күрделі болған. Теріден жасалған бұйымдар ылғал мен температураның ауытқуына төзімсіз болғандықтан өте ерте кездердегі жәдігерлер сақталмаған. Теріден тігілген киімдерді маталармен тыстап, әдіптеп, жаға жеңдерін жұрындап, сыздық жүргізіп кестелеп, әшекейлеп отырған, жұмсақ, әрі мықты болуы үшін күзгі және қысқы терілер жаратылған. Мысалы, қамқа тон, құндыз бөрік т.б. Тері өңдеу барлық көшпенді халыққа тән көне әдіспен жасалатын. Оның бірі үлкен күбіге ашытқы ашытып, теріні соған салып илеу, оны «малма» дейді. Екіншісі и жағып илеу. Иді қатық, айран, не езген құрттан, не құрттың сары суынан, кейде ашытқан көжеден немесе ұнға тұз қосып жасайды [2, 13]. Қысқы киімдер тігуге бес, алты қой терісі жұмсалатын болған. Теріні малмамен илерде оны жібітіп шелдейді де, бір рет суық суға жуып тазартады. Одан кейін күбідегі иге салып, күн сайын бірнеше рет сапсиды. Тері иге толық батырылады. Қой, ешкі терілері иде 6-9 күн, ірі қара малдың терілері 15-20 күн жатады. Иден шыққан теріні көлеңкеде бір рет кептіріп, соңынан сақармен жуып тазартатын болған. Малмаға салған терінің жүні ұйысып, бітеленіп қалатын болғаннан соң, оны кептіріп жұмсақ шыбықпен сабап ажыратып алатын. Иленіп, кептірілген теріні еттейді. Жұмыстың бұл барысы «тері қыру» деп атаған. Терінің еті тез көшіп түсуі үшін, оған не ұн немесе ұнтақталған бор сеуіп қырады [3, 78].

Қазақ киімдері XIX ғасырдың аяғы XX ғасырдың басында киімдер фабрикаларда тоқылған сәтен, бөз, қызыл мата, мақтадан тоқылған биязы мата, түрсіз шыт мата, мақпал тәрізді мақта-маталардан тігіле бастағаны туралы көптеген еңбектерде анықтама береді. Көшпенді халықтардың киімдері және оны тігуге пайдаланған маталар жөнінде жазба дерек материалдар Мәскеудің тарих және Орта Азия мемлекеттерінің мұражайларында молынан сақталған. XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында қазақ әйел киімдеріне орыс киімдері ықпал етті, әсіресе бас киімге шәлі мен орамалдар ене бастады. Көрші елдерден әкелінген барқыт, жібек, парша сияқты асыл маталарды жоғарғы тап иелері ғана сатып алып отырған және тек қана дәулетті, атағы бар қазақтар ғана киім киюге құқылы болған. Әлеуметтік теңсіздіктің негізі матаның сапасы, киім саны екендігін мұражайларда сақталған салтанаттық киім қорынан көре аламыз және мұрағаттық деректерде мағлұмат береді.

«Адамның әсемдікке деген мәңгілік ұмтылысы халықтық өнер бейнесінен көрініс тапқан белгілі. Сән кез келген халықтық өнердің бастауы, ол–ұлттық сана-сезімнің, халық түсінігіндегі әсемдіктің белгісі болып табылады» [4, 79]. Бұл ұғымдардың өмір-мәнділігі жағынан *modus vivendi*, «өмір сүру тәсілі» француз тіліне «*Le mode de vie*» ретінде аударылса, «сән» сөзі осы мәннен келіп туындаған. Киім қоғам дамуының әлеуметтік, материалдық және техникалық даму құбылыстарының көрінісінде бейне ретінде қарастырылып келеді. Яғни, костюм белгілі бір этникалық немесе әлеуметтік топтағы адамның жеке даралығын айқындайды. Ол өркениеттің кез келген дәстүрлі мәдени жүйесінің, тарихи типінің бір бөлшегі болып маңызды орынға ие. Киімнің пайда болуы мен дамуы дәуір тарихымен байланысты, ол сол уақыттың өзіндік феномені ретінде, оның мән-мағынасын адам мен мәдениет дүниетанымын біртұтастықта қабылдап, зерттеп айқындауға мүмкіндік береді [5, 17]. Киім қызметінің алуан түрлілігі ғасырлар бойы адамзат тәніне ерекше эстетикалық өң беретін, мәдени-әлеуметтік мазмұн жинақтаған код ретінде, адамның өз тәніне деген қатынасымен уақыт пен кеңістікте үндесіп рәміздік сипатқа ие болған. Оны ұғыну үшін адамның өз денесі мен әшекей, безендіру заттары туралы түсінігіне әсер ететін әлеуметтік-мәдени, экономикалық және саяси құрамдас рәміздерінің мән-мағынасын семиотикалық жүйеде ерекше қарастыру керек.

Сән өнері яғни сонау ерте кезден жолға қойылғаны белгілі. Ата-бабаларымыздың киген әрбір киімдерінің өзі қайталанбас үлгі, олардың тігуге пайдаланған барқыт, шибарқыт тәрізді маталарының өзі қазіргі таңда үлкен сұранысқа ие. Қазіргі таңда сәнге айналған киім үлгісі, яғни пішу түрлері де қазақтың ұлттық киімінен бастау алады. Мәселен, еуропалықтар үшін енді ғана сәнге айналған киімдері, көне қазақ камзолының үлгісін сипаттайды. Сондай-ақ, қазақтың қолөнерінен шыққан киізден тігілген сырт киімдер де шетелдерде үлкен сұранысқа ие. Сән әлемі қатып қалған заңдылықпен өлшенбейді. Әрбір киім үлгілеуші-сәнгер жеке тұлға, оны жекелей даралап тұратындығы оның жасаған киім стилінің қайталанбайтындығы, әмбебап қасиеті болып табылады. Егер әр киім үлгілеуші-сәнгер алдын ала сызылып қойылған нұсқа бойынша ғана киім тігетін болса, онда киімнің кейбір бөлшектері іс барысында шығармашылық ойдан туындамаған болар еді.

Халқымыздың ұлттық киімі – көненің көзі, бізге жеткен заттық-материалдық мәдениеттің биік жетістігі. Ұлттық киім дәуір талғамынан өтсе де ғылыми тұрғыдан әлі де болса толық екшеле қоймаған құбылыс есебінде оны әрі зерттей түсу маңызды, өйткені уақыт өткен сайын ұлттық киім үлгілерін сақтап, зерттеп-білудің қиынға түсе беретіндігі күмән туындата бермек. Ұлттық киімдерін зерттеп білудің тиімді бір жолы жазба деректер болғанымен қазақ әйелі киімі жайлы толық мағлұматтар жоқтың қасы. Сондықтан да қазақ әйел киімдерін егжей-тегжейіне дейін жекелей зерттеп, кең көлемді далалық экспедициялар ұйымдастырып, әлі де болса кездесетін ұлттық киім нұсқауларын жинақтап, ел аузындағы мәліметтерді жазба деректер арқылы жүргізе берген жөн.

1947 жылы қаланған, отандық сән әлемінің бастау бұлағында тұрған «Сымбат» сән академиясы және 1997 жылы құрылған «Ерке нұр» сән үлгі үйі қыз-келіншектерге арнап мұсылмандық киім үлгілерін, тұрмысқа және оқу орындарына арналған киімдерді көпшіліктің назарына ұсынууда. Бұл кәсіпорындардың негізгі ұстанымы – ұлттық киім үлгілерін тігу және оның ерекшелігін сақтай отырып, қазіргі талғамға сай киімдер шығару. Әлемдік өркениетке еліміздегі ұлттық киім үлгілерін, атақты модельерлердің еңбектерінде халыққа насихаттап, сол арқылы республика жеңіл өнеркәсібін жетілдіру бүгінгі қоғамдағы маңызды мәселе болып табылады [6, 24].

Қорытынды

Бүгінде қазақ қыздары өркениетті елдерден қалыспай, өзіне жарасымды әртүрлі киімдерді киіп жүргені баршамызға мәлім. Сондықтан ұлттық киімге жат араб дәстүріндегі киімдерді киюдің қажеті жоқ. Өнер сұлулыққа, мәдениеттілікке баулиды, қоғамдық өмірдің қай саласы болсын ықпал етеді. Қазір өндіріске сұлулықты өндіретін киім дизайн саласы да кеңінен тарала бастады. Осы дизайн саласының ғылыми-технологиялық прогрестерінде өнерді талдау үшін қазір әрбір сәнгер өзіндік жан дүниесінің талғамымен киім үлгісінің түр сипатын жаңа әдістермен дамытуға мүмкіндік туғызуда. Суретші-сәнгер И. Доброхотова «Күміс ғасыр» атты авторлық киім топтамасында киім мәдениетінің ұлттық бөлшектерін бояу түсінің ерекшелігін және еуропа дәстүрінің киім пішу және кесте тігу амалдарын қолданады.

Әдебиеттер

1. Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: Қазақстан, 1969. – 248 б.
2. Оразбаева Н.А. Қазақ халқының сәндік ою - өрнектері – Алматы. – 172 б.
3. Ақатай С. Қазақтың ұлттық менталитеті // Мәдениет ұлттық болмысы. Культура сущность нации: сб. науч. ст. – Алматы, 1998. – 280 б.
4. Казанцев И. Описание киргиз-кайсаков. – СПб: Общественная полза, 1867. – 231 с.
5. Елеукенова Г. Очерк истории средневековой скульптуры Казахстана. – Алматы: Ғылым, 1999. – 220 с.
6. Алтаев Ж. Қазақ философиясының қалыптасуы: философия ғыл. докт. ...дисс.: 09. 03. 00. - Алматы, 1997. – 301 б.

ӘОЖ 323.28

МРНТИ 11.25.41

А.М.Исабек¹ А.С.Сманова²

¹ 2 курс магистранты, Абай атындағы Қазақ ұлттық университеті.
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: akbota.issabek@mail.ru

² Абай атындағы Қазақ ұлттық университетінің қауымдастырылған профессоры, педагогика
ғылымдарының кандидаты

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІНІҢ ДИЗАЙНДЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ

Аңдатпа

Ұлттық киім – мәдени мұра болып табылады. Оны зерттеу бұрынғы заманның салт-дәстүр, әдет-ғұрып, халықтың хал-ахуалынан жан-жақты хабар беретінін көреміз. Қазақ халқының киім үлгісі талғампаздықпен, өзінің қарапайымдылығымен, үйлесімділігімен, жүріп-тұруға ыңғайлылығымен салт-дәстүрдің терең мұрасымен ерекшеленеді. Дизайнерлердің көркемдік көру өзгешелігінің аспектілерінің бірі ұлттың рухани дәстүрлерін толық ашатын, жаратылған көркемдік бейнелердегі халық шығармашылығының колоритіне жанды рефлексия болып табылатын бірегей түстер палитрасы. Қазіргі заманғы дизайнға тән дәстүрлі костюмнің бейнелі сипаттамаларын пайдалану үрдісі өзекті және перспективалы болып табылады. Сән дизайнерлері Қазақ ұлттық костюм құрылымының алуан түрлі элементтерімен жұмыс істеп қана қоймай костюмнің осы элементтеріне жобалаудың әртүрлі әдістерін қолданады.

Түйін сөздер: *Ұлттық киім, тарих, бас киім, тақия, бөрік, сәукеле, тымақ.*

Аннотация

А.М.Исабек¹, А.С.Сманова²

КОНСТРУКТИВНАЯ ОСОБЕННОСТЬ КАЗАХСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОДЕЖДЫ

¹Магистрант 2 курса казахского национального педагогического университета имени Абая.

Казахстан, г. Алматы, e-mail: akbota.issabek@mail.ru

²Кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор казахского национального педагогического университета имени Абая

Национальная одежда является культурным наследием, изучение которого в широких масштабах информирует о традициях, обычаях и обычаях прошлых веков, о самочувствии народа. Казахская народная одежда отличается элегантностью, простотой, гармонией, удобством в передвижении, глубоким наследием традиций и обычаев. Одна из сторон художественного видения дизайнеров-уникальная цветовая палитра, которая в полной мере раскрывает духовные традиции нации, является живым отражением колорита народного творчества в созданных художественных образах. Тенденция использования образных характеристик традиционного костюма, характерная для современного дизайна, является актуальной и перспективной. Модельеры не только работают с различными элементами конструкции Казахского национального костюма, но и используют различные методы оформления этих элементов костюма.

Ключевые слова: *национальная одежда, история, головной убор, тюбетейка, борик, саукеле, тымақ.*

Abstract

DESIGN FEATURE OF THE KAZAKH NATIONAL CLOTHING

А.М. Issabek¹, А.С. Smanova²

¹Master student of the 2nd year of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai.

Kazakhstan, Almaty, e-mail: akbota.issabek@mail.ru

²Candidate of Pedagogy, Associate Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay

National dress is a cultural heritage, the study of which on a large scale informs us about the traditions, customs and customs of the past centuries, about the well-being of the people. Kazakh folk clothing is distinguished by elegance, simplicity, harmony, ease of movement, deep heritage of traditions and customs. One of the aspects of the designers' artistic vision is a unique color palette that fully reveals the spiritual traditions of the nation, is a living reflection of the color of folk art in the created artistic images. The trend of using the figurative characteristics of a traditional costume, characteristic of modern design, is relevant and promising. Designers work with various elements of the design of the Kazakh national costume and use various methods of design of these elements of the costume.

Keywords: *national dress, history, headdress, skullcap, borik, saukele, tymak.*

Кіріспе

Қазақтың ұлттық киімдерінің қалыптасуы мен дамуы жылдан-жылға өзгеріп отырады. Көшпелі тұрмысы, халықтың нанымдары мен сенімдері, әдемілікке әрі сұлулыққа құмарлығы, әртүрлі маталардың қолданысқа енуі және көршілес ұлттармен мәдени және экономикалық байланысы есірінен қазақтың ұлттық киімдері жаңартылып отырды.

Қазақтардың ұлттық киімнің етек-жеңіне әртүрлі ою тігіп, кимешектің әр өңірге байланысты, жақтауына кесте жүргізіп, сәбидің және қыз баланың, сонымен қатар сал-серілердің бас киіміне үкі қадайды. Әрине бұл – түркі және қыпшақ замандары кезінде пайда болған дәстүр. Бұл дегеніміз адамдарды әртүрлі жамандықтардан, тіл-көзден сақтайтынын көрсетеді.

Қазақтың белбеулері мен қапсырмаларына да ою өрнектелген. Ол жерде әр түрлі жыртқыштардың, құстардың, көбелектің, жер-судың, ағаштың, тау-тастың кескіндері берілген. Бұл бейнелер ежелгі сақ пен үйсін тайпаларынан қалған мұра деп есептейді.

Қазіргі кезде сән индустриясы өз заңдарына сәйкес дамып келеді. Жалпы киім индустриясында қазіргі заманға сай материалдар мен заманауи технологиялар қолданылып келеді. Және әр түрлі дизайн-жобалаудың нақты әдістері енгізіліп, тұтынушылардың сандары арта түсуде.

Костюм жасау өнері адамды өзгертуге, оған сәйкес келетін белгілі бір бейнені жасауға көмектесуге бағытталған. Әр нақты ортаға белгілі бір пішіндер мен силуэттегі киімдер сәйкес келуі керек, сондықтан сән дизайнерлерінің міндеті адамға әртүрлі сән ұсыныстарын өз бетінше жасап ұсыну.

Дәстүрлі ұлттық киім ерекшеліктері

Қазақстан Республикасында көптеген ұлттар мен халықтар тұратыны белгілі. Әр ұлттың өз тарихы бар және дәстүрлі ұлттық киім ерекшеліктері де бар. Әр халықтың өзінің салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарында өзіндік ерекшеліктер байқалады. Кейін кездері ұлттық киімнің маңызы артуда. Ұлттық киімде басты назарға материалы, пішіні, дизайны, декоры, техникасы және орындау тәсілі алынады. Жаңа көркем дизайн жасау үшін шығармашылық идеяны негізге ала отырып, қазіргі жастар киімі модельдерінің технологиялық шешімдері сапаланды. Костюм дизайнын әзірлеуде барынша бай халық мұрасын көрсетуді негізге алу маңызды болып саналады. Қазіргі киім өнімдерінде комбинация байқалады яғни әр түрлі халықтардың дәстүрлі костюмдерінің элементтері тоғысып «эклектика» стилі қалыптасқан. Қазіргі уақытта киім шығарылымның үлесі айтарлықтай өсіп, өндірістің жалпы көлеміндегі заманауи ұлттық киімдердің көбейуі қуантады. Бұл мамандандырылған кәсіпорындардың құрылуымен расталады мәселен «Мақпал» Республикалық сән орталығы, «Ерке-Нұр» және т.б. ұлттық киім шығару бойынша шағын және орта бизнес өкілдерін атап айта аламыз.

Суреттерде, кітаптарда және плакаттарда негізінен нақты тарихи костюмдерге сәйкес келмейтін костюм түрлері мен мұрағат сипаттамалары жарнамаланады. Мәселен, үлбірмен жиектелген монотонды кафтаннар мен бас киімдер түрлерінің көптеп шығарылуы. Әртүрлі әлеуметтік костюмдердің тарихы, сәндік-қолданбалы өнерінде қолданылған ою-өрнек түрлерінің толық зерттелмей қолданысқа ұсынылмауы қынжылтады.

Оқу құралдарында бұрыннан қалыптасып қалған қазақи киім үлгілерінің қайталануы жиі кездеседі. Шын мәнісінде қазақ даласының әр аймағы мен өңірінде киім үлгілері ерекшеленіп бөлінген. Әр руға тән киім үлгілері де болған. Мәселен, тымақ түрлері, кимешек кию үлгілері бөлек болған. Соған байланысты ру адамдары адамның қай ру өкілі және қай өңірден екенін ажырата алған. Киімге оюды салудың да маңызы мен мағынасы тереңде. Қыз-келіншектерге гүлді, өсімдік бейнелі нәзік ою түрлерін салған болса, ер адамдардың киімдерін қошқар мүйіз секілді оюлармен ерекшелендірген.

Адам ой-өрісінің өсуіне және тұрмыстың дамуында ұлттық киімнің маңызы зор. Себебі жыл мезгілдеріне, табиғаттың өзгеруіне байланысты киім үлгілері де, олардың сәндері де өзгеріп отырады. Бұрынғы замандарда пайда болған киімдер бізде жоқ. Мысалы былғары мен киізден жасалған. Сонымен қатар кілем түрлері де болған.

Қазақтың ұлттық киім үлгілерінен әсемдікке, сымбаттылыққа құштарлығын байқаймыз. Себебі өндірістегі материалдар киім үлгілерінің сәнді әрі өтімді болып шығуына септігін тигізіп отырды. Зергерлік бұйымдарға әр түрлі құстардың, жыртқыштардың, бал арасы мен көбелектің, өсімдіктердің кескінін қашау – адамның болжамындағы табиғаттан тыс күштердің «салқынын» олар өз бойына тартады-мыс деген ескі ұғымнан туған. Мұның түп тамырын ежелгі сақ, массагет тайпаларының мәдени жетістіктерін бойына сіңірген көне үйсін ескерткіші болып табылатын атақты «Қарғалы қоймасындағы» алтын тәтіден де көреміз.

XVIII-XIX ғасырдың басында қазақ билеуші элитасы киімінің ерекше белгісі қара-қоңыр аң терісі болды деп айтуға болады. Тарихшылар XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ билеушілерінің киімдері туралы өте қызықты мәліметтерді байқаған. Бұндағы әр түрлі шапандардың ерекшелігі, олардың стильдері, түстері, декор элементтері және ою-өрнектер. Қазақ ақсүйектерінің киімдері қарапайым дала адамдарының киімдерінен салынған өрнектің талғампаздығымен ерекшеленді. Әрине заман ағымына қарай да киім үлгілері дамып өзгеріске ұшырап отырды. Бұрынғы заман мен қазіргі заман киім үлгілері жер мен көктей екеніне көзіміз жетеді. Қазіргі кезде дүкендерде көріп жүрген шапанларымызға салынған оюлар жаңартылған, кез келген ортада оны алыстан байқауға болады. Ұлттық киіміміздің жылдан-жылға жаңартылып отыруы біз үшін де маңызды.

Қазақтың ұлттық киімі көпғасырлық тарихы бар екені белгілі. Қазақтың ұлттық киімдері қарапайымдылығымен, ыңғайлылығымен және ұтымдылығымен ерекшеленді. Қазақта киімнің талғампаздығы жүннің түрімен, кестемен, әшекейлермен байқалды. Сонымен қатар қазақтар өздері жасаған дәстүрлі материалдар былғары, үлбір, жұқа киіз, шұғаның да орыны ерекше. Алтын-күміске інжу, жақұт, перуза, ақық секілді тастар қондырылып соғылатын алқа, тамақша, сырға, үкі аяқ, бойтұмар, бота тірсек, қапсырма, жүзік, сақина, білезік сияқты зергерлік заттардың, маржан тізбектерінің, неше түрлі шытырмалармен, әткеншектермен, сәкәгүлмен безендірілген сәукеле, қасаба, бөрік, тақия, айыр (оны кейде сәукеле қалпақ деп те атайды) сияқты кестелі – зерлі бас киімдердің, тіптен аса зор талғамды байқататын кемер белбеудің, кісе, нәзік белдіктердің, көксауыр етік пен зерлі кебістің әсемдікке деген әуесқойлықты көрсетеді. Мақта маталары да кеңінен қолданылды. Қазақ даласынан өткен Ұлы Жібек жолы керуендері ұлт сәніне әсер етпей қоймады. Жібек маталарынан да әдемі киімдерді тігу сәнге айналған болатын.

Сан ғасырлардан бастау алатын ежелгі көшпелілердің тұрақтанған дәстүрлі мәдениетіндегі ұлттық құндылықтарының рәміздік белгілері сыртқы мәдени әсерден емес, өз ішінен, өз ортасынан ұзақ уақыт қозғалысты дамудың бастан кешкені белгілі. Бүгінгі таңда дәстүрлі мәдениеттегі ұлттық киімнің рәміздік белгідегі сәйкестігін, мазмұнын, этнобелгілік қызметтерінің арақатынасын тәжірибелік тұрғыдан зерттеудің маңызы зор. Қазақ мәдениетінде дүниенің барлық заттары мен құбылыстары көптеген қызметтік мәнге ие болды, оның себебі әлем біртұтас болғандықтан. Заттардың семиотикалық, нышандық мәнінің маңыздылығы оның пайдалылық құндылығынан кем болған жоқ. Сондықтан олар пайдалылық және рәміздік талаптарға бірдей сәйкес келгенде ғана зат та, рәміздік белгі де бола алатын нәрселер ғана толық құнды зат болып мәдени феномен ретінде ақиқатқа ие болады. Ежелгі дәуір кезеңнің өркендеу үрдістерінде киім адамның тек «жамылғысы» ғана емес, белгілі бір өмір цикл үрдістерінің мәнімен айқындалып, әдет-ғұрып нысаны болып көрініс тапқан. Киімге байланысты барлық түркі тілдес халықтардың түсініктерінде «құт» ұғымы күрделі ойдың бейнелеу нысаны болып сипатталады. Қазақтың дәстүрлі дүниетанымының әйел киімінде

бейнелену көрінісін «Адам-киім» жүйесіндегі мәні мен мағынасын тереңірек қарастырып, сипаттаудың қазіргі таңда маңызы зор.

Әлемдік зерттеушілерінің тәжірибелері көрсеткендей «киім» және «костюм» ұғымдары арасындағы айырмашылыққа ерекше көңіл бөліп көрейік, өйткені «Киім» және «Костюм», оның пішімі мен жеке бөлшектері ерекше семантикалық мәнге ие. Осы костюм мен киім арасындағы өзгешеліктерді анықтауда, олардың қызмет белгілерін түсінудің өзіндік қажеттілігі туындайды. «Киім» сөзі француз тілінде «vetement» ретінде айтылады. Бұл сөздің этимологиясы санскрит тіліндегі vas сөзінен туындаған. Оның мағынасы «резиденцияда, шатырда өмір сүру» дегенді білдірсе керек. «Vas» сөзі - vasawa сөзінің түбірі. Мағынасы мата және матадан тігілген киім деген ұғымды білдіреді. Яғни «vas» дегеніміз біздің денемізді орап тұратын матадан тігілген киім дегенде білдірсе, «Vas» тек қана адам бойындағы бір нәрсе емес, ол тасбақадағы оның тас сауыты, ұлудағы Vas оның шығанағы, жануарда оның жүн жамылғысы дегенді білдіреді. Бұл жайында неміс тілінен де байқауға болады. Das Gewand – киім, ал Die Wand дегеніміз қабырға дегенді білдіреді. Латын сөзі habitus өзінің жеке-меншік үйіне ие болу әдетін білдіреді. Сондықтан француз тілін де «киім» сөзіне habit (адамды сырт көзден, қолайсыз ауа-райынан сақтайтын қорғаныш жамылғысы) сөзі сәйкес келеді» Демек, киім дегеніміз –қоршаған орта әсерлерінен адамды қолайсыздықтан сақтайтын денедегі жамылғылардың жиынтығы. Киімнің негізгі қызметі денені қорғау мен тұрмысқа пайдалану, оның ішіне рәміздік сиқырлық қорғау да енеді. Эстетикалық қызмет атқара отырып өмірлік мұқтаждықта пайдаланылатын бірнеше қызметтер атқарады, яғни сұлулық пен пайданың бірлігіне негізделген. Костюмге тоқталсақ, ол да киім сияқты қорғау мен пайдалы тәжірибелік қызмет атқарады және қоршаған ортаға бейімделуіне көмектеседі. Костюм мәдениет дамуының маңызды өзгерістерін бейнелейді, ол уақыттың неғұрлым мәнерлі қасиеттерін айшықтайды. «Костюм» ұғымын адам келбетіне байланысты костюм сипатын оның барлық бөлшектерінің жиынтығымен толық үйлесуін қарастырғанда ғана заңды құбылыс болып саналады. Ал, костюм мен киімнің арасындағы айырмашылық олардың қызметтік маңыздылығына байланысты. Заттық тұрғыдан костюм түрі мен киім түрі бір-біріне сәйкес келе береді. Костюм қызметінің ең бастысы рәміздік қызметі болып табылады. Костюм - сөзі көп елдің тілінде халықаралық норма ретінде тұрақты сөз тіркесі болып қалыптасқан. Киім-кешекті француз тілінде «костюм»,-дейді және сол тілдің «costume» сөзінің этимологиясының беретін мағынасы–«әдет-ғұрып». Ең алдымен «Костюм» және «киім» ұғымдарын адамға және оның заттық-материалдық құндылығын ерекше қарастыру қажет. Алғашқы кезеңде костюм мен киім адам денесін жабу құралы қызметін атқарса, кейінен олардың қызметтері өзгеше бола бастады.

Киім кешек адам денесін ішкі және сыртқы кеңістікке тән айқындайтын бір уақытта оған да, басқаға да тән болмайтын шекара секілді, ол іштен сыртқа, физиологиялықтан, заттыққа, мәдениеттіліктен, әлеуметтілікке өтетін сызық, делдал ретінде алда тұрады. Киім кешені қоғамдағы адамның ролі мен жас ерекшелігін бірінші кезекте әлеуметтік құндылығымен біртұтастықта айқындап ақпарат береді, ол жалаңаш дене мен шаштың ерекше белгісінің сиқырлылығы тәрізді ішкі дене киіміне ене отырып, жалғасы ретінде пайда болады. Егер заттарды киім атауларының мағыналарында терең зерделесек, олардың бәрі де адамның дене бөліктерімен сәйкестігін анықтауға болады.

Бас-әлеуметтік және жоғарғы әлеммен, аяқ төменгі ғарыштық және әлеуметтік құрылыммен сәйкестендіріліп, өмір мен өлімнің байланысын жанамалап бейнелейді. Якут халықтарының әдет ғұрпында болашақ баланың тамыр жаюы бас арқылы атқарылады және марқұм болған адамның аяқ киіміне тілік жасау «жол ашады» оны жаны жай табады деген наным кең тараған. Үйлену салт жораларда баланың тууы, терең тамыр жаюымен және жанның қайта өркендеуі, қамтамасыз ету бағыты бас мүшесімен атқарылады.

Адам тәнінің алды, сыртқы және жоғарғы бөлігі бет арқылы айқындалады, ол әйел сұлулығының негізгі белгісін білдіреді. Үйлену салтында қалыңдықтың басына шапан немесе орамал жауып, оны қайын енесінің батасын алу тәрізді салт жоралардағы рәсіммен атқарылған. Қалыңдықтың бетін орамалмен жабу біріншіден «өлімді» ғұрып ретінде танытса, екіншіден

бойжеткен қыздың әлеуметтік жағдайы келіншекке өтуімен көрініс табады, әлеуметтілікке өтуі «өзгеден» қорғалуы сипат алады.

Қорытынды

Қолданысқа қарапайым көлденең станоктарда дайындалған үй тоқымаларымен қатар, ежелгі уақытта көшпелі қазақтардың күнделікті өмірінде әкелінген мақта-мата, жібек және жүн маталар кірді. Импорттық маталардың негізгі тұтынушысы феодалдық ақсүйектер болды. Ресей мемлекетіне жақындаған сайын ресейлік тауарлар, Орта Азия, зауыт материалдарын ығыстыра бастар, үй өндірісінің маталары алмастырылды, бұл күнкөріс шаруашылығының бұзылуының жалпы процесіне байланысты болды.

Ұлттық мұраны қолдана отырып, заманауи киім жасау туралы сөз болғанда, ең алдымен, оған тән белгілерінің дамуы: ансамбльдік, ұтымды кесу, пішін мен декордың бірлігі маңызды. Алайда, халықтық тарихи костюм тұрақты, ал қазіргі заманғы сән үнемі жаңарып отырады, сондықтан сән дамуының әрбір жаңа кезеңінде суретшілер қазіргі заманғы сән бағытына сай келетін қазақ костюмінің ерекшелігін дамытады.

Әдебиеттер

1. Ахметжанова К. *Культурологическое основы казахского прикладного искусства*. Дис. канд. филос. наук, Вост-Каз, 2003. – 230 б.
2. Л.К. Куатбекова, А.М. Мукаева, К.А. Аширбаева. *Современный дизайн в казахском национальном костюме*. Жамбылский гуманитарно-технический университет, г.Тараз, Казахстан, 2015г.
3. Байбатшаева А.Е. *Студенттердің технологиялық шеберлікке бағытталған әрекетін қалыптастырудың педагогикалық педагогикалық шарттары: дис...пед.ғыл.канд.* - Шымкент, 2007.
4. Байжигитов Б.К. *Эстетическая природа казахского искусств (на основе традиционного народного творчества и изобразительного искусства)* Дис.канд.филос.наук. АГУ имени Абая, 1994. – 249 с.
5. Төленбаев, М. *Өмірбекова «Қазақтың ою-өрнектері»*. – Алматы, 1993. – 52 б.

Интернет көздері

https://massaget.kz/arnayyi_jobalar/22-nauruz/17652/

IV БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ
РАЗДЕЛ IV. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

ӘОЖ378.016:73/76

ҒТМРА 14.35.07

Сманова А.С.¹, Өмер Займоғлу², Рамазан Ердем³

¹Педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан, smanova_s@mail.ru

²Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент Ақдениз университеті, Түрік елі, Анталия, omerzaimoglu@hotmail.com

³PhD докторы, доцент Ақдениз университет докторы, доцент Ақдениз университеті, Түрік елі, Анталия. erdemramazan@gmail.com

**ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ ҰЛТТЫҚ ӨНЕРДЕГІ ЭКОДИЗАЙН ЭВОЛЮЦИЯСЫН
ЗЕРТТЕУ КЕЗЕҢДЕРІ**

Аңдатпа

Мақалада, дәстүрлі ұлттық өнердің заманауи жағдайда жаңаша дамуы. Дәстүрлі ұлттық өнерден бүгінгі көркем білім берудегі оқыту процесі заманауи талаптар бойынша анықталды. Көркем білім берудегі кейбір мәселелер мен өзекті сұрақтар айтылды. Өнер саласында мамандар даярлаудың білім беру бағдарламаларына сипаттама берілді. Ғылым мен өнер интеграциясы. Ашық кеңістікте дәстүрлі өнерді дамаыту мен қолжетімді бұйымдарды экодизайн материалдарымен дайындау реттілігі көрсетілді. Дәстүрлі ұлттық өнердегі экодизайн эволюциясына мәліметтер берілді. Көркем білім беруде жүргізілген онлайн және офлайн сұрақ-жауаптар нәтижелері талданады. Отандық және шетелдік жоғары білім беру тәжірибелерінен мысалдар келтірілген. Мақала, АР08053283 - «Көркем білім берудегі дәстүрлі және заманауи ұлттық өнердегі экодизайн эволюциясы) ғылыми жоба аясында беріліп отыр.

Түйін сөздер: көркем білім беру, дәстүрлі ұлттық өнер, заманауи ұлттық өнер, экодизайн, эволюция, эксперимент.

Аннотация

Сманова А.С.¹, Өмер Займоғлу², Рамазан Ердем³

**ЭТАПЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭВОЛЮЦИИ ЭКОДИЗАЙНА В ТРАДИЦИОННОМ И
СОВРЕМЕННОМ НАЦИОНАЛЬНОМ ИСКУССТВЕ**

¹И.о. ассоциированный профессор кафедры дизайн, КазНПУ им. Абая, кандидат педагогических наук, член СД РК г. Алматы, Казахстан. smanova_s@mail.ru

²Кандидат педагогических наук, доцент университета Ақдениз. г. Анталия, Турция. omerzaimoglu@hotmail.com

³Доктор PhD, доцент университета Ақдениз. Турция, г. Анталия. erdemramazan@gmail.com

В статье дано новое развитие традиционного национального искусства в современных условиях. Процесс обучения традиционному национальному искусству в современном художественном образовании определяется современными требованиями. Были рассмотрены некоторые актуальные вопросы художественного образования. Образовательные программы для подготовки специалистов в области искусства. Показана последовательность развития традиционного искусства в пространстве и производства доступной продукции с использованием материалов экодизайна. Была представлена

информация об эволюции экодизайна в традиционном национальном искусстве. Анализируются результаты онлайн- и офлайн-анкетирования в художественном образовании. Приведены примеры из отечественного и зарубежного опыта высшего образования. Данная статья представлена в рамках научно-исследовательского проекта AP08053283 - «Эволюция экодизайна в традиционном и современном национальном искусстве в художественном образовании».

Ключевые слова: художественное образование, традиционное национальное искусство, современное национальное искусство, экодизайн, эволюция, эксперимент.

Abstract

STAGES OF STUDYING THE EVOLUTION OF ECODESIGN IN TRADITIONAL AND MODERN NATIONAL ART

A.S. Smanova¹, Omer Zaimoglu², Ramazan Erdem³

¹Associate Professor of the Department of Design, KazNPU named after. Abay, candidate of pedagogical sciences, member of UD RK, Almaty, Kazakhstan. smanova_s@mail.ru

²Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Akdeniz University. Antalya, Turkey. omerzaimoglu@hotmail.com

³PhD, Associate Professor of Akdeniz University. Turkey, Antalya erdemramazan@gmail.com

The article gives a new development of traditional national art in modern conditions. The process of teaching traditional national art in modern art education is determined by modern requirements. Some topical issues of art education were considered. Educational programs for training specialists in the field of art. The sequence of development of traditional art in space and the production of affordable products using eco-design materials is shown. Information was provided on the evolution of eco-design in traditional national art. The results of online and offline surveys in art education are analyzed. Examples from domestic and foreign experience of higher education are given. Conclusions of the revealed results are specified. This article is presented within the framework of the research project AP08053283 - "The evolution of ecodesign in traditional and modern national art in art education".

Keywords: art education, traditional national art, modern national art, eco-design, evolution, experiment

Кіріспе. Дәстүрлі ұлттық өнер қазақ халқының байырғы мәдениетінің негізі екені анық. Бірақ сол дәстүрлі ұлттық өнеріміздің бүгінгі заманауи технологиялық, техникалық дамудағы жәй-күйі мен ондағы дәстүрлі болғанның жаңаша үлгілері қалай жасалып жатқаны біздерге зерттеу жасауға ықпал етті.

Қазақстан мәдениетінің алдында екі іргелі міндет тұр қазақы мәдениеттің өзіндік келбетін сақтап қалу және көркемдік кеңістік пен уақыт ырғағында қалыптасқан дәстүрлі өнердің негізінде оның даму сапасына игі әсер ету сондықтан уақытқа байланысты оның сапасын дамытқанда тас дәуіріндегі суреттік белгілерге көңіл бөлеміз. Ұлттық нақыштың тұрақтанып үлгіленуі осы кезден басталады. Одан кейін қазақ өнері үшін дәстүрлі мәдениет ретінде жалғасқан халықтық шығармашылық үлгілерінің ұлттық белгілері ғасырлар бойы жетіліп, XX ғасырдың басына дейін шындалып келді. Бұл бір ғана кеңістік ауқымындағы өзгерістер еді. Дегенмен, халық өнерін хронологиялық тәртіпке бағындыруға келе бермейтінін айтуымыз керек. Оның көркемдік тұрақты нақыштары қадым заманда қалыптасып, белгілі бір әлеуметтік-саяси және мәдени жағдайлардағы өзгерістерге байланысты ол өнерде жаңа сапалы реңдер пайда болып, ілкі өнер кейін соны қырынан көрінуі мүмкін Б.К. Байжігітов [1]. Сонымен бірге, ғалымның тағы бір көзқарасы көркемдік кеңістік пен уақыт ырғағындағы дүниетаным процесіндегі адамның ойлау бағытын аңғаратынымызды білдірген. Жалпы, басқадай зерттеушілер де жоғары да айтылғандарды негіздеп берген. Халықтың колөнерінің тағылымдық мәні туралы кезінде қазақ ағартушылары: Ш.Уәлиханов [2], А.Құнанбаев [3], Ы.Алтынсарин [4] да айтып өткен. Жалпы, ұлттық өнер түрлері өте көп, оның жіктелімі де бар. Біздер сол өнердің ішінде қолөнер бұйымдары мен оларды жасауға пайдаланған табиғи материалдар туралы қарастырамыз. Қазіргі әлемдік даму жағдайында өнер кеңістігіндегі

жаңаша бағыттардың көбеюі, шығармашылық еркіндікті қалыптастыруда. Олай дейтініміз, кейбір жағдайларда академиялық білімнің көркем өнерден шеттеліп жатқан да тұстары бар. Ойға, қиялға, еркіндік беріп, шығармашылық әркетте ізденістер жасап, өнер саласындағы білім алып жатқан жастар тарапынан көрініс береді. Бұл бағытта керек шығар, себебі, өз қиялы мен ойын еркін меңгеру де бүгінгі заман талабы. Дегенмен, академиялық білім де маңызды. Қай ұлттық қолөнері туралы айтқанда, әрбір бұйым сол халықтың тарихы мен дамуынан хабар беріп тұратыны анық. Қолөнер ұғымы жайлы түсініктеме бере отырып, бүгінгі экодизайн ұғымының сонау ерте заманнан қазақ халқының ұлттық мұрасы – қолөнерінен бастау алатынын көреміз.

Қолөнер – халқымыздың ұлттық мұрасы. Қазақтың ұлттық қолданбалы өнер тарихы көшпелі өмірдің салт-дәстүрімен тығыз байланысты. Халық шеберлері ұлттық қолөнер мұраларын өмірге әкелді. Яғни, ұста, ағаш шебері, зергер, ісмерлердің тынымсыз еңбегі арқылы қазақ қолөнерінің көркем туындылары пайда болды. Атап айтатын болсақ, ұсталар: найза, айбалта, семсер сияқты қару-жарақ түрлерін әзірлеген. Ал ағаш шеберлері киіз үйдің сүйегінен бастап, үй мүліктері: сандық, кебеже, асадал, тостаған, ожау, асау және музыка аспаптары: домбыра, қобыз, шертер, т.б. даярлаған. Зергерлер сәндік әшекей бұйымдар: сырға, білезік, алқа, өңіржиек, бойтұмар, шашбау, т.б. жасаған. Ісмерлер тоқыма, киіз басу, киім тігу өнерін дамытқан. Міне, оқыту мен көркем білім беру болмаса да, халық шеберлері мен ісмерлер өздерінің кәсібін дамытып, біздерге жеткізіп отыр. Дәл қазіргі жағдайда, экодизайн материалдары арқылы дәстүрлі ұлттық өнеріміз қолөнер бұйымдарының заманауи бағыты мен дамуы, ондағы материалдар құрамы мен сапасы, халыққа қолжетімділігі, нарықтағы сұраныс күйі біздер үшін аса маңызды болды. Сондықтан, соңғы екі, үш жылда әлемдік карантин Covid-2019 жағдайында онлайн және офлайн сауалнама құрастырылып, жүргізілді. Сауалнамаға, көркем білім беру ісіндегі тәжірибелі мамандар, білім алушылар және гуманитарлық білім беру бойынша да қатысты. Мұндағы мақсат жалпы, дәстүрлі ұлттық өнерге, қолөнер бұйымдарына, экодизайн ұғымына, нарықтағы экодизайн бұйымдарына сұраныстар, қолжетімділігі жайлы түсінік мен танымды, қызығушылықты, қажеттілікті, заманауи үлгілерін бақылау және анықтау болатын. Жүргізілген сауалнама нәтижелері мен өнер кеңістігіндегі көрмелер, шебер сыныптар, көркем білім берудегі көркем тоқыма, бейнелеу өнері, дизайн және т.б., мамандықтардағы білім беру нәтижелері де назарға алынды.

Негізгі бөлім. Қазіргі көркем білім берудегі оқыту процесін жан-жақты қайта қарап, дамытуды талап етуде. Оған бүгінгі ғаламдық өзгерістер мен жедел цифрлық дамуларда өз септігін тигізуде. Көркем білім беру немесе қазіргі білім беру стандарттары бойынша өнер бағыты бойынша білім алу деген ұғымдар бар. Осы аталған білім берудегі негізгі құрал – жаңаша білім беру бағдарламаларын әзірлеу ісі бар. Бұл жаңаша білім беру бағдарламалары бүгінгі қоғам мен әлемдік дағдарыстарда болып жатқан жағдайларға да жауап бере алатындай, келешек маманның білім деңгейінің теориялық және практикалық меңгерілуі толықтай ескеріледі. Білім беру бағдарламаларына тек суретші болып ғана шығу көзделмейді, өз өнерін көркемдік кеңістікте жүзеге асыра алатын, сол өнерді дамытуда өз-өзіне нарықтағы менеджмент, маркетинг жағынан да білімді болуы назарға алынады. Өнер саласында әсіресе дәстүрлі қолөнер бойынша жастардың білім алып, маман болуында белсенділік, сол мамандыққа қызығушылық аса жоғары көрсеткішті бермейтіні аңғара аламыз. Ал, шындығында ата кәсіп ұғымы бар, яғни ертеден әрбір халықтың өз тарихында бастау алып бүгінге жетіп отырған дәстүрлі қолөнері болып табылады. Ең алғашында тұрмыстық қажеттіліктен бастап, өркендей алған дәстүрлі қолөнер әрбір халықтың байырғы мәдениетінен хабар беріп, ерекшеленіп тұрады. Оны осыған дейінгі зерттеулер де жақсылап, мазмұндап көрсетіп берген. Мысалы (А.Қ.Ақышев, М.Х.Асылбеков, К.М.Байпақов, Ж.Қ.Қасымбаев т.б.) зерттеулерін жатқызуға болады.

Сонымен халықтық өнер ұғымы да өзінің тарихи болмысымен әрбір халықтың ұлттық өнері ұғымын беріп отыр. Түркі тілдес халықтар арасында өзіндік тән белгілері бар ата кәсіп, халықтық өнер, ұлттық өнер, дәстүрлі қолөнер деген жалпылама ұғымдар бар. Бұл аталған ұғымдардың баршасының әрбір халықтың өзіндік тарихы мен салт-дәстүрлері, тілі мен наным-сеніміне қарай жіктелімі болады. Жалпылама айтқанда, қазақ ұлттық өнеріндегі дәстүрлі және заманауи ұлттық өнердегі өзара ерекшеліктер мен бүгінгі күндегі бетбұрыстарды айқындау болып негізделеді. Қазақ халқының дәстүрлі ұлттық өнерінен де көшпелі болғаны, мал шаруашылығымен айналысып өмір кешуі де аңғарылады. Бұл біздер беріп отырған жалпылама мәліметтер әлі де зерттеп, дамытуды қажет етеді. Дамыған мемлекеттерде, дәстүрлі өнерді қайта

жаңғырту, жаңаша қалпына келтіруге аса назар аударылған. Өз тәжірибемізде, бар қолжетімді қазақ ұлттық дәстүрлі қолөнерін меңгеріп маман иесі болуға жағдай берілмей жатқанда, басқа мемлекеттерде өз халқының мәдени тарихы мен қолөнері және басқадай өнер түрлерін қалпына келтіру бойынша да мамандар әзірлеуге көңіл бөлінген. Ескіні сақтап, жаңаша қалпына келтіру ісі аса назарда екенін өнер мамандарынан да естіп, отырмыз. Соның бірі, Ақдениз университетіндегі, сәндік қолөнер факультетінің доценті Өмер Займоғлу берген сұхбаттан да, байқауға болады. Қазақстанда өнер саласынан білім беруде мемлекет тарапынан ақысыз оқытуға көңіл бөлінсе, дәстүрлі қолөнерге қызығушылар мен мамандар көбейе түсер еді, мен бұлай айту себебim онда болғанда, дәріс берген де және өздеріңіздей әріптестермен кездескенде, көп естимін. Өнер бойынша әсіресе дәстүрлі тоқыма, қолөнер мамандықтарында ақылы ғана оқу бар екенін. Мәселен, бізде оқу ақысыз, бірақ білімі барлар ғана қажетті емтихандарды тапсыра алған да ғана оқи алады. Ал, тапсырып оқи алмағандарға да мүмкіндіктер қарастырылған. Шағын кәсіпорындары және мамандандыру орталықтарында өз кәсіптерін жүргізе алатындай дәреже де тегін оқып, өнер үйрене алатынын айтып, сол түркі халқының дәстүрлі өнер түрлеріне жасалынған қарапайым халық арасындағы мекеме, ателье, үйірме, арт студияларға барып, экскурсия жасап өзара тәжірибе алмастырылды.

Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті мен Ақдениз университеті профессор-оқытушылар құрамының өзара тәжірибе алмасу іс-шаралары Анталия қаласында (21.06-29.06.2021 аралығында) өтті.

Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің, Өнер, мәдениет және спорт институты жас ғалымдары п.ғ.к., қауымдастырылған профессор А.С. Сманова, философия докторы PhD Ж.О. Небесаева, философия докторы PhD К.М. Бекболатовалар (Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы) Түркия елі, Анталия қаласында Ақдениз университетінің, Бейнелеу өнері факультетінде ғылыми іс-сапарда болды. (Сурет 1).

Сурет 1. Жоба мүшелері Ақдениз университетінің профессор оқытушылар құрамымен кездесу.

Ғылыми іс-сапар Қазақстан Республикасы білім және ғылыми министрілігінің, Ғылым комитеті жариялаған жас зерттеушілерге арналған гранттық қаржыландыру конкурсында мақұлданған ғылыми жоба: № АР08053283 - «Көркем білім берудегі дәстүрлі және заманауи ұлттық өнердегі экодизайн эволюциясы» тақырыбы аясында ұйымдастырылды.

Іс-сапар бағдарламасы Ақдениз университетінің PhD докторы, доцент Рамазан Ердем, PhD докторы, доцент м.а. Езиева Мариям Нехир, педагогика ғылымдарының докторы, доцент Өмер Займоғлумен өзара келісіп құрылды. Құрылған бағдарлама мазмұны негізгі үш кезеңде жоспарланды. Мұнда, аталған ғылыми жобаның шетелдік кеңесшісі Ақдениз университетінің PhD докторы, доцент Рамазан Ердем болғандықтан осы университет таңдалды.

Бірінші кезеңде: түрік халқы мен қазақ халқы дәстүрлі сәндік қолөнеріндегі ерекшеліктер; түрік халқы дәстүрлі сәндік қолөнеріне аялы көзқарастары; тарихи мәдени мұраларды сақтау мен

қайта жасау жұмыстары; көркем білім берудегі жаңашылдықтары; түрік тоқыма өнеріндегі смарт әдістер мен техникаларға ізденістер жасап, теориялық тұрғыдан негіздеу.

Екінші кезеңде: Акдениз университетінің, бейнелеу өнері факультетінің көркем білім берудегі бүгінгі жаңашылдықтары, түрік дәстүрлі мәдени мұраларын сақтау мен қайта жасауда орындалып жатқан іс-шаралар; табиғи материалдарды қолдану мүмкіндіктері смарт әдістер, техникалар көрсетіліп, талданды.

Үшінші кезеңде:

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Өнер, мәдениет және спорт институты, Акдениз университеті, бейнелеу өнері факультеті, Анталия мамандандыру орталығы, Анталия қаласындағы түрік халқы шеберлері мектептері «Sukoop», «ART» ательелерінде; «Bulut Resim&Gergeve» және т.б., өзара кездесу ұйымдастырылып, шеберлер мектебінен түсірілім берілді.(Сурет 2, 3,4)

Сурет 2. Жоба мүшелері «Анталия мамандандыру орталығы».

Сурет 3. «Sukoop» ательесінде

Сурет 4. Зубейде Явуздың Шеберлік сыныбынан үзінді

Бұл іс-сапар мақсаты, түркі тілдес мемлекеттер арасындағы жоғары көркем білім берудегі өзара тәжірибе алмасу мен халықаралық ынтымақтастықты көтеру де болып табылады. Әлемдегі әрбір халықтың мәдени коды ол ұлттық тілі, діні, мәдениеті, философиясы және дәстүрлі өнері екені белгілі. Түрік халқы мен қазақ халқы дәстүрлі сәндік қолөнеріндегі ортақ ұқсастықтар бар. Мәселен, тілдегі ұқсас мағынада сөздер кездесуі; діндегі наным-сенімдер, мәдениеттегі салт-дәстүрлер; біздің ізденістер бойынша дәстүрлі және заманауи сәндік қолөнердегі мәдени мұраларға түрік халқының аялы көзқарастары ерекше назар аударды. Себебі, әрбір жоғары мектеп және арнайы, социумдағы халық шеберлері болсын, жергілікті қолынан іс келетін шеберлер мектептеріне берілетін мүмкіндіктер қызықтырды.

Соның бірі, Ақдениз университеті, Бейнелеу өнері факультетінің көркем білім беру стратегияларында көрінді; Анталия мамандандыру орталығында ерекше жүзеге асырылғаны байқалды; Анталия қаласында «Sukoop» ательесінің жергілікті халық шеберлері үшін жасалған мүмкіндіктер ұнады. Яғни, жоғары білімі жоқ қолынан кәсіп келетін шеберлер ғана «Sukoop» ательесінде жұмыс жасайтыны, олардың шығармашылық жұмыстары нарыққа ұсынылатыны анықталды.

Қорытынды. Алдағы оқу жылында, екі университет арасында қосдипломды білім беру бағдарламасын дайындау; халықаралық рейтингісі жоғары журналдарда мақала жариялау, бірлескен ғылыми жобалар орындау; дәріс беру, симпозиум, көрмелер ұйымдастыру, бірлесіп оқу құралдарын дайындау сұрақтары қаралып, жоспарланып отыр.

Жоғары да айтылғандардың бәрін жалпы зерттеу мүмкін емес, қазақ халқының дәстүрлі ұлттық өнерінің ішіндегі экодизайн мәселесі мен ондағы эволюция ұғымын анықтау біздерге бүгінгі заманауи дәстүрлі ұлттық өнердегі жағдайларды бақылауға, талдауға ықпал етті. Жалпы өнер бағытында да әртүрлі жаңаша ұғымдар мен түсініктер өнер түрлері пайда болып, дамуда. Мұның кейбірі қолдау тауып жатса, кейбіреулері жат та болып жатыр. Өнер әлемі еркіндікте, өзіндік қиялмен ойлау да, шығармашылық, көркемдік кеңістікте даму табады. Мұның бәрі әрине өнер иесінің көркемдік біліміне, көзқарасына, ізденісіне тікелей байланысты. Өнер майталмандары арасында көшіріп салу және ізденіп, шығармашылыққа талпынып жұмыс жасау әрекеттерін байқауға болады. Яғни, тек шебер суретші ғана болып қалмай, өнер мен ғылыми ізденісті байланыстырып, шығармашылық жұмыстарға бет алу бағыты қажеттілікте. Дегенмен, шебер суретші болудың өзінде үлкен еңбек пен уақытты, шеберлікті меңгеру ізденістеріне қарай орын алатын ұзақ процесс. Бірақ тек сурет салу арқылы ғана емес, оқып, танымын кеңейтіп, өз сурет шеберлігінде өткен, үйренген әдістер мен әдістемелік даярлық кезеңдерін қағазда көрсете алатындай, баяндап, мақала ретінде жариялап өзіндік әдістемелік шеберліктерін нұқсаулық ретінде ұсынуға жету талаптары қойылуда. Міне, осының бәрі көркем білім беру мен өнер бағытындағы мамандар даярлаудың теориялық, әдістемелік, әдіснамалық негіздеулері бола алады. Ис-сапар жайлы кішігірім ақпараттарды түркия елі, Анталия қаласының «Мәдениет, спорт және өнер» баспа құралында жарияланды. Отандық және шетелдік көркем білім беру жағдайлары мен нарықтағы да қолөнер шеберлері жайлы да ізденістер мен нәтижелері алдағы мақалаларда берілетін болады.

Әдебиеттер

1. Байжігітов Б.К. Қазақтың қолөнері тарихы: Сәндік қолданбалы өнер және халықтық кәсіпшілік: арнайы жоғары кәсіби білім беретін оқу орындарына арналған оқу құралы. – Алматы, 2012. - 265 б.
2. Уәлиханов Ш. Таңдамалы. – Алматы, 1985.
3. Құнанбаев А. Нақыл сөздер. – Алматы: Көшпенділер, 2007. - 158 б.
4. Алтынсарин Ы. Таңдамалы педагогикалық мұралары. – Алматы: Рауан, 1991.

ӘОЖ 67:007; 67:001.891.57

МРНТИ 64.01.77

¹Г.Б.Арыстанова, Г. Асқарбекова², А. Қабланова³

¹Абай атындағы ҚазҰПУнің «Дизайн» кафедрасының оқытушысы, Алматы қаласы, Қазақстан, e-mail: viagulnur@mail.ru

²Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті

³Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті

ҚАЗАҚИ ЭТНО КИІМІНІҢ ДАМУЫН ЗАМАНАУИ ТҮРҒЫДА ТАЛДАУ

Аңдатпа

Қазақ ұлттық киімі ежелден келе жатқан салт-дәстүр негізінде орындалған, қазақ халқының болмысына тән, тазалық пен байлықты дәріптейтін киім үлгісі десе болады. Қазақ халқы мәнезі мен сипаты бойынша: сабырлы, ақылды, шыдамды, әрі төзімді, дана, дара елдердің бірі. Қыз-келіншектер мен әйелдер киімдерінде көбінесе ақ түстер араласып жанә жасыл түспен ақшыл түстердің үйлесімділігі, ал үлкендеу әйелдер киімдерінде қоңырқай, ашық қоңыр, бозғылт түстер қолданылған. Бұл түстер де тектен текке таңдала салмаған, әр түстің әр тоны өз рөлін, мағынасын білдірген. Қазақ киімінің зерттеу жұмыстарымен С.Ж. Асанова, М.А.Нұржасарова, Л.Шілдебаева, Ұ.М. Абдижаппрова және т.б. ғалымдар айналысқан. Әр ғалымның жеке көзқарасы, жеке танымы, жеке зерттеулері және өзіндік тәсілдері бар маман иелері деуге болады. Ал қазыргы кезде қазақ

ұлттық киімін әжірибе бойынша жүзеге асырып, дамытып жатқан жеке кәсіпкерлер мен дизайнерлер және сән үйлері де сан алуан.

Түйін сөздер: қазақ ұлттық киімі, киімдер жиынтығы, әйелдер киімі, ерлер киімі, балалар киімі, қазақ халқы, ұлттық киімнің мағынасы.

Аннотация

¹Г.Б.Арыстанова, Г. Аскарбекова², А. Кабланова³

СОВРЕМЕННЫЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ КАЗАХСКОЙ ЭТНО ОДЕЖДЫ

*¹Преподаватель кафедры «Дизайн» КазНПУ имени Абая, Казахстан, г.Алматы,
e-mail: viagulnur@mail.ru*

²Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая

³Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая

Казахская национальная одежда-это форма одежды, выполненная на основе древних традиций и обычаев, олицетворяющая чистоту и богатство казахского народа. Казахский народ по своему значению и характеру: спокойный, умный, терпеливый, выносливый, мудрый, один из немногих. В женском и женском наряде чаще всего смешивались белые цвета и сочетались светлые оттенки с зеленым, а в более старших женских нарядах использовались коричневые, светло-коричневые, бледные цвета. Эти цвета тоже не были выбраны по происхождению, каждый тон каждого цвета играл свою роль, смысл. Исследовательскими работами казахской одежды занимались С. Ж. Асанова, М. А. Нуржасарова, Л. Шильдебаяева, У. М. Абдизаппрова и др. Можно сказать, что у каждого ученого есть свои взгляды, свои познания, свои исследования и свои подходы. А в казыргы очень разнообразны индивидуальные предприниматели, дизайнеры и дома моды, которые в свое время реализовали и развивают Казахскую национальную одежду.

Ключевые слова: Казахская национальная одежда, комплекты одежды, женская одежда, мужская одежда, детская одежда, казахский народ, значение национальной одежды.

Abstract

MODERN ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF KAZAKH ETHNO CLOTHING

G.B.Arystanova¹, G. Askarbekova², A. Kablanova³

*¹Lecturer of the Department of "Design" of Abai KazNPU, Kazakhstan, Almaty, e-mail:
viagulnur@mail.ru*

*²Student of the 5th year of the specialty "Fashion Design"
of KazNPU named after Abaya*

*³Student of the 5th year of the specialty "Fashion Design"
of KazNPU named after Abaya*

Kazakh national dress is a form of clothing made based on ancient traditions and customs, embodying the purity and wealth of the Kazakh people. Kazakh people by their meaning and character: calm, intelligent, patient, hardy, wise, one of the few. In women and women's attire, white colors were most often mixed and light shades were combined with green and in older women's outfits, brown, light brown, pale colors were used. These colors were also not chosen by origin, each tone of each color played its role, meaning. S. Zh. Asanova, M. A. Nurzhasarova, L. Shildebayeva, U. M. Abdizhapprova and others, carried out research works of Kazakh clothing. We can say that every scientist has his own views, his own knowledge, his own research and his own approaches. In addition, in kazyrgy, individual entrepreneurs, designers and fashion houses are very diverse, who at one time implemented and develop Kazakh national clothing.

Keywords: Kazakh national clothing, clothing sets, women's clothing, men's clothing, children's clothing, Kazakh people, the meaning of national clothing.

Негізгі бөлім

Қазақ ұлттық киімі ежелден келе жатқан салт-дәстүр негізінде орындалған, қазақ халқының болмысына тән, тазалық пен байлықты дәріптейтін киім үлгісі десе болады. Қазақ халқы мәнезі мен сипаты бойынша: сабырлы, ақылды, шыдамды, әрі төзімді, дана, дара елдердің бірі. Сондықтан, қазақ халқының киім үлгісінде қазақ халқының мінез-құлқына сай, яғни:

-түс жағынан: қанық жасыл;
қанық қызыл;
ашық түсті болып келеді.

Қыз-келіншектер мен әйелдер киімдерінде көбінесе ақ түстер араласып жанә жасыл түспен ақшыл түстердің үйлесімділігі, ал үлкендеу әйелдер киімдерінде қоңырқай, ашық қоңыр, бозғылт түстер қолданылған. Бұл түстер де тектен текке таңдала салмаған, әр түстің әр тоны өз рөлін, мағынасын білдірген.

Кішкентай ғыз балаларда қызыл және жасыл, күлгін және көгілдір түстер үйлесімділігімен қанық ашық түстер қолданылуымен орындалған. Бұл түстердің мағынасы баланың болашағы жарқын болсын, жолы ашық болсын деген мағынаны білдірген.

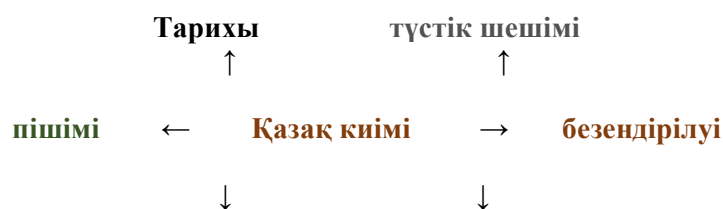
Ал жас қыздар киімдері қою қызыл, қою жасыл және қанық түстердің үйлесімділігімен орындалған. Яғни, олардың болашақ атаулары берекелі, бай қуатты, өнегелі, үлгілі отбасыға айналсын деген мағынаны білдірген. Ал енді жасы келген адамдар, әйел немесе ер адамдар өмір көрген, жасауын жасап, асарын асап алғандықтан оларға жан тыныштығы мен бірқалыпты, байсалды өмірлері жалғасын тапсын деген мағынада киімдерінің түстері де қоңырқай түсті, байсалды жасыл немесе қызыл түстері қолданылған. Осы зерттеу жұмысы ежелгі қаза киімдерімен осы заманға дейін дамуын талдау негізінде анықталды десек те болады.

Қазақ киімінің зерттеу жұмыстарымен С.Ж. Асанова, М.А.Нұржасарова, Л.Шілдебаева, Ұ.М. Абдижаппрова, Жәнібеков Ө. және т.б. ғалымдар айналысқан. Әр ғалымның жеке көзқарасы, жеке танымы, жеке зерттеулері және өзіндік тәсілдері бар маман иелері деуге болады. Ал қазыргы кезде қазақ ұлттық киімін әжірибе бойынша жүзеге асырып, дамытып жатқан жеке кәсіпкерлер мен дизайнерлер және сән үйлері де сан алуан. [1,2,3]

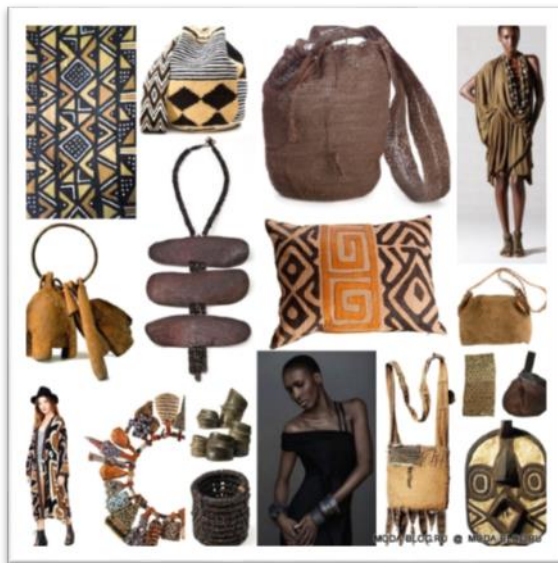
Бірі заманауи тұрғыда орындап дамытып жатса, бірі дәстүрлі қазақ киімін одан арман әрлердіріп, заманауи материалдармен фурнитуралардың көмегімен қайта жағартуда. Жалпы, қазақ киімі жайлы зерттей берсе шексіз терең ғылыми идеялармен шығармашылық талпыныс ала беруге болады.

Атап айтсақ, жоғарыда аталып кеткен ғалымдардың жұмыстарына қарасақ, бірі қазақ киімінде қолданылатын ою-өрнектер жайлы ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізсе, бірі қазақ киімінің пішімі және сұлбасы жайлы зерттеу жұмыстарымен көптеген оқу құралдарымен диссертациялық жұмыстарын атқарған. Ал, бірі қазақ халқының ұлттық зергерлік бұйымдарын зерттеп, оларды дәріптеген. Сол сияқты қазақ киімнің тұтас образ ретінде де, әр бұйымды жеке зерттеп те, көптеген ғылыми зерттеу жұмыстары орындалды десек те болады.

Сонымен қатар, ою – өрнектің де мағынасы мен мәні зор рөл атқаруда. Мысалы: бас киімде қолданылатын оюлар аяқ киімдерде қолданылмайды, балалар киімдерінде қолданылатын оюлар ересек адамдарда да қолданылмайды, әйелдер киімдерінде қолданылатын оюлар ерлер киімдерінде қолданылмайды деген тәрізді. Сондықтан киімде көрсетілген ою-өрнек түрі де киімге бір өзіндік мағына беріп, қолданылатын адамға қандай әсер беретіндігін білдірген.

Ал маталарының фактурасы да сан қилы, түкті жануар терісіндей, рельефты колтырауын терісіндей және жылтыр жыланның сыртындай сөмке, бас киім, тіпті көзілдірік шеттерінде де кеңінен қолданылатын тренд болып кездеседі. Төмендегі 3-суретте осы сипатқа сай киім және аксессуарлар түрлері көрсетілген.

Сурет -3 Африкалық этно стиль киімдері мен қосымша заттары

Этно-авангард стиліндегі әйелдер топтамасын жобалау үшін алдымен, этно бағытты анықтау қажет. Яғни, қазақша ба,ытта ма, европалық бағытта ма, африкалық этно бағытында ма, әлде шығыс елдері стиліндегі бағытында ма? Содан кейін ғана, жұмысты ары қарай зерттеп келесі сатылар,а қойылған тапсырмаларды орындауға кірісу керек. Яғни, кімге арналған бұйым, ерлерге немесе әйелдерге, балаларға немесе қарттарға, салтанатты немесе тұрмыстық киім деген тәрізді.

Қорытынды

Зерттеу жұмысын қорыта келе, қазақ киімінің замануи тұрғыда дауы талданып, оған қандай факторлар әсер ететіндігі көрсетіліп, қазақ ұлттық киімінің жас дизайнерлерің көзқарасы бойынша қалай жіктелетіндігі анықталды. Жоғарыдағы 3-суретте көрсетілгендей қазақ киімінің тарауы шексіз кете беретін, бірақ өзінің белгілі негізі бар және өте бай киім үлгісініне жататыны анықталып тұр. Қазақтың киімі тамыр ретінде жердің астынан қоректеніп, яғни бізге дейінгі ата бабаларымыз енгізіп кеткен қа,адалар қалыптасып, ол жер бетіне яғни заманауи кезеңге шығып, әр тармағы көптеген тармақшаларға бөлініп замануи тұрғыда жіктеліп жатқандығын көруге болады. Бізден кейінгі ұрпақ та осы кең тараған ағашты одан арман жасыл дапырақтарын желбіретіп, кеңейтетіндігіне кйміл сенімдеміз.

Сонымен қатар, ұлттық киімге деген ықылас пен махаббатты жоғалпай, оны ары қарай келесі ұрпаққа дұрыс жеткізуіміз және оның ары қарай да дұрыс дамуына біздің ықпалымыз зор болатындығы анық. Сондықтан, ата – бабаларымыздың бізге беріп кеткен, тастап кеткен қымбат ұлттық құндылықтарымызды келесі ұрпаққа дұрыс жеткізу әрқайсымыздың қолымызда және ол бізге жүктелген міндет десек те болады.

Әдебиеттер

1. Шильдебаева Л.К. Разработка методики проектирования современной одежды на основе традиционного казахского костюма: автореф. ...канд.техн.наук. -Алматы, 2004. - С.15.
2. Жәнібеков Ө. Қазақ киімі. — Алматы: Өнер, 1996.- Б.12.
3. Нуржасарова М. А. Теоретические и методологические принципы проектирования современной одежды на основе традиционного казахского костюма: диссертация ... доктора технических наук: 05.19.04. - Алматы, 2005. - 443 с. : ил.

ӘОЖ 67:007; 67:001.891.57

МРНТИ 64.01.77

Е.О.Омарова¹, Б. Тынымбай², А.Орынбек³

¹Абай атындағы ҚазҰПУнің «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к., Алматы қаласы, Қазақстан, e-mail: erke_80@mail.ru

²Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті

³Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті

XX ҒАСЫРДЫҢ СӘН БАСТАУЫ ЖӘНЕ ЭПОХА ПОРТРЕТІ

Аңдатпа

Ұсынылған мақалада адам өмірінің әртүрлі аспектілерінде «сән» дегеніміз не екені туралы қысқаша түсінік беріледі. XX ғасырдың басындағы сән мен портрет эпохасы зерделенеді. Сол уақыттағы сәннің негізгі ерекшеліктеріне назар аударылды.

Түйін сөздер: сән, портрет, эпоха, өмір стилі, киім үлгісі, жиырма жылдық, ғасыр.

Аннотация

Е.О.Омарова¹, Б.Тынымбай², А.Орынбек³

МОДА НАЧАЛА XX ВЕКА И ЭПОХА ПОРТРЕТА

¹Старший преподаватель, к.т.н. кафедры «Дизайн» КазНПУ имени Абая, Казахстан, г.Алматы, e-mail: erke_80@mail.ru

²Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая

³Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая

В представленной статье дается краткое представление о том, что такое «мода» в различных аспектах человеческой жизни. Изучается мода и портретная эпоха начала XX века. Основное внимание было уделено основным особенностям моды того времени.

Ключевые слова: мода, портрет, эпоха, стиль жизни, одежда, двадцатилетие, век.

Abstract

FASHION OF THE EARLY XX CENTURY AND THE ERA OF THE PORTRAIT

Е.О.Омарова¹, Б. Tynymbay², А. Orynbe³

¹Lecturer of the Department of "Design" of Abai KazNPU, Kazakhstan, Almaty, e-mail: erke_80@mail.ru

²⁵ Th year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

³⁵ Th year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

The presented article gives a brief idea of what "fashion" is in various aspects of human life. Fashion and the portrait era of the early twentieth century are being studied. The main attention was paid to the main features of fashion of that time.

Keywords: fashion, portrait, epoch, lifestyle, clothing, twenty years, century.

Бүгінгі күнделікті өмірде кеңінен қолданылатын «мода» немесе «сән» дегеніміз не? Сәннің ең алдымен әлеуметтік құбылыс әрі халықтың тығыздығы жоғары және қоғамда белсенді процестердің болуы жағдайында ғана мүмкін болатынын білуіміз қажет. Бұл сөз орыс тіліне XVII ғасырда келді, ал қазақ жеріне ресми деректерде 1947 жылы келген делінеді. Дегенмен қазақ халқының әйелдер мен ерлерге арналған киімдері мен әшекейлері қандай да бір сәннің төресі секілді. Алайда ол дәуірде сән жайлы нық тұжырым қалыптаспағандықтан дәстүрдің жарқын үлгісі ретінде қабылданады.

Сән - құбылыс ретінде адам қызметінің әртүрлі, яғни экономикалық, эстетикалық, психологиялық салаларында көрінеді. Сән тақырыбы бойынша тарих, мәдениет теориясы, эстетика, экономика, психология, әлеуметтану, этнография сонымен қатар философияда ғылыми зерттеулер бар. Сән мәселесін Ф.Фишер, Г.Лукач, Т.Адорно, Г.Блумер, Г.Симмель, Т.Веблен, М.Вебер, Д.Рисман, Р.Барт, З.Фрейд, Э.Фромм, Дж.Флогель және басқалар зерттейді. Қоғамда элиталық топтар жалпы сәнді қалыптастырады, оған белсенді қатысады және оны таратады.

XX ғасыр сәні барлық дәуірлердің ішіндегі ең жарқыны десек қателеспейміз. «Шулы жиырма жылдық», «алтын жиырма жылдық» деген атаулар үлкен сынақтар мен толқулар кезеңін алмастырған онжылдыққа бекер берілмеді. XX ғасыр әлемдік сән тарихындағы бетбұрыс кезеңі. Бұл кезеңдегі сәннің қалыптасуына үлкен әсер еткен бірінші дүниежүзілік соғыс XIX ғасырға тән ұғымдарды, сән мен стильді жиырмасыншы ғасырдан бөлектеп, сүзгіден өткізді.

Соғыс уақыты әйелдердің дүниетанымына әсер етпей қоймады. Ер адамдар соғысып жатты, тиісінше әйелдер өз міндеттерін орындауға және жаңа мамандықтарды игеруге мәжбүр болды. Фабрикалар мен зауыттардағы ауыр жұмыс, госпитальдарда жараланғандарға күтім жасау, ор қазу, өрт сөндірушілердің, полицейлердің және басқалардың функцияларын орындау қажеттілігі әйелдердің мінезін тез өзгертті. Ішкі жан дүниесі ғана емес, әйелдер сыртқы жағынан да өзгерді.

Бірінші дүниежүзілік соғысқа дейінгі әйелдердің киімі соғыс уақытында мүлдем қолайсыз болды. Тылда жұмыс істейтін әйелдерге ыңғайлы, әмбебап заттар қажет болғаны ақиқат. Осы тұста корсеттер әйелдер тұрмысынан мүлде жоғалып, киім-кешектер жеңілдеуге әкелді, көйлектер мен юбкалар қысқарды.

Әскер үшін тігілген киім күнделікті тыл өміріне де сіңісіп кетті. Мәселен бүгінгі күнге дейін танымал және сүйікті траншея пальтосы Британдық армия сарбаздарына сырт киім ретінде ұсынылды. Томас Берберридің әмбебап өнертабысы, ол кезде су өткізбейтін габардиннен тігілген-тін, кейін әйелдер бейбіт жылдарда кие берді.

Сурет 1 – «Тренчкот» пальтосы. Соғыс кезеңіндегі әйелдер киім үлгісі

Соғыстан кейінгі өмірдің жаңа ырғағы жаңа стильдің пайда болуына ықпал етті. Әйелдер бұрынғы сән стандарттарына оралғысы келмеді. Олар көйлектің бос силуэтіне, яғни корсетсіз, қысқалау, түзу, жұмыста, қалалық көлікте, кезектерде әлдеқайда ыңғайлы киімдерге мүдделі болды. Осылайша босаңсыған әйелдер шаштарын қысқартып, ерлер гардеробынан киімдерді алып, ерлер мамандықтарын игере бастады.

XX ғасырдың басындағы әйелдер сәні – бұл «әдемі дәуірдің» көрінісі. Осы сәттегі сәннің ерекшелігі:

- қыздарға арналған ерлер костюмдері;
- фигураны мінсіз етуге тырысу;
- киім үлгілерінде белгілі бір өрескелдік байқалды.

XX ғасырдың басындағы әйелдер сәнінің ең көрнекті, аңызға айналған эталоны - Марлен Дитрих болды.

Сурет 2 – Әйелдердің жаңа стилі

Екінші дүниежүзілік соғыс тек адамдардың өміріне ғана емес, сән мен стильге де әсер етті. Сол уақыттың ерекшелігі:

- вульгарлілікті өзгерткен қарапайымдылық;
- ыңғайлылық пен жайлылық.

Осы кезеңде киім жасау үшін маталарды қолдануға шектеу қойылды. Ол кездегі жалғыз қуандатыны шляпалар болды. Себебі шектеулер аксессуарларға арналған материалдарға әсер етпеді, нәтижесінде өте батыл дизайндағы шляпалар мен шалбарлар танымалдықтың шыңында болды. Шляпалар әйелдерге ерекшеленуге әрі даралықты көрсетуге көмектесті, сондай-ақ шашты жасырып, киімге талғампаздық қосты.

Сурет 3 – Екінші дүниежүзілік соғыстан соң

Сәл кейін қайтадан сұлулық стандарты жұқа белі мен бюсті бар қыздар болды. Бұл уақыттың негізгі ерекшеліктері белді ерекшелейтін киім, түйреуіштер, декольтелер болды. XX ғасырдың сән тарихы 60-шы жылдарды ерекше атап өтеді.

Сурет 4 – Мәдени революция

Осы онжылдықта нағыз мәдени революция болды. 60-шы жылдардың негізгі ерекшеліктері:

- Жаңа құбылыс – жастар сәні.

- Мини. Мэри Куант нағыз сенсация жасады. Оған әйелдер ұзын аяқтарын керемет көрсететін стильді көйлектер үшін риза. Біраз уақыттан кейін Пьер Карден жоғары етік енгізді.

Хиппи. 60-жылдардың соңында бұл ағын тез қарқын алды. Ашық түстер, ыңғайлы киім, ыңғайлылық пен еркіндік.

XX ғасырдың басталуымен портретте суретшіге үстемдік орнады. Өз стилін көрсету абсолютті міндетке айналады. Бірақ суретшілердің барлық стилистикалық және рухани ізденістері әлі күнге дейін адамның көзқарасы мен оның әлемдегі орнын дәл көрсетуге бағытталған.

Фотосуреттің пайда болуымен кескіндеме жаңа бейнелеу тілі мен жаңа идеяларды іздестіріп жатыр. Фотода, дәстүрлі сурет кескініндегідей, біз модельді тек бір жағынан көре аламыз. Кубизмнің негізін қалаушы Пабло Пикассо ерекше көркемдік шешім табады. Адамның үш өлшемді бейнесін алдымен бөліктерге бөліп, содан кейін композиция заңдарына сәйкес келтіруге болады.

Кім не айтса да, адам туралы алғашқы әсер оның сыртқы келбетінен туындайды. Сәнді білу әрқашан тәрбиенің белгісі. Сән өзгереді, жаңартылады және әрқайсымыз одан өзімізге ыңғайлысын табуымыз керек. Киіну өнері өзіне сәйкес келетін заттарды қолдана отырып, киім-кешектерді біріктіру қабілетінен тұрады. Кейбір сәнгерлер жеке болуға тырысып, әйгілі модельдерді дәл көшіреді. Сәнде стандарт болмауы мүмкін екенін түсіну керек, әйтпесе адам өзінің жеке басын жоғалтады. Сән белгілі бір үлгіге бағынудан емес, өзіңіздің жеке стиліңізді таңдаудан, сізге не сәйкес келетінін анықтаудан тұрады.

Бүгінгі таңда сән туралы адамдар көбірек ойлана бастады. Біз бейтаныс адамдарды киген нәрселерімен бағалаймыз, себебі бұл олар туралы білетін жалғыз нәрсе.

Қорыта келе сән біздің өміріміздің ажырамас бөлігі, дегенмен қымбат және сәнді киіну әр жанның жеке мүмкіндігіне байланысты болмақ. «XX ғасыр сәні» бүгінгі сәнді қалыптастырған қиялдар мен бейнелер әлеміне таңғажайып саяхат. XX ғасыр сәні – бұл Коко Шанель, Мадлен Вионне, Джорджио Армани, Йожи Ямамото, Энди Уорхол, Жан Кокто және XX ғасырдың сән идеясын өзгерткен басқа да авторлармен бағаланады.

Әбиеттер:

1. Женская мода XX века – Электронды ресурс. <http://fashionlib.ru/books/item/f00/s00/z0000006/index.shtml>
2. Сән әлемінің тарихынан - Электронды ресурс. <https://www.altyn-orda.kz/kazaksha-san-aleminin-tarixynan/>
3. Сән әлемі – Электронды ресурс. <http://blog.karlib.kz/kz/node/1682>

ӘОЖ- 77 (557)

МРНТИ – 30.03.47

Мухадиев Ә.М¹, Байқұлақов Н.Т.²

¹Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, сәулет ғылымдарының кандидаты. Алматы қ-сы., Қазақстан. тел: 8-700-928-97-52; E-mail: akimbek m@mail.ru

²Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы. Алматы қ-сы., Қазақстан. тел: 8-701-730-82-33; E-mail: nurlantaubay@mail.ru

ӘЙНЕКТІ ЗАМАНАУИ СӘУЛЕТ ДИЗАЙНЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аңдатпа

Мақалада әйнекті құрылыста қолдану, тұрғын үйлерде, ірі жобалар мен өндірістік сәулетте пайдалану мәселесі қозғалады. Қазіргі кездегі көптеген сәулет ғимараттарында негізгі материал және дизайн элементтері ретінде әйнек өз орнын табуда.

Мөлдірлігі жағынан табиғи және жасанды әйнектердің барлық түрлеріне ортақ қасиет төзімділік пен тұнық кристалл материалдардың құрылымына байланысты, ғылыми зерттеулерден мысалдар келтіріледі. Әйнектен жасалған құрылыс материалы ыңғайлы да қауіпсіз, қолданыста төзімді де қарапайым, эстетикалық және пластикалық жағынан құрылыс жұмыстарын едәуір жеңілдететіндігі баяндалады.

Көне заманнан әйнекті қолдану басымдығы Мысырда қалыптасты, бұл Джоссер пирамидасының (б.з. д. XXVII ғасыр) ішкі қаптамаларының шыныдан жасалған фаянс плиткалары, одан да ерте кезеңге тән фаянс әшекейлерінің осы өңірде табылуы, яғни әйнек Мысырда 5 мың жыл бұрын пайда болғаны жайында дәлелді мысалдар келтіріледі.

Ежелгі Месопотамиядан табылған ескерткіштер, әсіресе Шумер мен Аккадта, Ашнунака аймағындағы - мөлдір әйнектің жылтыр бетін қабырғаларды безендіруге пайдаланғандығы шамамен төрт жарым мың жыл бұрын болғаны мақалада ғылыми тұрғыдан қаралады.

Берлин мұражайында сақталған диаметрі шамамен 9 мм жасыл түсті моншак, әйнек жасаудың ежелгі үлгілерінің бірі болып саналады. Оны мысырлықтар Гиза маңында тапқан, кейбір идеяларға сәйкес оның орындалғанына бес жарым мың жыл екендігін орыс зерттеушісі Н. Н. Качалов атап өтті.

Құрылыс және жөндеу жұмыстарында сұранысқа ие материалдардың бірі-құрылыс әйнегі. Әйнекпен қапталған ғимарат күннің тұнық та мөлдір нұрын, табиғи жарық сәулесін ішкі кеңістікке кедергісіз өткізіп, оны кең де, әсем-күнды етіп көрсетуі жайында жан-жақты түсінік беріледі.

Әйнек құрылыста қолданылатын ең көне материалдардың бірі және оның қасиеттерінің алуан түрлілігіне байланысты адам тәжірибесінде бірегей құрылыс элементі болып табылады.

Осы қасиеттерін, әйнектің сәулеттегі жаңа дәуірінің басталуын, мынадай түсініктермен сипаттауға болады: «Әйнек дегеніміз – жаңа сәулет, ал жаңа сәулет дегеніміз - әйнекті қолдану мүмкіндіктері».

Түйін сөздер: әйнектің жаңа дәуірі, негізгі құрылыс материалы, жаңа сәулет, қолдану мүмкіндіктері, композициялық үйлесімділік.

Аннотация

Мухадиев Ә.М.¹, Байқулаков Н.Т.²

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИМЕНЕНИЯ СТЕКЛА В СОВРЕМЕННОМ АРХИТЕКТУРНОМ ДИЗАЙНЕ

¹*Казахский национальный педагогический университет имени Абая, старший преподаватель кафедры «Дизайн», кандидат архитектурных наук. г. Алматы, Казахстан. Қазақстан. тел: 8-700-928-97-52;*

E-mail: akimbek_m@mail.ru

²*Старший преподаватель кафедры «Дизайн» Казахского национального педагогического университета имени Абая. г. Алматы, Казахстан. тел: 8-701-730-82-33; E-mail:*

nurlantaubay@mail.ru

В статье рассматривается использование стекла в строительстве, в основном жилых домах, в проектах крупных общественных сооружений и промышленных зданиях. В современной архитектуре стекло становится основным материалом и элементом дизайна во многих зданиях и сооружениях.

Освещены вопросы комплексного подхода остекления, о том что, стекло помогает мягко и естественно увеличить размеры помещения, а также облегчает доступ открытому потоку дневного света, - что само по себе повышает как внутренний комфорт обитателей дома, ценность самого жилья так и любого современного сооружения.

Общими свойствами для всех видов натурального и искусственного стекла по прозрачности являются стойкость и структура прозрачных кристаллических материалов, приводятся примеры из научных исследований. Отмечается, что строительный материал из стекла удобен и безопасен, устойчив и прост в использовании, значительно упрощает строительные работы с эстетической и пластиковой стороны.

С древнейших времен приоритет использования стекла формировался в Египте, приводя примеры того, что фаянсовая плитка из стекла внутренних облицовок пирамиды Джоссера (XXVII век до н. э.), а еще более ранние фаянсовые украшения были обнаружены в этом регионе, то есть стекло появилось в Египте более 5 тысяч лет назад.

Памятникам, найденным в Древней Месопотамии, в Шумере и Аккаде, район Ашнуаки - составляет около четырех с половиной тысяч лет, где, в строительстве использовалась глянцевая поверхность прозрачного стекла для отделки стен.

Бусины зеленого цвета диаметром около 9 мм, хранящиеся в Берлинском музее, считаются одним из самых древних образцов изготовления стекла, найденный египтянами под Гизой, которому исполняется пять с половиной тысяч лет, отмечал русский исследователь Н. Н. Качалов.

Одним из самых востребованных материалов в строительстве и ремонте является строительное стекло. Здание, облицованное стеклом, дает всестороннее представление о том, как яркий и прозрачный свет солнца, естественный свет беспрепятственно проникает во внутреннее пространство, делая интерьер просторным и красочно-ценным.

Стекло является одним из старейших материалов, используемых в строительстве, и благодаря разнообразию его свойств, является уникальным строительным элементом в человеческой практике.

Стекло – удобный, безопасный, прочный, неприхотливый в эксплуатации, пластичный и эстетичный материал – значительно облегчил людям жизнь, обозначив начало стеклянного века: «Мы говорим стекло – подразумеваем новую архитектуру, говорим новая архитектура – подразумеваем стекло».

Ключевые слова: новые возможности стекла, основной материал, новая архитектура, возможности применения, композиционная взаимосвязь.

Abstract

NEW TECHNOLOGIES OF GLASS APPLICATION IN MODERN ARCHITECTURAL DESIGN

Mukhadiyev A. M¹., Baikulakov N. T².

¹*Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Senior Lecturer of the Design Department, Candidate of Architectural Sciences. Almaty, Kazakhstan. Қазақстан. тел: 8-700-928-97-52;*

E-mail: akimbek m@mail.ru

²*Senior Lecturer of the Design Department of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay. Almaty, Kazakhstan. тел:8-701-730-82-33; E-mail: nurlantaubay@mail.ru*

The article discusses the use of glass in construction, mainly residential buildings, in projects of large public buildings and industrial buildings. In modern architecture, glass becomes the main material and design element in many buildings and structures.

The issues of an integrated approach to glazing are highlighted, that glass helps to gently and naturally increase the size of the room, and also facilitates access to an open stream of daylight, which in itself increases both the internal comfort of the inhabitants of the house, the value of the housing itself and any modern structure.

Common properties for all types of natural and artificial glass in terms of transparency are the durability and structure of transparent crystalline materials, examples from scientific research are given. It is noted that the building material made of glass is convenient and safe, stable and easy to use, greatly simplifies construction work from the aesthetic and plastic side.

Since ancient times, the priority of using glass has been formed in Egypt, giving examples of the fact that faience tiles from the glass of the internal facings of the pyramid of Jossier (XXVII century BC), and even earlier faience decorations were discovered in this region, that is, glass appeared in Egypt more than 5 thousand years ago.

The monuments found in Ancient Mesopotamia, in Sumer and Akkad, the Ashnunaki area is about four and a half thousand years old, where a glossy surface of transparent glass was used in the construction for wall decoration.

Green beads with a diameter of about 9 mm, stored in the Berlin Museum, are considered one of the oldest examples of glass making, found by the Egyptians near Giza, which is five and a half thousand years old, noted Russian researcher N. N. Kachalov.

One of the most popular materials in construction and repair is construction glass. The building, lined with glass, gives a comprehensive idea of how bright and transparent the light of the sun, natural light freely penetrates into the interior space, making the interior spacious and colorfully valuable.

Glass is one of the oldest materials used in construction, and due to the variety of its properties, it is a unique building element in human practice.

Glass – a convenient, safe, durable, unpretentious in operation, plastic and aesthetic material – has greatly facilitated people's lives, marking the beginning of the glass age: «We say glass – we mean new architecture, we say new architecture – we mean glass»

Keywords: new possibilities of glass, basic material, new architecture, application possibilities, composite loan connection.

Әйнек - әмбебап құрылыс материалы, сырт көзге нәзік көрінгенімен, өте берік, экологиялық таза және химиялық кері әсерлерге бергісіз. Дегенмен, әйнектің ең басты қасиеті –

сәулетші мен дизайнердің ұшқыр қиялының самғауына шексіз мүмкіндіктер береді.

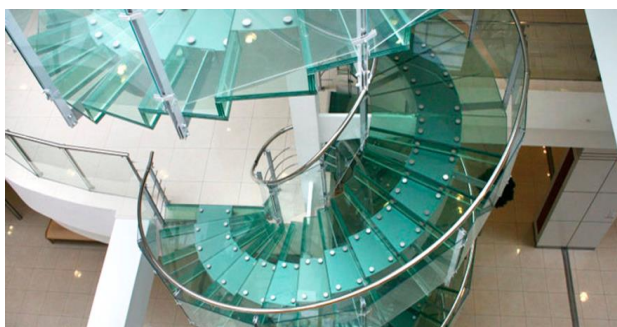
Бүгінгі күндері әйнек ғимарат құрылысы мен дизайнның барлық саласында жаңа технологияларға сай қолданыс табауда [1]. Ол әмбебап, жан – жақты, көптеген салада ұтымды қолданылатын құрылыс материалы, химиялық төзімді. Сондай-ақ, ең басты артықшылығы сәулет құрылысында әйнектің рөлін асыра бағалау мүмкін емес, жеңілдетілген қаптама материалдарды ғимараттардың қасбеттерін, тұнық та мөлдір құрылымдарды, шыны төбелерді, қабырғаларды, бөлімдерді, фонтандардан, шатырлардан, шыны баспалдақ, шкафтар мен қоршауларға арналған көптеген элементтер формасын сәнді, заманауи технологияларға сай жасалуын қамтиды (1 сурет).

Әйнектен жасалған сәулет ғимараттары қазіргі заманғы көптеген сәулетшілер мен дизайнерлер үшін көз тартымды, көңілге қонымды қоршаған әлемнің сәнді де әсем ғажайып құбылмалы бейнесін қалыптастырады. Әйнек талшығы – ХХ ғасырдың 30-шы жылдарынан бастап шыққан жаңа өнім.

Әйнек талшығы жоғары температураға төзімді, шірімейді, бөлектеу, жылу тосу сияқты қасиеттері бар. Электр жабдықтары, алтын қорыту, транспорт және мемлекеттік қорғаныс жүйелері сияқты салаларда кеңінен қолданылады [2]. АҚШ-тың «Аполлон» жоспары кезіндегі ғарыш кемесіндегі ғарышкер киетін киімі – осы әйнек талшығы мен басқа да қоспа материалдардан жасалған еді. Әйнек талшығы қоспа материалдардың күшейткіші ретінде көп мөлшерде қолданылады (2 сурет). Мысалы, ХХ ғасырдың 40 жылдары жарыққа шыққан болатталған әйнек, химия өнеркәсібі трубалары, цементті материалдарды қатайтатын жеңіл құрылыс материалдары сияқтылар. Әйнек талшығының адамды жалт қаратарлықтай қолданысы ХХ ғасырдың 60-шы жылдарындағы лазер технологиясына ілесіп пайда болған жарық өткізгіш талшықтар саналады.

Жарық өткізгіш талшықта құрамы қанша таза болса, жарық энергиясының өтімділігі сонша төмен болуы сынды қасиеті болғандықтан, тез арада электроника ғылымы, ядролық физика, жарық ғылымы, хабар-байланысы, толық кескінді сурет, автоматты меңгеру, медициналық құрылғылар сынды салаларда кеңінен қолданысқа түсті.

шыны-
безендіру
мақсатқа

1-Сурет. Заманауи әйнек ғимараттың кез келген элементінен орын табады.

қасиеттері

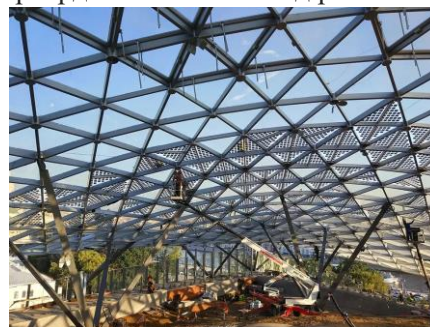
жасалды. Әйнек ең бастапқыда қымбат бағалы әшекей бұйымдары, рюмка, гүл тұғыры, иіссудың құтысы сияқты жерлерде ғана пайдаланылып келгенді. Ол XV-XVI ғасырлардан кейін ғана өндіріс саласына кірді. XVII ғасырда Францияда майдалаудан өткен тегіс әйнек пайда болды. XIV ғасырға келгенде ол қарапайым материалға айналып, таптау, үрлеу, созу сынды тәсілдермен мәнерленіп, күнделікті тұрмысқа қажеттінің бәріне жарамды дүниеге айналды.

Ертеректе әйнек өте нәзік құрылыс материалы болып саналатын және көптеген адамдар оны пайдаланбауға тырысатын. Қазіргі заманғы әйнек - ол терезеден қарап тамсанатын таңғажайып көріністер мен таң қалдыратын әсерлі

панорамалар, еліктіргіш ландшафт, тартымды көкжиектер мен қызықты қала бейнелері. Заманауи әйнек ол энергия тиімділігімен қоса ерекше, қауіпсіз және ұзақ мерзімде орнықты пайдалануға болатын төзімді де шыдамды жаңа дәуірдің құрылыс материалы (3 сурет).

Сәулеттегі көркем қаптама материалдар ретінде қолданылатын кристаллит тақталар, ғимараттардың проблемасын жақсартуға, техникалық арналған ақ және қара түсті шлакситалды, қымбат металлдар мен легирленген қорытпаларды алмастыратын биологиялық индифферентті физика-механикалық

мен косметикалық эффектісі жоғары тіс ортопедиясына қажетті ситалдар т.б.

3 – сурет. Әйнек сәулеттегі жаңа дәуір материалы

Құрылыс әйнегінің қасиеттері:

дымқыл өткізбейтіндігі

отқа төзімділігі

жылуды аз мөлшерде өткізгіштігі

антисептикалық әсері

құрамы бойынша әртүрлі материалдармен адгезия байланыстылығы

коррозияға қарсы төзімді қасиеттері

Өндіріс технологиясы

Өндірісте құрылыс әйнегі үш түрлі тәсілмен алынады.

Бірінші жағдайда кварц құмы мен соданы майда ұнтақтап күйдірілген қоспасын сумен араластыру арқылы жасалады. Екінші әдіс шикізатты концентрацияланған натрий гидроксидімен автоклавтау арқылы қол жеткізеді. Үшінші тәсіл - кремнийдің сілтілерде еруі нағыз классикалық әдіс болып саналады. Қоспа әртүрлі мөлшердегі ыдыстарға құйылып бекітіледі.

Құрылыстағы түрлері

Құрылыс әйнектері химиялық құрамы бойынша келесі топтарға бөлінеді:

калий қосылған

калий-натрийлік қоспасы бар

натрий-калийлік

натрийлік

литий – ақ күміс металл қоспасы бар.

Құрылыста қолдануға арнап натрий әйнегі үлкен көлемде шығарылады, калий және аралас әйнек аз қолданылады. Натрийленген түрі өндірісте арзан, сондықтан құрылыста ол сыртқы безендіру жұмыстарына арналған материал құрамында қолданылады. Литий силикаттары сирек қолданылады, мысалы, электрод жабындарында.

Жылуды үнемді сақтайтын әйнек (төмен эмиссионды әйнек) - әдеттегі әйнекке қарағанда, бөлме ішіндегі жылуды ұзағырақ сақтауға мүмкіндік беретін, металл оксидтерінің төмен эмиссиялы жабыны бар жылтыр тұнық материал болып саналады.

Төмен эмиссиялық әйнек жабын адам көзіне мөлдір болып көрінеді – сондай - ақ, олардың жылу сақтайтын қасиеті өте жоғары, ал түрі қарапайым шыныға ұқсас болып келеді.

Жылу сақтайтын әйнектер әдетте қос қабатты терезелерде ішкі әйнек ретінде пайдаланылады. Бұл қосарланған терезе жылуды үнемдеуге зор мүмкіндік береді [3].

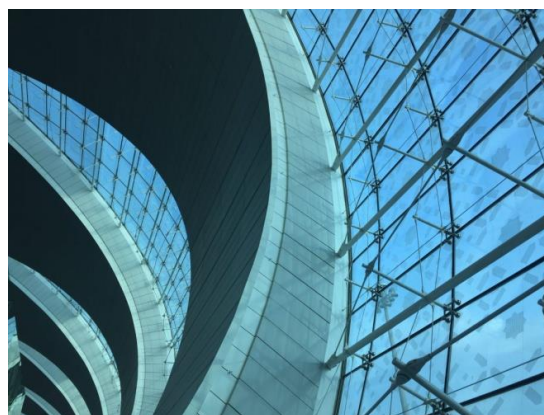
Ертеректе әйнек терезелерде табиғи жарық түсіру мақсатында ғана қолданылса, бүгінгі күндері ол ішкі және сыртқы сәулет элементтерінде, ғимарат қабырғаларының негізгі әсем көрінісі түрінде молынан қолданылады.

Құрылыс әйнегі өте арзан, ол толығымен утилизациялық тұрғыда қайта өңделіп - қоршаған ортаны экологиялық қорғаудың заманауи кезеңінде өте маңызды қасиеттеріне үйлесімді талаптарға сай мөлдір де тұнық материал (4 сурет).

Заман талаптарын ескере келіп құрылыс саласында әйнектен жасалған материалдар мен бұйымдар өндірістің жылдам қарқынынан және оның технологиясын жетілдірумен байланысты әсерлі

түрде дамуда.

Әйнекті пайдалану арқылы жыл мерзімдері мен қалаған функционалды мүмкіндіктерге арналған заманға сай кез келген керемет сәулеттік шешімдерді жасауға болады. Бұл энергияны тұтынуды үнемдеуге бағытталған экологиялық таза өнім.

4-Сурет. Мөлдір де тұнық қабырғалардан көрініс.

Мөлдір де тұнық әйнек қабырғалар, интерьерді табиғи жарықтандыру үшін күн сәулесінің энергиясын ұтымды пайдалануға мол жағдайлар береді.

Құрылыста қолдануға байланысты жаңа сәулеттің элементтерінің пайда болуы әдемі, ыңғайлы шешіммен жасалуда - әйнек қабырғалар ылғалдан, жауын-шашынның, суықтың әсерінен қорғайды, жылу сақтайды, бірегей дизайн композициялық көріністер жасауға өте қолайлы (5 сурет). Олардың көпшілігі - әйнек конструкциясын жасау кезінде мөлдір немесе күңгірт рең, сәндік, бедерлі, нақышталған фактура қолданылуы мүмкін.

Жылумен қамтамасыз ететін (энергияны үнемдейтін) әйнек дегеніміз ерекше ультра-жұқа, өте мөлдір, төмен эмиссиялы тұнық жабын материалы. Ол күн сәулесін бөлмелер кеңістігіне жақсы өткізеді және ғимараттың сыртында орналасқан жылу қондырғыларынан пайда болған жылуды сыртқа шығармайды, соның нәтижесінде бөлмеде жылы ауа орнықты қалыптасады. Бұндай әйнек жабындар бөлмені жылыту мен энергияны үнемдеуге орасан мүмкіндік береді.

Ғимарат тұрғызуға арналған технологиядағы әйнек төзімді қатты жабынымен (металлмен) пиролитикалық технология бойынша дайындалады. Сәулеттік әйнек өндірісінің технологиясы, оны жасап шығарудағы мақсаты қасбетке арналған қаптама жабынды қолдану болып табылады. Металл оксидтері әйнекке шамамен 600 градус температурада құйылып дайындалады.

Жоғары температурада дайындау кезінде металл оксидтері әйнектің құрылымына еніп, әйнекпен араласып біртұтас материалға айналады. Ол қысқа толқынды күн энергиясын бөлмеге жібереді және жылытқыштардан ұзаққа созылатын жылу сәулесін сырттан ішке өткізбейді.

5-Сурет. Модульдік құрылымнан гажайып сәулеттік ғимараттар жасауға болады

Әйнек дайын болғаннан кейін нығайту мақсатында ламинатталуы мүмкін. Одан кейін химиялық немесе термиялық өңдеу арқылы қатайтылады, сондықтан әйнектің беріктігі әртүрлі механикалық соққыға төзімді және температураның төмендеуіне сай артады. Ламинатталған әйнек – екі, тіпті одан да көп арнайы пленкамен немесе арнайы сұйықтықпен қапталады.

Дегенмен, белгілі әдіс тиімділігі сәулеттік - дизайнерлік ойдың дұрыс бағаланған бағытымен ғана анықталады. Бұл тәсіл өте маңызды. Энергия үнемдейтін әйнек жабындар бірнеше қабаттан тұрады. Жылулық сәулелерді көрсету үшін белгілі бір құрылымның және өлшемнің ең аз бөлшектері қолданылады[4].

Атмосфералық пленкаларда фильтр болып саналатын металл немесе керамикалық бөлшектердің ультра тиімді қабаты бар. Бүгінгі таңда энергия үнемдейтін өндірістер әлемдік технологияларына сай әйнек әртүрлі нұсқаларда жасалуда. Мысалы, әйнек жабындысы бар элементтер мөлдір және айна тәріздес жасалып шығарылуда.

Кеңістікті әйнектен жобалау кезінде адамға қауіпсіз орта жасау үшін мынадай факторлар енгізілуі қажет: ортаның функционалдық үйлесімін сауатты ұйымдастыру, кеңістікте регламенттелген гигиеналық нормаларға сай қажеттілігін бақылау, адам мүмкіндіктерінің ескерілуі.

Функциялық тұрғыда әйнек элементтерінен сауатты орындалған кеңістік пен жабдықтар адам үшін еңбек етуге қолайлы жағдайлар Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V (06.04.2016 ж. берілген өзгерістер мен толықтырулары) Еңбек кодексінің нормаларына, сондай-ақ, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2015 жылғы 28 ақпандағы «Адамға әсер ететін физикалық факторларға гигиеналық нормативтерді бекіту туралы» № 169

бұйрығымен регламенттелетін гигиеналық нормаларға дизайнерлік тұрғыдан функционалдық ой-тұжырыммен сәйкес келуі тиіс.

Әдебиеттер

1. Проект-Россия. Журнал по архитектуре, дизайну и строительным технологиям-№ 3- 2021 г.
2. Архитектурный ансамбль как форма реализации синтеза: сб. науч. тр. под ред. И. А. Азиян, Л. И. Кирилловой. – М.: Изд-во ВНИИТАГ, 20019.
3. Проект-Россия. Журнал по архитектуре, дизайну и строительным технологиям-№ 3; 2019 г.
4. Проект-Россия. Журнал по архитектуре, дизайну и строительным технологиям-№ 5; 2020 г.

ӘОЖ 004.42

МРНТИ 67.07

Елубай А.Б.¹, Бауржанова А.Б.²

¹Магистр, оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер,мәдениет және спорт институты, «Дизайн» кафедрасы. E-mail: du_canot@bk.ru

²Магистр, оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер,мәдениет және спорт институты, «Дизайн» кафедрасы. E-mail: aidana080596@gmail.com

ARCHICAD СӘУЛЕТШІЛЕР МЕН ДИЗАЙНЕРЛЕР ҮШІН ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР

Аңдатпа

Мақалада Archicad программасының жаңа мүмкіндіктері қарастырылады. Archicad құрылыс, сәулет және жиһаз өндірісі сияқты салаларда сұранысқа ие. Бағдарламаны сәулетшілер, интерьер дизайнерлері және инженерлер пайдаланады. Сонымен қатар, мақалада қазіргі уақытта сәулет, дизайн мамандығы бойынша білім алушыларға Archicad бағдарламасын үйтеру мақсатында әдістер қарастырылды. ArchiCAD-бұл компьютердің жадында бар нақты ғимараттың толық көлемді моделі.

Түйін сөздер: Archicad, модельдеу, визуализация, дизайн, интерьер, компьютерлік бағдарламалар, Revit,AutoCad.

Аннотация

Елубай А.Б.¹, Бауржанова А.Б.²

ARCHICAD НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ АРХИТЕКТОРОВ И ДИЗАЙНЕРОВ

¹Магистр, преподаватель, КазНПУ им. Абая, Института искусств, культуры и спорта, кафедра «Дизайна», г.Алматы, Казахстан. E-mail: du_canot@bk.ru

²Магистр, преподаватель, КазНПУ им. Абая, Института искусств, культуры и спорта, кафедра «Дизайна», г.Алматы, Казахстан. E-mail: aidana080596@gmail.com

В статье рассматриваются новые возможности программы Archicad. Archicad востребован в таких отраслях, как строительство, архитектура и мебельное производство. Программа используется архитекторами, дизайнерами интерьеров и инженерами. Кроме того, в статье были рассмотрены методы для реализации программы Archicad обучающимся по специальности Архитектура, дизайн в настоящее время. ArchiCAD - это полноразмерная модель реального здания, которая присутствует в памяти компьютера.

Ключевые слова: Archicad, моделирование, визуализация, дизайн, интерьер, компьютерные программы, Revit, AutoCad.

Abstract

ARCHICAD NEW OPPORTUNITIES FOR ARCHITECTS AND DESIGNERS

Yelubay A.B.,¹ Baurzhanova A.B.².

¹Master's degree teacher Kazakh National Pedagogical University named., After Abay, Institute of Arts, culture and sport, Department of «Design». E-mail: du_canot@bk.ru

²Master's degree teacher Kazakh National Pedagogical University named., After Abay, Institute of Arts, culture and sport, Department of «Design». E-mail: aidana080596@gmail.com

The article discusses the new features of the Archicad program. Archicad is in demand in such industries as construction, architecture and furniture manufacturing. Architects, interior designers and engineers use the program. In addition, the article considered methods for the implementation of the Archicad program for students majoring in Architecture, design now. ArchiCAD is a full-size model of a real building that is present in the computer's memory.

Key words: Archicad, modeling, visualization, design, interior, computer programs, Revit, AutoCAD.

Компьютерлік дизайн (CAD) ArchiCAD қазіргі уақытта архитектуралық жобаларды әзірлеуге арналған ең танымал және функционалды бағдарламалық өнім болып табылады. Бұл жүйе ArchiCAD әзірлеушісі венгриялық Graphisoft компаниясы 1982 жылы құрылғаннан бері ширек ғасырдан астам даму жолынан өтті.) [1].

ArchiCAD тарихы 1982 жылы венгриялық әзірлеуші Габор Байер үш өлшемді математикалық модельдеу бойынша тәжірибелі сарапшылар тобымен бірге Graphisoft компаниясын құрған кезде басталды. Apple корпорациясының серіктестігінде ол 1987 жылы ресми түрде ArchiCAD шығарды. Бағдарлама алғаш рет "виртуалды ғимарат" тұжырымдамасын қолданды: ArchiCAD жобасы компьютердің жадында орналасқан нақты ғимараттың көлемді моделі болды. Бағдарламалық қосымшалар пайда болғанға дейін мамандар дизайн және сәулет жобаларын қолмен, қағазда жасады. Жобалау процесі көп уақытты қажет ететін және жалықтыратын болды. Егер түзетулер қажет болса, олар қайтадан бастау керек болды. ArchiCAD сияқты бағдарламалар дизайнерлер, сәулетшілер және инженерлер үшін кейбір тапсырмаларды жеңілдетеді. Тұжырымдама BIM (Building Information Model — ғимараттарды ақпараттық модельдеу) алғашқы іске асыруларының бірі болды. ArchiCAD шығарылғаннан кейін 30 жылдан астам уақыт өтсе де, нарықтағы ең жақсы сәулет бағдарламаларының бірі болып қала береді. Graphisoft ArchiCAD 24-тің соңғы нұсқасын 2020 жылы ұсынды. Ол Mac және Windows операциялық жүйелерімен үйлесімді.

ArchiCAD-BIM CAD архитектуралық бағдарламалық пакеті. Онда сәулетшілер мен дизайнерлерге 2D және 3D-де ғимараттардың күрделі модельдерін жасауға мүмкіндік беретін құралдар бар. әр түрлі құрылымдық бөліктер бар: терезелер, есіктер, қабырғалар, едендер, баспалдақтар, плиталар, жиһаз және басқалар. Модельдеу кезеңінен кейін сәулетші "виртуалды ғимараттан" жобалық құжаттамаға қажетті барлық мәліметтерді ала алады: графиктер, еден жоспарлары, бөлімдер, түсіндірулер, ерекшеліктер, визуализация. [2]

ArchiCAD — тің басты артықшылығы-жобаның барлық бөліктері арасындағы байланыс. "Виртуалды ғимарат" (BIM) технологиясының арқасында сіз физикалық байланысты емес жеке сызбалармен емес, бүкіл жобамен бірден жұмыс жасай аласыз. Мысалы, ғимарат жоспарындағы өзгерістер автоматты түрде бөлімдерде, сипаттамаларда, түсіндірмелерде көрсетіледі. Бұл тезірек жұмыс істеуге ғана емес, сонымен қатар дизайн мен құрылыстың кейінгі кезеңдерінде пайда болатын көптеген мәселелерді анықтауға және шешуге көмектеседі.

ArchiCAD көмегімен сіз құрылымдық бөлшектермен және құрылыс материалдарының нақты есептеулерімен дизайн модельдерін жасай аласыз: темірбетон, ағаш, болат, композициялық арқалықтар мен бағандар. ArchiCAD DWG, DXF, AFC және BFC файл пішімдерін импорттауды және экспорттауды қолдайды.

ArchiCAD — тің тағы бір артықшылығы-жоба бойынша бірлесіп жұмыс істеу мүмкіндігі. Мамандар тобы Graphisoft BIM бұлттында бір уақытта тапсырмаларды орындай алады. Дамыған Teamwork жүйесі жобалаушылардың уақытын үнемдейді және әртүрлі мамандар айналысатын жобаның бөліктерінде сәйкессіздіктердің алдын алуға көмектеседі.[5]

Кедергісіз және ашық ақпарат алмасу топ мүшелерінің арасындағы сенімді нығайтады және бұл ғимараттарды сапалы жобалауға көмектеседі. Нақты уақыттағы хабарламалар мен модельдегі

өзгерістерді нақты визуализациялау арқылы команда тез шешім қабылдай алады. ArchiCAD мамандар қандай бағдарламалық жасақтаманы қолданғанына қарамастан, командада жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

ВІМ танымалдығы мен үстемдігінің өсу жылдарында ArchiCAD бүкіл әлем бойынша 120 000-нан астам пайдаланушыларды жинады. Бағдарламаны АЕС (Architecture, Engineering & Construction) саласының сәулетшілері, дизайнерлері және басқа да мамандары пайдаланады. ArchiCAD — да ыңғайлы және түсінікті интерфейс, сонымен қатар студенттік нұсқа қол жетімді-сондықтан бағдарлама жаңадан келген пайдаланушыларға сәйкес келеді, сәулет факультеттерінің студенттері мен оқытушыларына ыңғайлы. [5]

ArchiCAD-бұл CAD (автоматтандырылған жобалау жүйелері) жалғыз бағдарламалық қосымшасы емес. Бағдарламаның негізгі бәсекелестері — Revit, AutoCAD, SketchUp. Бағдарламалық жасақтаманың екеуі де барлық дизайн элементтеріне ақпарат беретін сандық модельге еліктейді. ArchiCAD сияқты, Revit-те түрлер, жоспарлар мен кесулер модель өзгерген сайын автоматты түрде жасалады және жаңартылады. Revit ArchiCAD-қа қарағанда күрделі құрылымға ие, сондықтан оны үйренуге көп уақыт кетуі мүмкін. Тағы бір айырмашылық: Revit үш өлшемді дисплейі тек аксонометриялық, ал ArchiCAD — да перспективалы түрлер бар (бұл модельді қарау кезінде үлкен еркіндік береді).

AutoCAD – сәулетшілер, инженерлер және құрылыс мамандары дәл 2D және 3D сызбаларын жасау үшін пайдаланатын жобалау бағдарламасы. [2]

Бағдарламалар жұмыс істеу тәсілімен ерекшеленеді. AutoCAD 2D сызбаларын жасау үшін кең функционалдылыққа ие: жоспарлар, қималар, қиықтар. Әрі қарай, олардың негізінде маман 3D моделін әзірлейді. Бірақ үш өлшемді жобалармен жұмыс істеу және оны визуализациялау мүмкіндіктерін барынша пайдалану үшін сызбаны 3D модельдеу және көрсету үшін үшінші тарап бағдарламаларына экспорттау керек. Сонымен, AutoCAD инженерлік жұмысқа көбірек көңіл бөледі - ішкі коммуникациялардың сызбалары мен жоспарларын зерттеу: жылыту, ауаны баптау, сумен жабдықтау, кәріз және электр. Дизайнерлер сонымен қатар егжей-тегжейлі еден жоспарларын жасау үшін AutoCAD пайдалана алады. [2]

ArchiCAD-да жобаны әзірлеудің келесі кезеңдерін анықтауға болады.

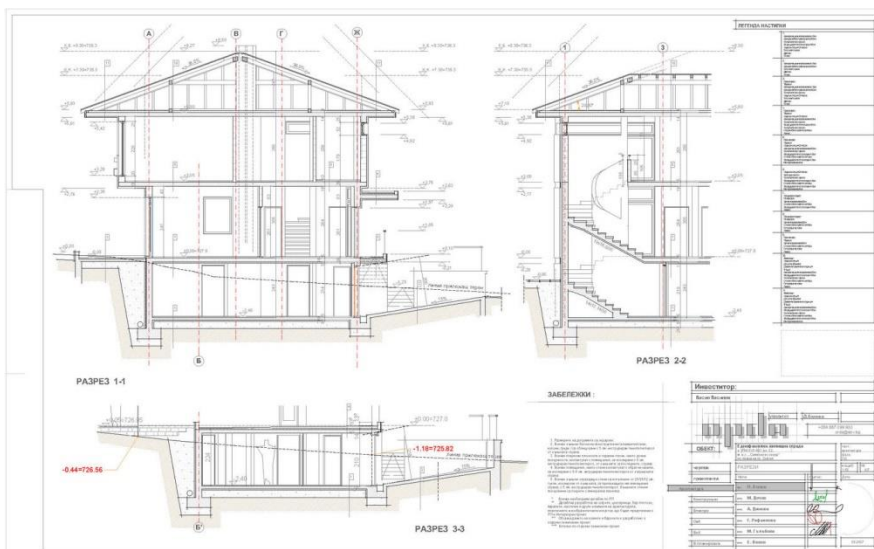
1. Виртуалды модельді құру. Бұл кезеңде олар еден жоспарларын жасайды, жүк көтергіш қабырғалар мен бөлімдердің орналасуын, пішінін және өзара бағытын анықтайды, есіктер мен терезелерді жобалайды, арқалықтар мен төбелерді қояды, баспалдақтарды орнатады, шатырды жобалайды, жиһаз бен жарық көздерін орналастырады, тарату жүйелерінің желілерін таратады, яғни іс жүзінде, жобаның виртуалды моделін үш өлшемді модельдеу құралдары мен құрылыс объектілері кітапханаларының және ArchiCAD басқа элементтерінің көмегімен жасауға болады. (сурет-1)

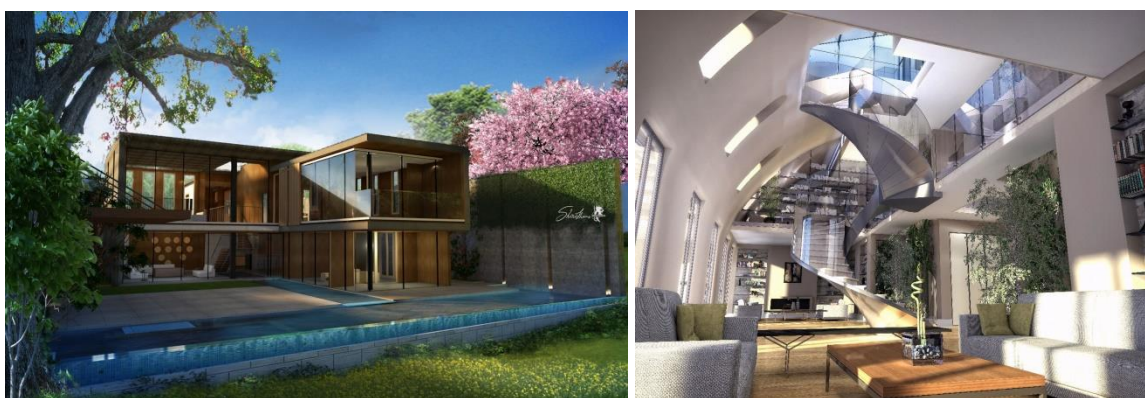
Сурет-1. ArchiCAD-да жобаны әзірлеудің кезеңі.

2. Сызбалар жасау. Бұл кезеңде қосымша көріністер салынады (бөлімдер, қасбеттер, үш өлшемді проекциялар және т.б.), өлшемдер мен белгілер, белгілер, техникалық талаптар, деңгей белгілері және дизайнның басқа элементтері қолданылады. Сонымен қатар, олар спецификациялар мен сметаларды құрастырады, тұтынушыға презентация материалдарын дайындайды. Құрылған виртуалды модельдің объектілері туралы ақпарат сипатталған әрекеттердің көпшілігін автоматты түрде немесе пайдаланушының минималды араласуымен орындауға мүмкіндік береді. Сізге тек әрекетті таңдау керек (мысалы, өлшемді салу, кесінді немесе қасбет жасау және т.б.) және нақты параметрлерді орнату (мысалы, кесілген жазықтықты немесе өлшем тізбегінің нүктелерін анықтау). Бұл жұмысты орындау үшін ArchiCAD-та сызықтарды, доғаларды және шеңберлерді, эллипстерді жасауға мүмкіндік беретін 2D дизайн құралдары бар, және ерікті қисықтар, штрихтар мен толтырулар, мәтіндер мен ескертулер, сызықтық, радиалды және бұрыштық өлшемдерді, деңгей мен биіктік белгілерін қолданыңыз.

ArchiCAD-та жобаларды әзірлеу кезінде әмбебап CAD жүйелерін пайдалану мүмкіндігі және тіпті орындылығы туралы жоғарыда айтылды. Оларды ескере отырып құжаттамаға арналған өте әртүрлі құралдар жинағы бар, оларда дайындалған сызбаларды әзірленіп жатқан жобада пайдалану ыңғайлы. Сонымен қатар, конструкторлық құжаттамаға басқа бағдарламаларда жасалған ерікті графикалық объектілерді енгізуге болады. (Сурет-2,3)

Сурет-2. Үй кесіндісі.

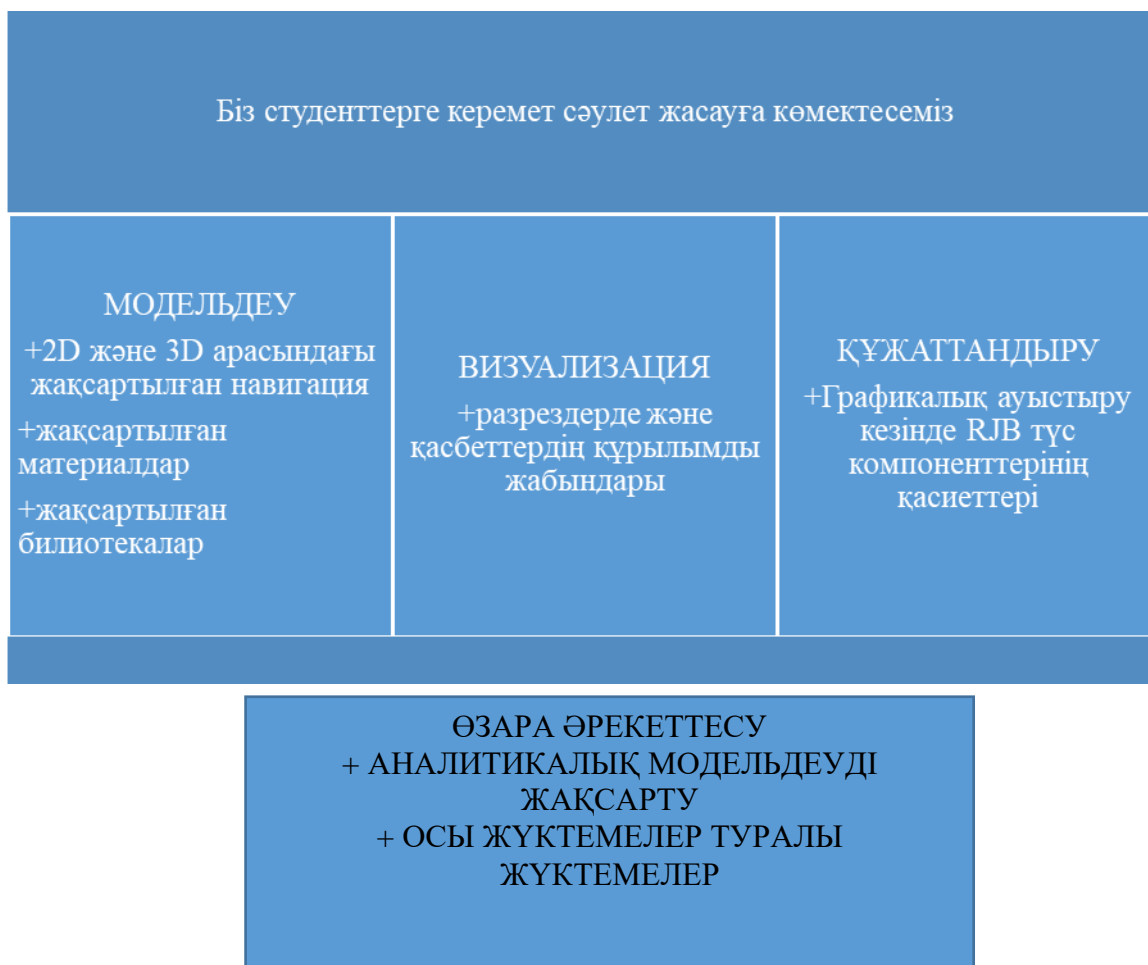
Сурет-3. ArchiCAD бағдарламасында жасалған үйдің визуализациясы.

3. Жобалау құжаттамасының жиынтығын дайындау. Жобаны әзірлеудің соңғы қорытындысы-тапсырыс берушілерге немесе шектес жобалық құжаттарға беру электронды түрде немесе қатты көшірмелер деп аталатын, яғни қарапайым қағаз сызбалары мен мәтіндер түрінде дайындалуы мүмкін. [4]

Қазіргі кезде ArchiCAD бағдарламасын университет қабырғаларында тереңдетіп оқыту жұмыстары жүріп жатыр. Осыған қарай студенттерге ArchiCAD бағдарламасын үйрету мақсатында көптеген әдістер қарастырылып, жүзеге асырылып жатыр. Осыған орай төменде қысқаша тоқталып кеткен болатынбыз:

Біздің негізгі мақсатымыз болашақ сәулетшілер мен дизайнер мамандарына керемет архитектураны жасауға көмектесу. Сондықтан, Archicad бағдарламасымен студенттердің жұмсауын біз төрт негізгі саладағы функционалдылықты жақсартуға бағыттадық: дизайн, визуализация, құжаттама және өзара әрекеттесу.

Енді әр бағытпен тереңірек танысайық (Сурет-4).

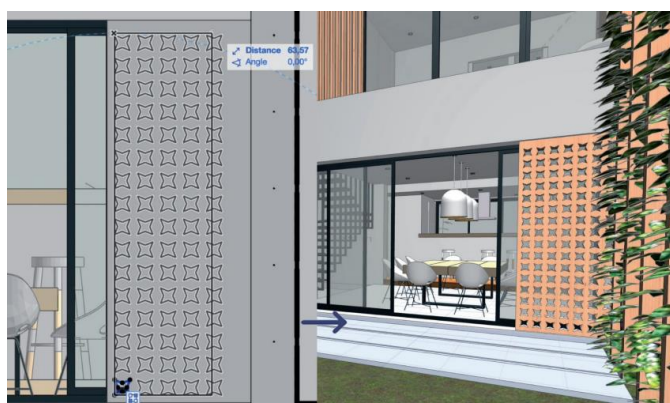
Модельдеу кезінде студенттер-өнімділік пен құралдардың ыңғайлылығын арттыру жұмыс процестерінің икемділігін арттырады, құжаттаманы автоматты түрде құрудың жетілдірілген құралдары және командалық жұмыс мүмкіндіктерін кеңейтеді. Бұл студенттерге дизайн еркіндігін береді. Модельдеу жұмыс үрдістерін жылдамдатып, 2D және 3D көріністері арасындағы бірыңғай шарлау пәрмендерімен сәйкестікті жақсартылады.

Тұрғын және коммерциялық үй-жайлардың дизайнындағы өзекті үрдістерге сәйкес келетін 3D-параметрлік нысандардың толықтырылуы үшін кітапхана жүктенген. Жаңа модульдік шкафтардың көмегімен ас үйді жылдам жобалау, бұл клиенттердің кейіннен тандауы үшін әртүрлі нұсқаларды жасауды жеңілдетеді (сурет-5).

Сурет-5. ArchiCAD бағдарламасының 3D модельденген ас үйінің интерьері.

Түрлі нормалар мен ережелерді сақтай отырып, стандартты емес баспалдақтарды жасаудың қарапайым процесі. Көпбұрышты саңылауларды пайдалана отырып, тапсырыс бойынша пішінді саңылауларды пайдалану арқылы нақты есеп айырысу және спецификацияны құру (сурет-6).

Сурет-6. Баспалдақтарды жасаудың қарапайым процесі.

Визуализация. Archicad білім алушыларға бұрынғыдан да оңай мүмкіндік береді, жобаның жоспарының арқасында инновациялық құралдарды жобаны беруді тартымды және мәнерлі етеді (сурет-7).

Сурет-7. ArchiCAD бағдарламасында жасаған визуализация.

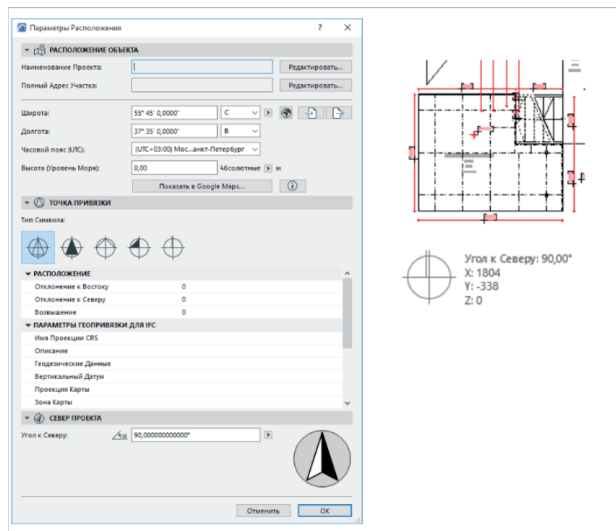
Құжаттандыру. Кез-келген талаптар мен стандарттарға сәйкес келетін модельдің ең кішкентай өзгерістерін автоматты түрде көрсететін дәл және сапалы құжаттар жасалынады.

Графикалық ауыстыру ережелері диалогындағы жаңа басқару элементтері элементтерді бояу үшін RGB түстерін қолдануға, сонымен қатар жабындардың мөлдірлігін және үлгі көріністеріндегі элементтер контурларының көрсетілуін басқаруға мүмкіндік береді.

Өзара әрекеттесу.

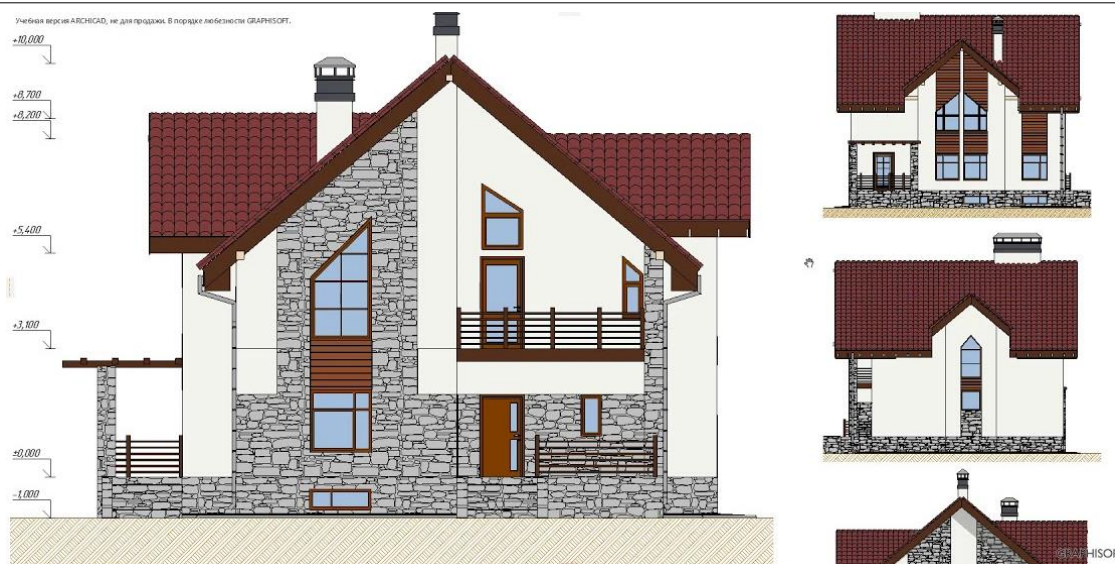
ArchiCAD DWG, PDF және XLS, сондай-ақ IFC және BCF ашық BIM форматтарын қоса алғанда, экспорт пен импорттың 40-тан астам нысанын қолдайды. [3]

Үйлестіру процесін біріктіру кезінде ArchiCAD 25-те пайда болған нүктенің арқасында оңтайландырылады (сурет 8). Байланыстыру нүктесі OPEN BIM тұжырымдамасындағы өзара әсерлесу кезінде модельдерді нақты әлем координаттарымен салыстыруды жылдамдатады. [6]

Сурет-8. Үйлестіру процесі.

Текстураларды экранда көрсетілу функциясы қасбеттер мен секциялардың жақсырақ және шынайы проекцияларын жасауға мүмкіндік береді, бұл маңызды қасбеттерге арналған түс схемаларының альбомдарын жасау кезінде, әсіресе талаптардың жоғарылауы жағдайында - мысалы, тарихи-мәдени мұра объектілері орналасқан аумақтарда құрылыс салу кезінде. (сурет-9).

Сурет-9. ArchiCAD бағдарламасында жасалған үйдің фасадының көрінісі.

Қорытынды. ArchiCAD теңдессіз құралдарды қолданады, олардың көмегімен сіз көлемді BIM моделінен көптеген түрлі түрлерді жасай аласыз. 3D терезесі дизайнерге кез-келген жерден және бұрыштан ғимарат моделімен жұмыс істеуге, модельдің кез-келген бөлігіне немесе элементтер комбинациясына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Жобаны визуализациялаудың кіріктірілген құралдары жобаның соңғы нұсқасын статикалық сурет немесе анимация түрінде оңай көрсетуге көмектеседі.

Жобаны көрсетудің жаңа түрі — 3D құжат-дизайнерге Тапсырыс берушімен, кеңесшілермен және құрылысшылармен жұмыс жасау кезінде көмектеседі. Бұл сізге кез-келген түрді есте сақтауға, содан кейін оны жобалауға, сызбалары бар параққа орналастыруға және қарапайым құжат сияқты онымен жұмыс істеуге, оны басқаруға және оны жаңартып отыруға мүмкіндік береді. 3D — құжат-бұл Graphisoft компаниясы әзірлеген құжаттама ұғымын өзгертетін және BIM шешімдерін өнер деңгейіне көтеретін заманауи технологиялардың жарқын мысалы.

Әдебиеттер

1. Электрондық ресурс <https://clck.ru/d4j8n>
2. Электрондық ресурс <https://clck.ru/d4oFF>
3. Электрондық ресурс ["ArchiCAD" из журнала CADmaster](#)
4. ArchiCAD 20 в примерах. Русская версия – Наталья Малова. БХБ – Петербург, 2017г, 517 с.
5. Архитектурное компьютерное проектирование, А. Д. Серов НИУ МГСУ, 2020 г, 79 с.
6. Электронды ресурс <https://clck.ru/dbhuL>

ӘОЖ 323.28

МРНТИ 11.25.41

Р.А.Ибатбекова¹, А.С.Сманова²

¹Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 7М02120-«Графикалық дизайн» мамандығының 2 курс магистранты. Алматы қ-сы, Қазақстан.

E-mail: rauana_91@inbox.ru

²Ғылыми жетекшіі: Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Дизайн» кафедрасының қауымдастырылған профессоры, педагогика ғылымдарының кандидаты. Алматы қ-сы, Қазақстан.

ДИЗАЙНДАҒЫ ВИЗУАЛИЗАЦИЯ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Дизайн визуализациясы бірінші кезекте тапсырыс беруші үшін маңызды – әр адам жөндеуден кейін интерьердің қалай көрінетінін абстрактілі түрде елестете алмайды. Дизайнердің ойында басқа нәрсе болуы мүмкін, бірақ тұтынушы мүлдем басқа нәрсені елестетеді. Түсініспеушіліктерді болдырмау және идеяны көрнекі түрде көрсету үшін дизайнерлер интерьер жобасын визуализациялауды ұсынады. Бұл не болатынын елестетуді жеңілдетеді. Кескін дизайнның көлемде қалай көрінетінін көрсетеді, текстуралар, әрлеу материалдарының түстері және дизайн элементтері бір-бірімен біріктіріледі. Интерьер дизайны жобасын жасау кезінде 3D визуализациясы ерекше маңызға ие. Оның көмегімен дизайнерлердің идеялары тапсырыс берушіге жеткізіледі және интерьер дизайнын жасағаннан кейін пәтердің қалай көрінетіні туралы көрнекі көрініс беріледі. Визуализация клиентті пайдаланылған түстер, әрлеу, жиһаз бұйымдары оның талаптары мен тілектеріне толық сәйкес келетініне сендіруге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: дизайн, визуализация, интерьер, кескін, материал, сурет салу, плакат, идея, объект, процесс.

Аннотация

Р.А.Ибатбекова¹, А.С.Сманова²

ВОЗМОЖНОСТИ ВИЗУАЛИЗАЦИИ В ДИЗАЙНЕ

¹Магистрант 2 курса Казахского национального педагогического университета имени Абая специальности 7M02120 – «Графический дизайн». Алматы, Казахстан. Электронная почта: rauana_91@inbox.ru

²Научный руководитель: Ассоциированный профессор кафедры дизайна, кандидаты педагогических наук казахского национального педагогического университета имени Абая, г. Алматы, Казахстан.

Визуализация дизайна важна в первую очередь для заказчика - не каждый человек может абстрактно представить, как будет выглядеть интерьер после ремонта. Дизайнер может иметь в виду что-то свое, а заказчик представляет совсем иное. Чтобы избежать недопонимания и показать идею наглядно, дизайнеры предлагают визуализировать проект интерьера. Так легче представлять, что получится на выходе. Изображение отразит, как будет выглядеть дизайн в объеме, сочетаться друг с другом текстуры, цвета отделочных материалов и элементы дизайна.

При создании дизайн-проекта интерьера 3D-визуализация имеет особое значение. С ее помощью заказчику доносятся идеи дизайнеров и дается наглядное представление о том, как будет выглядеть квартира после оформления внутренних помещений. Визуализация позволяет убедить клиента в том, что используемые цветовые решения, варианты отделки, предметы мебели полностью соответствуют его требованиям и пожеланиям.

Ключевые слова: дизайн, визуализация, интерьер, изображение, материал, рисунок, постер, идея, объект, процесс.

Abstract

R.A.Ibatbekova¹, A.S.Smanova²

VISUALIZATION POSSIBILITIES IN DESIGN

¹Master student of the 2nd year of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai, specialty 7M02120 - "Graphic Design". Almaty, Kazakhstan. E-mail: rauana_91@inbox.ru

²Supervisor: Associate Professor of the Department of Design, Candidates of Pedagogical Sciences, and Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan

Design visualization is important first of all for the customer - not every person can abstractly imagine how the interior will look like after repair. The designer may have something different in mind, but the customer imagines something completely different. To avoid misunderstanding and show the idea visually, the designers offer to visualize the interior project. This makes it easier to imagine what will come out. The image will reflect how the design will look in volume, textures, colors of finishing materials and design elements will be combined with each other.

When creating an interior design project, 3D visualization is of particular importance. With its help, the ideas of designers are conveyed to the customer and a visual representation of how the apartment will look after the design of the interior is given. Visualization allows you to convince the client that the colors used, finishes, furniture items fully meet his requirements and wishes.

Keywords: design, visualization, interior, image, material, drawing, poster, idea, object, process.

Кіріспе

Дизайндағы компьютерлік технологияның дамуы дизайнердің идеяларын іске асырудың әртүрлі формаларының көрнекі көрінісін жылдам құру мүмкіндігіне әкелді. Соңғы уақытқа дейін өз идеяларының жүзеге асуын сызбаның көмегімен ғана көрнекі түрде көрсету мүмкін болды, бұл өте ұзақ және еңбекті қажет ететін процесс болды.

Көрнекі қабылдау – анализаторға немесе анализаторлар жүйесіне тікелей әсер ететін объектінің, құбылыстың немесе процестің субъективті бейнесі – жобалау психологиясындағы ең маңызды ұғым. Дегенмен, дизайн «визуализация» термині объектілерді 3D модельдеу үшін әдеттегі мағынада қолданылады және бұл объектілерді жасайтын мамандар әдетте визуализаторлар деп аталады.

Мұндай нысандар үш өлшемді графикада жасалған интерьер дизайн немесе көркем бұйым үлгісі және т.б. болуы мүмкін. Дегенмен, дизайн «визуализация» түсінігі кеңірек және тек 3D визуализациясымен шектелмейді.

Визуализация

Визуализация – физикалық құбылысты немесе процесті визуалды қабылдауға ыңғайлы формада көрсету, оларды түсінуге барынша ыңғайлы болу үшін деректерді кескін түрінде көрсету процесі; кез келген елестететін объектіге, субъектіге, процеске және т.б. көрінетін пішін беру. Визуализация медицинада (мысалы, рентген), психологияда (көрнекі апперцепциялар) кеңінен қолданылады. Математикада визуализация ұғымы графиктер теориясында қолданылады, ал ең қарапайым мысал графика функционалдық тәуелділікті көрсету болып табылады.

Дизайн визуализациясы – анализаторға немесе анализаторлар жүйесіне белгілі бір түрде әсер ететін, суреттің ең маңызды болып табылатын белгілі бір бөлшектеріне назар аударатын отырып, дизайнер идеясын кескін, медиа-объект және т.б. түріндегі көркем бейнелеу. дизайнердің ниеті. Басқаша айтқанда, бұл дизайн қолданылатын көркемдік әдістер мен компьютерлік бағдарламалардың көмегімен көрерменге, сатып алушыға, тұтынушыға жеткізуді қажет ететін ақпарат квинтэссенциясы.

Көрнекіліктің әртүрлі түрлерін жасауда, мысалы, жарнамада көркемдік және дизайндық әдістерді (түс, текстура, композиция және т.б. комбинациясы) пайдалану назар аудару үшін қажетті екпіндерді орналастыруға мүмкіндік береді.

Дизайн визуализациясын шартты түрде төрт құрамдас бөлікке бөлуге болады: схемалық кескін (сызу), екі өлшемді визуализация, үш өлшемді визуализация және анимациялық визуализация (1-сурет).

1-сурет – Дизайн визуализациясы

Сурет салу – объектілерді бейнелеудің ең көп уақытты қажет ететін және ежелгі тәсілі. Өртүрлі дизайн объектілерін жасау кезінде көбінесе диаграммаларды немесе символдық кескіндерді пайдалана отырып, қажетсіз бөлшектерден аулақ болу керек. Осылайша, біз қосымша дизайн элементтеріне көзді ауыстыруға мүмкіндік бермей, негізгі ақпаратқа назар аударамыз. Бұл өртүрлі тасымалдағыштарда осы нысандарды көшіруді және табуды жеңілдетеді. Мұндай визуализацияның мысалдары компания логотиптері мен сауда белгілері болып табылады. Бұл визуализацияны жасау үшін, әдетте, векторлық бағдарламалық пакеттер (Adobe Illustrator, Corel Draw және т.б.) пайдаланылады. Жарнамалық плакаттар, буклеттер және т.б. көркемдік әдістердің кең спектрін қолдануды ұсынады, сонымен қатар типтік композициялармен үйлесетін фотосурет, сурет және кескіндеме элементтерін пайдалануды жоққа шығармайды. Бұл жағдайда векторлық графикадан басқа растрлық графикамен жұмыс істеуге арналған бағдарламалық пакеттер де қолданылады (Adobe Photoshop). Үш өлшемді визуализация болашақ өнімді немесе интерьер дизайнын егжей-тегжейлі және өртүрлі бұрыштардан қарастыруға мүмкіндік береді. 3D визуализациясы материалдар мен технологиялардың оңтайлы комбинациясын таңдауға мүмкіндік береді, бұл өнімді жаппай өндіріске дайындауды жеңілдетеді, сонымен қатар өнімнің ішкі мазмұнын жобалауға мүмкіндік береді. Анимациялық визуализация өнімнің функционалдық мүмкіндіктеріне бағытталған. Мұндай визуализация роботтардың, құрылғылардың және т.б. дизайнын әзірлеу кезінде қажет. Бұл болашақ өнімнің сыртқы түрін ғана емес, сонымен бірге оның бірегей техникалық және функционалды мүмкіндіктерін де көрсетуге мүмкіндік береді. Қазіргі әлемде визуализация ғылымның, медицинаның және т.б. өртүрлі салаларда кеңінен қолданылады. Бірақ дизайн визуализациясы мен кең мағынада визуализацияның негізгі айырмашылығы – көркемдік әдістер мен композиция заңдарын пайдалана отырып, маңызды бөлшектерге назар аудару мүмкіндігі. Дизайнға визуализация дизайнердің идеясын тез және көрнекі түрде жүзеге асыруға мүмкіндік береді, пішіндеу, өртүрлі түстерді, текстураларды, материалдарды таңдау мәселелерін шешеді, олардың оңтайлы комбинациясын таңдауға мүмкіндік береді және ақпарат пен көрнекіліктің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. дизайн.

Интерьер дизайнын ойлап табу – оны орындаудағы алғашқы қадам ғана. Егер сіз өзіңіздің ой-пікірлеріңіз бен қиялыңызға сүйене отырып, кеңістікті жобалау және орналастыру идеяларын іске асыра бастасаңыз, бұл үлкен қателік болар еді. Кейінірек ештеңені қайта жасамау, қосымша қаражат салу үшін алдымен жобаны визуализациялау керек. Бұл үй-жайды өзгерту, жиһазды таңдау және т.б. бойынша іс-шаралардың барлық түрлеріне қатысты.

Визуализация тапсырмалары

Егер біреу визуализация уақытты босқа кетіру деп айтса, онда олар түбегейлі қателеседі. Бұл қызмет саласы орындайтын негізгі міндеттер:

- барлық жұмыстың соңында шығуы керек интерьерді ұсыну;
- қателерді және соның салдарынан дизайнер мен тапсырыс беруші арасындағы қайшылықтарды болдырмау;

- дұрыс түс схемасын, текстураны, жиһазды орналастыру нұсқаларын, аксессуарларды таңдауға көмектеседі;

- қайта құруға ақша үнемдейді.

Тәжірибелі дизайнер клиентке болашақ үй-жайды жаңа дизайнда елестетуді ұсынатыны сөзсіз. Сонымен қатар, көрнекі сурет құрылысшыларға, әрлеушілерге сапалы жұмысты орындауға көмектеседі.

Дизайнер және визуализатор бір адамда да, әртүрлі адамдарда да болуы мүмкін. Дегенмен, нобай бір болса, ал екіншісі идеяларды тастаса, онда әрекет тек екі маманның тығыз альянсында жүзеге асырылуы керек.

Көрнекіліктің түрлері

Интерьер дизайнын визуализациялауға мүмкіндік беретін көптеген бағдарламалар бар. Олардың ішінде тек мамандарға ғана бағынатын кәсіби және қарапайым компьютерлік дағдыларды қажет ететін кәсіби еместер бар.

Егер сіз жақсы сурет салсаңыз, онда сіз, әрине, шеберге болашақ интерьердің эскиздерін ұсына аласыз. Бірақ заманауи технологиялық құралдар жобаны тиімдірек көрсетуге мүмкіндік береді.

Ең алдымен визуализация түрі бойынша жіктеледі. Бөлу: эскиз, коллаж, 3D визуализация.

Эскизді көрсету барлық басқа көріністерге қарағанда аз уақыт алады. Дизайнерлер әдетте көркемдік қабілетке ие және клиентпен сөйлесу кезінде макеттің эскизін жасай алады. Бұл түрдің артықшылығы - маман жобаны тапсырыс берушімен талқылау кезінде эскизді өңдей алады. Бірақ жарықтың шағылысуы, текстуралардың үйлесімі сияқты сәттерді қолмен эскизде көрсету мүмкін емес.

Коллаж ұзақ процесс. Коллаж деген не? Бұл жеке элементтерді бір суретке біріктіру. Бұл журналдардан үзінділер, фотосуреттер болуы мүмкін. Таңдалған қажетті элементтер мен кескіндер белгілі бір ретпен құрастырылады, бірте-бірте толық сурет жасалады. Барлығы дерлік коллаж жасай алады, өйткені мұнда көркем сурет салу шеберлігіне ие болу үшін арнайы дағдылар қажет емес. Бірақ кемшіліктер бар:

- қажетті реңктерді таңдау әрдайым мүмкін емес;

- кескін жеткілікті тегіс және шамамен болады;

- объектілер арасындағы нақты қашықтықты есептеу мүмкін емес.

Бірақ, негізінен, қарапайым жобалар үшін коллаж визуализацияның толығымен қолайлы түрі болып табылады.

Көрнекілік кезеңдері

Біз бөлменің эскизін жасау бойынша жұмыс істеудің ең қарапайым кадамдық нұсқауларын ұсынамыз.

1. Рамканы салу, басқаша айтқанда, қабырғалар мен қалқаларды салу. Схема кеңістіктің бұрыннан бар контурларын қайталай алады немесе бөлмені қайта құруды жоспарласаңыз, басқа макет жасай алады.

2. Жиһаз дизайны. Компьютерлік бағдарламаның көмегімен эскизді жасағанда, каталогтарды пайдаланыңыз. Бірақ ұсынылған тізім ескірген болуы мүмкін екенін есте сақтаңыз, сондықтан жаңартылған нұсқаларды алыңыз.

3. Декорация. Жұмыстың ең қызықты кезеңі. Мұнда сіз болашақ интерьердің стилі туралы ойлануыңыз керек, оған сәйкес түс, материал, бөлшектер мен аксессуарларды таңдайсыз.

4. Кәсіби рендеринг бағдарламасымен келесі кадам жарықтандыруды жобалау болып табылады. Көлеңкелерді және жарық ағынының бағытын салуға болады.

Кәсіби дизайнердің іс-әрекеті де бірнеше кезеңнен тұрады. Суретті жасауды бастамас бұрын, шебер міндетті түрде бөлмемен танысып, оны тексеріп, өлшемдерді қабылдауы керек. Мүмкін, бірінші танысудан кейін дизайнер өзінің шошқа банкінде қол жетімді дайын нұсқаларды ұсынады. Берілмеңіз және оларға мұқият қараңыз. Мүмкін, олардың біреуі сізге өте жақсы сәйкес келеді, содан кейін сіз жаңа эскизді күту уақытын үнемдейсіз.

3D визуализациясы арнайы техникалық білімді қажет етеді, кейде интерьер дизайнері мен 3D визуализаторы әрқашан бірдей адам бола бермейді. Егер дизайнер 3D иллюстрацияларын жасамаса, бұл оның нашар кәсіпқой екенін білдірмейді. Жеке мамандық бар – интерьер визуализациясының дизайнері. Бұл адамның эстетикалық талғамы немесе дизайн таланты мүлдем болмауы мүмкін. Визуализатордың негізгі дағдысы – арнайы компьютерлік бағдарламаларды меңгеру. Ол матадағы

қыртыстарды және қабырға текстурасын қалай шынайы көрсету керектігін біледі, бірақ оның шын мәнінде қалай үйлесетінін білмеуі мүмкін.

Дизайнер мен визуализатор тандемде жұмыс істеуі керек. Әйтпесе, өзгерістер процесі бірнеше аптаға созылады. Нәтижені ұзақ күтуге тұтынушының шыдамы жетпеуі мүмкін. Дизайнердің міндеті - визуализатордың техникалық тапсырмасын нақты белгілеу. Жоба туралы идеяңызды мүмкіндігінше егжей-тегжейлі сипаттаңыз. 3D жобасына қосу үшін электронды каталогтардан, текстуралардан және материалдардан жиһаз және аксессуарлардың нақты мысалдарын дайындауға болады.

Ең бастысы – әр нәрсенің өз бағытына өтуіне жол бермеу және әртүрлі кезеңдердегі жұмыс барысын бақылау, визуализатордан аралық нәтиже жіберуді сұрау, пропорцияларды сақтауға және дұрыс түсті түсіруге назар аудару. Егер қателер бар болса, оның бірден табылғаны өте жақсы. Уақытты үнемдеу.

3D визуализациясындағы қателерді қалай болдырмауға болады:

Ескі электронды каталогтардан интерьер заттарын алмаңыз - сатылымға келетін болсақ, өндіруші бұл атауды тоқтатқан болуы мүмкін.

Жиһазды өз басыңыздан ойлап таппаңыз – нақты дүкендерде сіз ұқсас ештеңе таба алмайсыз.

Кескіннің шамадан тыс егжей-тегжейлері мен шынайылығынан кейін қумаңыз - клиент суретке тым көп сенеді және дизайнер оны дәл орындауы керек.

Үш өлшемді суреттің виртуалды, жалған екенін ұмытпаған жөн. Ол кескіннің шындыққа дәл сәйкестігі үшін емес, нәтижені шамамен түсіну үшін ғана жасалады. Әйтпесе, ол жөндеу процесін шектейді және қиындатады. Тапсырыс беруші мен орындаушы виртуалды бейненің кепіліне айналады. Клиент фотореалистикалық суретті көрді және енді соны ғана қалайды. Ал жүзеге асыру барысында қиындықтар туындауы мүмкін. Немесе ұқсас диван жоқ, немесе қабырғаларды бояу кезеңінде бұл жарықтандыруда басқа реңк жақсырақ көрінетіні белгілі болды.

Әрқашан маневр жасауға, өзгертуге орын болуы керек. Бұл ішінара неге тәжірибелі визуализация дизайнерлері толық фотореализмге ұмтылмайды, бірақ суретті сәл «шикі» қалдырады. Бұл қолдарыңызды шешуге, уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, әрбір өзгерту ақшаны талап етеді. Егер сіз мұны тегін жасасаңыз, бекіту процесі тұрақты түзетулерге айналады және ешқашан аяқталмайды.

Қорытынды

Көрнекі жобаны құрудың ең қиын түрі 3D визуализациясы болып табылады. Компьютерді және оған қатысты бағдарламаларды толық білмейінше, оны аяқтау мүмкін емес. 3D визуализациясы бойынша маман. Дегенмен, соңғы жылдары интерьер дизайнның көрінудің бұл түрі ең танымал. Мұның жақсы себептері бар. Тапсырыс беруші эскиз жасау үшін төлеуге дайын, себебі:

- үш өлшемді кескінді алуға болады;
- бұл интерьердегі барлық бөлшектердің ең дәл сызбасы;
- жоба түстердің үйлесімін анық көрсетеді;
- шот-фактураның барлық мүмкіндіктері қаралады;
- жарықтандырудың қалай түсетінін, оның қаншалықты тиімді екенін көруге болады;

Әдебиеттер

1. <https://richartone.ru/news/vizualizatsiya-interera/vizualizatsiya-dizayn-proekta/>
2. <https://mebel169.ru/articles/vizualizaciya-dizayna-interera/>
3. <https://basicdecor.ru/blog/post/vizualizaci>

АВТОРЛАР ЖӨНІНДЕ МӘЛІМЕТ

1. **Ж. Шайгозова.** п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы,
2. **С. Кульсариева.** тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақ ғылыми-зерттеу мәдениет институты, Қазақстан, Алматы
3. **А.Ибрагимов.** п.ғ.к., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы, e-mail: aman.07@inbox.ru
4. **А.Хазбулатов.** Философия докторы, профессор, Қазақ ғылыми-зерттеу мәдениет институты, Қазақстан, Алматы
5. **Ж.А.Шажабиева.** Абай атындағы ҚазҰПУ Көркем білім кафедрасының оқытушысы, магистр.
6. **Е.У.Құлжабаев.** Абай атындағы ҚазҰПУ Көркем білім кафедрасының аға оқытушысы, магистр.
7. **Оспанов Б.Е.** ҚР және РФ п.ғ.к., өнертану кафедрасының доценті, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің профессоры, Қазақстан, Алматы. E-mail: ospanov_1954@mail.ru Тел; 8 701 757 9159.
8. **Л.Ш. Какимова.** П.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты, Алматы қ., Қазақстан.
9. **М.А. Смайл.** «5В010600 – Музыкалық білім» мамандығының 4 курс студенті, Өнер, мәдениет және спорт институты, Абай атындағы ҚазҰПУ, г.Алматы, Қазақстан.
10. **Әбдікәрімова Г.М.** Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің өнер, мәдениет және спорт институтының «Музыкалық білім және хореография» кафедрасының оқытушы, магистрі. Алматы қ-сы, Қазақстан. E-mail: Gulzat0793@mail.ru
11. **Г.Б. Арыстанова.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Дизайн» кафедрасының оқытушысы, Алматы қаласы, Қазақстан, e-mail: viagulnur@mail.ru
12. **Ж.Е. Нурлан.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 2 курс студенті.
13. **А.Атабаева.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 2 курс студенті.
14. **Е.О. Омарова.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к., Алматы қаласы, Қазақстан, e-mail: erke_80@mail.ru
15. **М.Нұрсайнова.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті.
16. **К.Шуақова.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студент
17. **А.М. Исабек.** Абай атындағы Қазақ ұлттық университетінің 2 курс магистранты. Қазақстан, Алматы қ., e-mail: akbota.issabek@mail.ru
18. **А.С. Сманова.** Абай атындағы Қазақ ұлттық университетінің қауымдастырылған профессоры, педагогика ғылымдарының кандидаты.
19. **Өмер Займоғлу.** Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент Ақдениз университеті, Түрік елі, Анталия, omerzaimoglu@hotmail.com
20. **Рамазан Ердем.** PhD докторы, доцент Ақдениз университет докторы, доцент Ақдениз университеті, Түрік елі, Анталия. erdemramazan@gmail.com
21. **Г.Асқарбекова.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті
22. **А.Қабланова.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті
23. **Б.Тынымбай.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті
24. **А.Орынбек.** Абай атындағы ҚазҰПУнің «Сән дизайны» мамандығының 5 курс студенті
25. **Мухадиев Ә.М.** Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, сәулет ғылымдарының кандидаты. Алматы қ-сы., Қазақстан. тел: 8-700-928-97-52; E-mail: akimbek_m@mail.ru
26. **Байқұлақов Н.Т.** Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы. Алматы қ-сы., Қазақстан. тел: 8-701-730-82-33; E-mail: nurlantaubay@mail.ru

27. **Елубай А.Б.** Магистр, оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты, «Дизайн» кафедрасы. E-mail: du_canot@bk.ru

28. **Бауржанова А.Б.** Магистр, оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты, «Дизайн» кафедрасы. E-mail: aidana080596@gmail.com

29. **Р.А.Ибатбекова.** Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 7М02120-«Графикалық дизайн» мамандығының 2 курс магистранты. Алматы қ-сы, Қазақстан. E-mail: rauana_91@inbox.ru

СВЕДЕНИЕ ОБ АВТОРАХ

1. **Ж.Шайгозова**. к.п.н., ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, г. Алматы
2. **С.Кульсариева**. кандидат исторических наук, Казахский научно-исследовательский институт культуры, Казахстан, г. Алматы
3. **А.Ибрагимов**. к.п.н., Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, г. Алматы, e-mail: aman.07@inbox.ru
4. **А.Хазбулатов**. Доктор философии, профессор, Казахский научно-исследовательский институт культуры, Казахстан, г. Алматы.
5. **Ж.А. Шажабаева**. Преподаватель кафедры художественного образования КазНПУ им. Абая, магистр.
6. **Е.У. Кулжабаев**. Старший преподаватель кафедры художественного образования КазНПУ им. Абая, магистр
7. **Оспанов Б.Е.** К.п.н, РК и РФ, доцент искусствоведения, професор, Казахского национального педагогического университета им. Абая, Казахстан, г. Алматы. E-mail: ospanov_1954@mail.ru Тел; 8 701 757 9159
8. **Л.Ш.Какимова**. К.п.н., доцент, Институт Искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая, г.Алматы, Казахстан
9. **М.А.Смайл**. Студент 4 курса специальности «5В010600 - Музыкальное образование» Института Искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая, г.Алматы, Казахстан
10. **Абдикаримова Г.М.** Педагог, магистр кафедры музыкального образования и хореографии Института искусств, культуры и спорта Казахского национального педагогического университета имени Абая. г.Алматы. Казахстан. E-mail: Gulzat0793@mail.ru
11. **Г.Б.Арыстанова**. Преподаватель кафедры «Дизайн» КазНПУ имени Абая, Казахстан, г.Алматы, e-mail: viagulnur@mail.ru
12. **Ж.Е.Нурлан**. Студентка 2 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая
13. **А.Атабаева**. Студентка 2 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая
14. **Е.О.Омарова**. Старший преподаватель, к.т.н. кафедры «Дизайн» КазНПУ имени Абая, Казахстан, г.Алматы, e-mail: erke_80@mail.ru
15. **М.Нурсаинова**. Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая
16. **К.Шуакова**. Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая
17. **А.М.Исабек**. Магистрант 2 курса казахского национального педагогического университета имени Абая. Казахстан, г. Алматы, e-mail: akbota.issabek@mail.ru
18. **А.С.Сманова**. Кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор КазНПУ им.Абая
19. **Омер Займоглу**. Кандидат педагогических наук, доцент университета Акдениз. г. Анталия, Турция. omerzaimoglu@hotmail.com
20. **Рамазан Ердем**. Доктор PhD, доцент университета Акдениз. Турция, г. Анталия. erdemramazan@gmail.com
21. **Г.Аскарбекова**. Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая
22. **А.Кабланова**. Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая
23. **Б.Тынымбай**. Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая
24. **А.Орынбек**. Студентка 5 курса специальности «Дизайн моды» КазНПУ им. Абая
25. **Мухадиев Ә.М.** Казахский национальный педагогический университет имени Абая, старший преподаватель кафедры «Дизайн», кандидат архитектурных наук. г. Алматы, Казахстан. Қазақстан. тел: 8-700-928-97-52; E-mail: akimbek_m@mail.ru
26. **Байкулаков Н.Т.** Старший преподаватель кафедры «Дизайн» Казахского национального педагогического университета имени Абая. г. Алматы, Казахстан. тел: 8-701-730-82-33; E-

mail: nurlantaubay@mail.ru

27. **Елубай А.Б.** Магистр, преподаватель, КазНПУ им. Абая, Института искусств, культуры и спорта, кафедра «Дизайна», г.Алматы, Казахстан. E-mail: du_canot@bk.ru

28. **Бауржанова А.Б.** Магистр, преподаватель, КазНПУ им. Абая, Института искусств, культуры и спорта, кафедра «Дизайна», г.Алматы, Казахстан. E-mail: aidana080596@gmail.com

29. **Р.А.Ибатбекова.** Магистрант 2 курса Казахского национального педагогического университета имени Абая специальности 7М02120 – «Графический дизайн». Алматы, Казахстан. Электронная почта: rauana_91@inbox.ru

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

1. **Zh.Shaigozova.** c.p.s., Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty
2. **S. Kulsariev.** c.h.s., Kazakh Scientific Research Institute of Culture, Kazakhstan, Almaty
3. **A. Ibragimov.** c.p.s., Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: aman.07@inbox.ru
4. **A.Khazbulatov.** PhD, Professor, Kazakh Research Institute of Culture, Almaty, Kazakhstan
5. **J.A. Shazhabaeva.** Lecturer at the Department of Art Education KazNPU named after. Abaya, master
6. **E.U. Kulzhabaev.** Senior Lecturer of the Department of Art Education KazNPU named after. Abaya, master
7. **Ospanov B.E.** Ph.D., RK and RF, Associate Professor of Art History, Professor, Kazakh National Pedagogical University. Abay, Kazakhstan, Almaty. E-mail: ospanov_1954@mail.ru Tel; 8 701 757 9159
8. **L.Sh. Kakimova.** Candidate of pedagogical sciences, the associate professor, Institute of Arts, culture and sport at, KazNPU named after Abai , Almaty, Kazakhstan
9. **M.A. Smail.** The student of 4 course of specialty "5B010600-Music education" of Institute of Arts, culture and sport at KAZNPU of Abay, Almaty, Kazakhstan
10. **Abdikarimova G. M.** Teacher, Master of the Department of Music Education and Choreography of the Institute of Arts, Culture and Sports of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay. Almaty city. Kazakhstan. E-mail:Gulzat0793@mail.ru
11. **G.B.Arystanova.** Lecturer of the Department of "Design" of Abai KazNPU, Kazakhstan, Almaty, e-mail: viagulnur@mail.ru
12. **Zh.E.Nurlan.** 2-nd year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai
13. **A.Atabayeva.** 2-nd year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai
14. **E.O.Omarova.** Lecturer of the Department of "Design" of Abai KazNPU, Kazakhstan, Almaty, e-mail: erke_80@mail.ru
15. **M.Nursainova.** 5 th year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai
16. **K.Shuakova.** 5 th year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai
17. **A.M.Issabek.** Master student, Kazakh National Pedagogical University of Abay, Kazakhstan, Almaty, e-mail: akbota.issabek@mail.ru
18. **A.S.Smanova.** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Kazakh National Pedagogical University of Abay
19. **Omer Zaimoglu.** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Akdeniz University. Antalya, Turkey. omerzaimoglu@hotmail.com
20. **Ramazan Erdem.** PhD, Associate Professor of Akdeniz University. Turkey, Antalya erdemramazan@gmail.com
21. **G. Askarbekova.** Student of the 5th year of the specialty "Fashion Design" of KazNPU named after Abaya
22. **A. Kablanova.** Student of the 5th year of the specialty "Fashion Design" of KazNPU named after Abaya
23. **B. Tynymbay.** 5 Th year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai
24. **A. Orynbek.** 5 Th year student of the specialty "Fashion Design" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai
25. **Mukhadiyev A. M.** Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Senior Lecturer of the Design Department, Candidate of Architectural Sciences. Almaty, Kazakhstan. Қазақстан. тел: 8-700-928-97-52; E-mail: akimbek_m@mail.ru

26. **Baikulakov N. T.** Senior Lecturer of the Design Department of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay. Almaty, Kazakhstan. тел:8-701-730-82-33; E-mail: nurlantaubay@mail.ru
27. **Yelubay A.B.** Master's degree teacher Kazakh National Pedagogical University named., After Abay, Institute of Arts, culture and sport, Department of «Design». E-mail: du_canot@bk.ru
28. **Baurzhanova A.B.** Master's degree teacher Kazakh National Pedagogical University named., After Abay, Institute of Arts, culture and sport, Department of «Design». E-mail: aidana080596@gmail.com
29. **R.A.Ibatbekova.** Master Student of the 2nd year of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai, specialty 7M02120 - "Graphic Design". Almaty, Kazakhstan. E-mail: rauana_91@inbox.ru